

سوالات متن مطالعات اجتماعي

بخش جغرافيا

زمین، مهد زیبای انسان‌ها

درس ۱

مقایسه اندازه خورشید و سیاره‌های منظومه خورشیدی

منظومه شمسی متشکل از یک ستاره به نام خورشید و اجرام آسمانی متعدد است که در مدارهای پیرامون آن می‌گردند. خورشید در مرکز منظومه شمسی قرار دارد و سرچشمه اصلی زندگی بر روی زمین است.

منظومه خورشید دارای هشت سیاره است که زمین، سومین سیاره آن است. چهار سیاره نزدیک به خورشید که سطحی جامد دارند، «سیاره‌های درونی» و چهار سیاره دیگر که از گازهای مختلف تشکیل شده‌اند، «سیاره‌های بیرونی» نامیده می‌شوند. دانشمندان، عمر زمین و منظومه خورشیدی را حدود $4/5$ میلیارد سال تخمین می‌زنند. برخی از سیاره‌های خورشیدی، قمرهایی دارند که به دور این سیاره‌ها می‌گردند.

۱- سیاره‌های درونی و سیاره‌های بیرونی هر کدام از چه چیزی تشکیل شده‌اند؟

چهار سیاره درونی منظومه خورشیدی: تیر، ناهید، زمین، بهرام (مریخ)

۲- چهار سیاره درونی منظومه
شمسی را نام ببرید.

نکته!

ستاره خورشید و منظومه خورشیدی، تنها یکی از میلیاردها ستاره (کهکشان راه شیری) است. البته کهکشان راه شیری نیز، خود یکی از هزاران کهکشان در فضا است. بنابراین، زمین ما با همه وسعت و شگفتی های آن، تنها بخش بسیار بسیار کوچکی از فضای بی کران کیهان (جهان مادی) است.

○ فعالیت

- ۱- الف) پرس و جو کنید که آیا تاکنون در اکتشافات فضایی، اثری از حیات در نقاط دیگر فضا یافت شده است؟
ب) به نظر شما چرا در کاوش‌های فضایی به تحقیق دربارهٔ سیارهٔ بهرام (مریخ) بسیار توجه می‌شود؟
- ۲- الف) با مراجعه به کتاب‌های علوم و نجوم یا پایگاه‌های اینترنتی، چند مورد از شگفتی‌های کهکشان‌ها و اجرام آسمانی، منظومهٔ خورشیدی و سیارهٔ زمین را استخراج کنید و در کلاس بخوانید.
ب) به نظر شما، تفکر در این شگفتی‌ها چه ارتباطی با موضوع خداشناسی دارد؟
پ) از معنی آیهٔ ۵۷ سورهٔ غافر چه می‌فهمید؟

فعالیت ۲ پ):
درک عظمت آفرینش و خلقت
جهان برای انسانها آسان نیست.

خداوند هستند. تفکر در عجایب و پیچیدگی‌های آسمان‌ها و زمین، مانند تفاوت‌های شب و روز و آثار هر یک بر زمین و انسان‌ها، استواری کوه‌ها در زمین، مسیر حرکت ابرهای آسمان، آب‌های جاری و عجایب مخلوقات زیر دریاها، همگی می‌تواند انسان عاقل و متفکر را متوجه خالق‌ی مهربان و حکیم کند.

فعالیت ۲ ب):

فعالیت الف):

خیر - هیچ حیاتی حتی تک سلولی در کرات دیگر مشاهده نشده است حتی اثری از حیات در گذشته هم نیست.

فعالیت ب):

چون شرایط مریخ شبیه زمین است؛ ترکیب خاک مشابه زمین دارد؛ جو دارد؛ یک چهارم زمین جاذبه دارد؛ طول شبانه روزش نزدیک به زمین است؛ طول سال در مریخ ۴۲۰ روز است.

۳- موقعیت مکانی را تعریف کنید.

● موقعیت مکانی

مساحت کره زمین ۵۱۰ میلیون کیلومتر مربع است و سطح این کره را خشکی‌ها (قاره‌ها) و آب‌ها پوشانده است. هر پدیده مانند جلگه، رود، دریا، کوه، دشت، شهر یا روستا بر روی کره زمین مکانی دارد.

موقعیت مکانی یک پدیده، مکان دقیق قرار گرفتن آن روی کره زمین است. اما، چگونه می‌توان فهمید که یک پدیده دقیقاً در کجای کره زمین قرار دارد؟ جغرافی‌دانان برای تعیین موقعیت مکانی پدیده‌ها بر روی کره زمین و مطالعه درباره مکان‌ها، خطوط و تقسیمات فرضی را ابداع کرده‌اند.

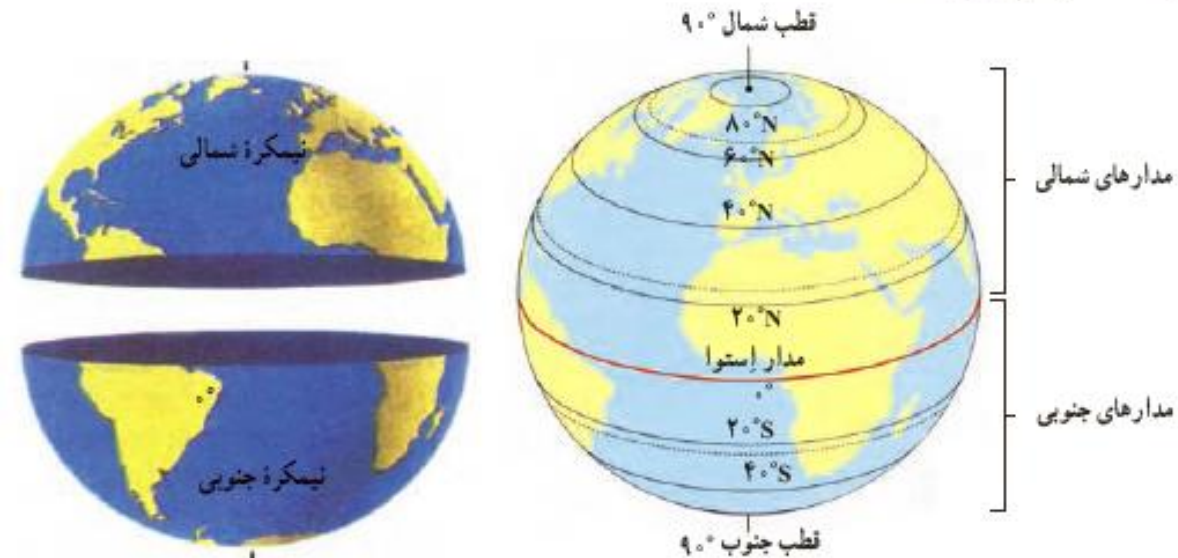
● مدارها

در فاصله مساوی از دو قطب شمال و جنوب، می‌توانیم یک دایره بزرگ را به دور زمین تصور کنیم. این دایره بزرگ، استوا نام

۴- استوا را تعریف کنید.

دارد. همان‌طور که در شکل می‌بینید دایره‌های دیگری در هر دو نیمکره به موازات استوا رسم شده‌اند که به آنها مدار می‌گویند. هر چه به قطب شمال یا جنوب نزدیک می‌شویم، این دایره‌ها کوچک‌تر می‌شوند. مدار استوا (مدار مبدأ) صفر درجه است. بقیه مدارها بین 0° تا 90° درجه شمالی یا جنوبی درجه‌بندی شده‌اند. معمولاً همه مدارها را روی کره‌ها و نقشه‌ها رسم نمی‌کنند.

۵- مدار چیست؟

● نصف النهارها

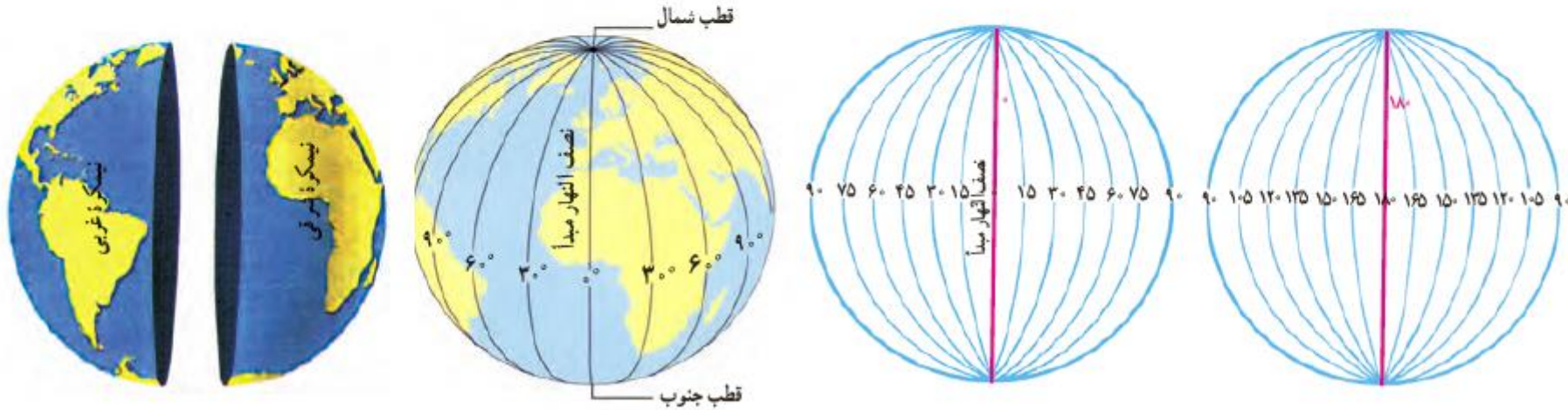
نصف النهارها نیم دایره‌های فرضی هستند که از قطب شمال تا قطب جنوب کشیده شده‌اند و طول مساوی دارند.

برای درجه‌بندی نصف النهارها، نصف‌النهاری را که از رصدخانه «گرینویچ» در شهر لندن عبور می‌کند، به عنوان نصف النهار مبدأ انتخاب کرده‌اند.

نصف النهار مبدأ و امتداد آن در سوی دیگر کره، زمین را به دو نیمکره مساوی شرقی و غربی تقسیم کرده است. نصف النهار مبدأ، صفر درجه و نصف النهارهای دیگر از 0° تا 180° درجه غربی و 180° درجه شرقی درجه‌بندی شده‌اند؛ زیرا محیط زمین 360° درجه است.

۶- نصف النهار چیست؟

نکته:

۳- ایران در نیمکرهٔ شمالی قرار دارد یا نیمکرهٔ جنوبی؟ نیمکرهٔ شرقی یا نیمکرهٔ غربی؟ چگونه می‌فهمید؟

۴- چند کرهٔ جغرافیایی به کلاس بیاورید. هر گروه با یک کره کار کند.

الف) مدار استوا، مدار قطبی شمال، مدار قطبی جنوب، مدار رأس السرطان* و مدار رأس الجدی* را روی کره پیدا کنید و نشان دهید.

ب) نصف النهار مبدأ را پیدا کنید و درجهٔ آن را بخوانید. امتداد نصف النهار مبدأ را در آن سوی کره پیدا کنید و درجهٔ آن را بخوانید.

۵

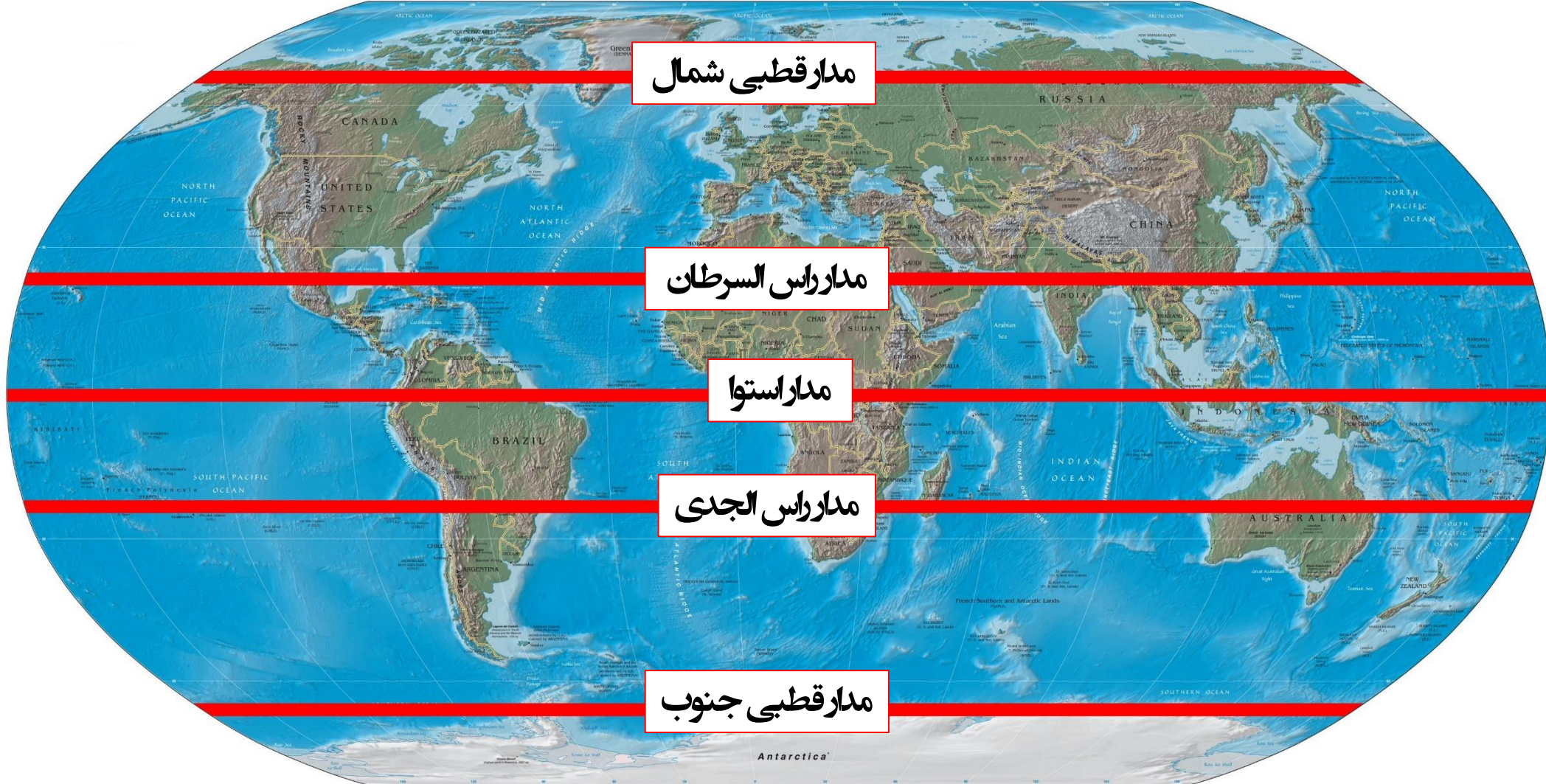
فعّالیت ۳:

نیمکره شمالی - نیمکره شرقی

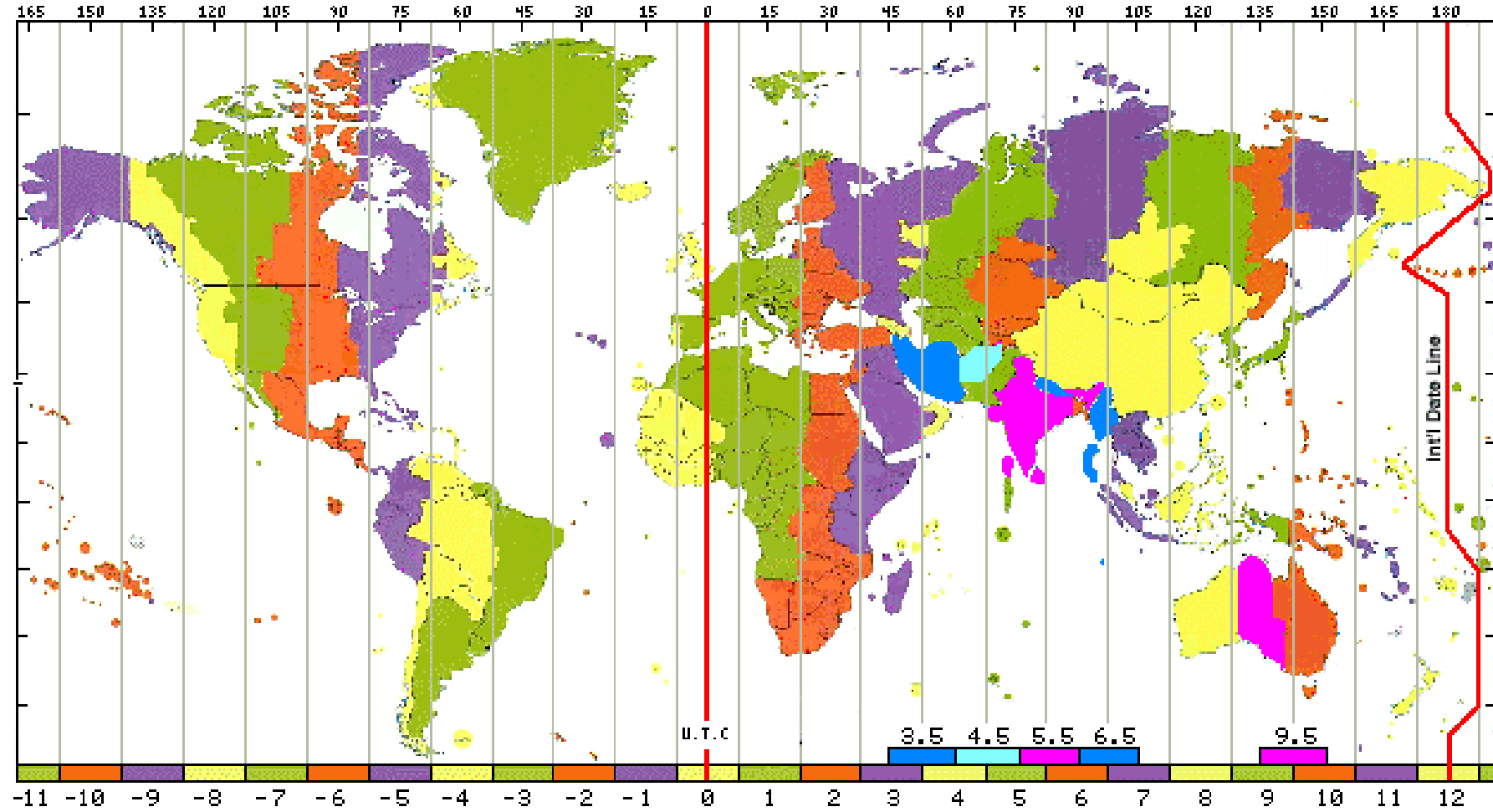
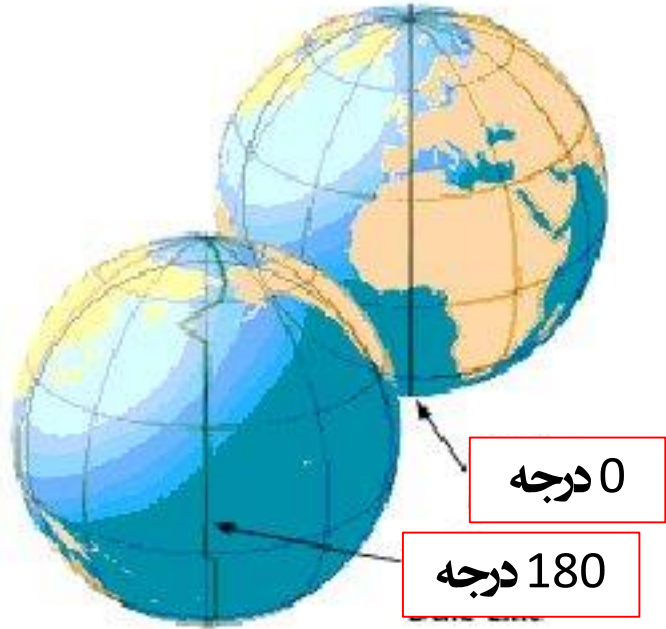
چون بالاتراز خط استواست در نیمکره شمالی است و چون شرق نصف النهار مبدأ قرار دارد در نیمکره شرقی است.

فعّالیت ۴ صفحه بعد

فعاليات ٤ الف:

فعالیت ۴ ب:

• طول و عرض جغرافیایی (مختصات جغرافیایی)

۷- مختصات جغرافیایی را تعریف کنید.

هر نقطه از کره زمین روی یک مدار و یک نصف‌النهار مشخص قرار دارد که به آنها «مختصات جغرافیایی» آن نقطه می‌گویند.

ما با داشتن شبکه مدارها و نصف‌النهارها می‌توانیم طول و عرض جغرافیایی هر مکان یا مختصات جغرافیایی آن را به دست بیاوریم.

هر نقطه بر روی کره زمین، با مدار استوا و نصف‌النهار مبدأ فاصله‌ای دارد.

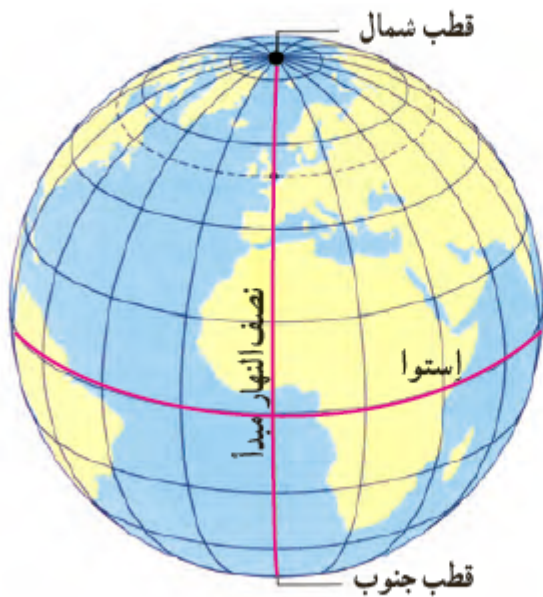
طول جغرافیایی هر مکان عبارت است از فاصله آن مکان با نصف‌النهار مبدأ بر حسب درجه.

۸- طول جغرافیایی را تعریف کنید.

عرض جغرافیایی هر مکان عبارت است از فاصله آن مکان با مدار استوا بر حسب درجه.

۹- عرض جغرافیایی را تعریف کنید.

اکنون به طول و عرض جغرافیایی نقاط الف و ب در تصویر توجه کنید. برای نوشتن طول و عرض جغرافیایی، از علائم اختصاری N (شمالی)، S (جنوبی)، E (شرقی) و W (غربی) استفاده می‌شود.

۵- به کمک معلم، چند کرهٔ جغرافیایی را به کلاس بیاورید؛ به طوری که هر گروه، یک کره در اختیار داشته باشد. سپس در هر گروه:

الف) طول و عرض جغرافیایی یک مکان را که درجهٔ آن صفر است، روی کره نشان دهید.

ب) سه مکانی را که روی یک مدار قرار دارند، در نظر بگیرید و بگویید آیا این سه مکان عرض جغرافیایی یکسانی دارند؟ چرا؟

پ) سه مکانی را که روی یک نصف‌النهار قرار دارند، در نظر بگیرید و بگویید آیا این سه مکان طول جغرافیایی یکسانی دارند؟ چرا؟

۶- کاربرگ‌های شمارهٔ ۱ و ۲ را کامل کنید.

فعالیت ۵

ب: بله - چون عرض جغرافیایی یعنی فاصله یک نقطه با خط استوا و هر نقطه بر روی یک مدار فاصله‌ای یکسان تا استوا دارد.

پ: بله - چون طول جغرافیایی یعنی فاصله یک نقطه با نصف‌النهار مبدأ بر حسب درجه، بنابراین هر نقطه‌ای بر روی یک نصف‌النهار طول جغرافیایی یکسان دارد.

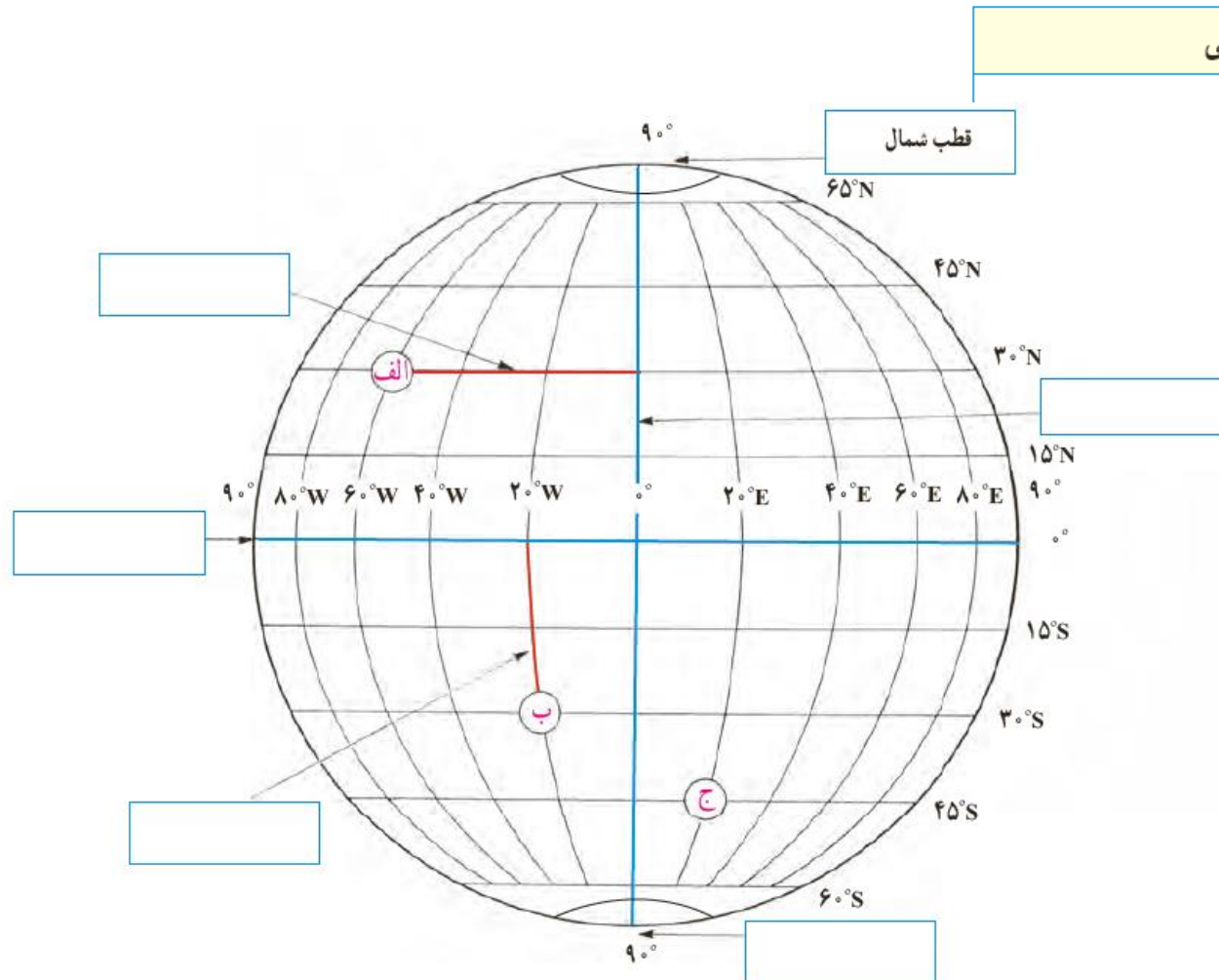
به شکل کره زمین که خط‌های فرضی نصف‌النهار و مدار از آن عبور کرده‌اند، دقت کنید. این خط‌ها با قطع کردن یکدیگر، شبکه‌هایی را به وجود آورده‌اند.

۱- هر یک از عبارات‌های زیر را مانند مثال در جای مربوط بنویسید.

نصف‌النهار مبدأ قطب جنوب استوا عرض جغرافیایی طول جغرافیایی

۲- با توجه به شکل زیر طول و عرض جغرافیایی مکان‌های زیر را بنویسید.

کاربرگ شماره یک

مکان	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی
الف	۶۰°W	
ب		
ج		

به شکل کره زمین که خط‌های فرضی نصف‌النهار و مدار از آن عبور کرده‌اند، دقت کنید. این خط‌ها با قطع کردن یکدیگر، شبکه‌هایی را به وجود آورده‌اند.

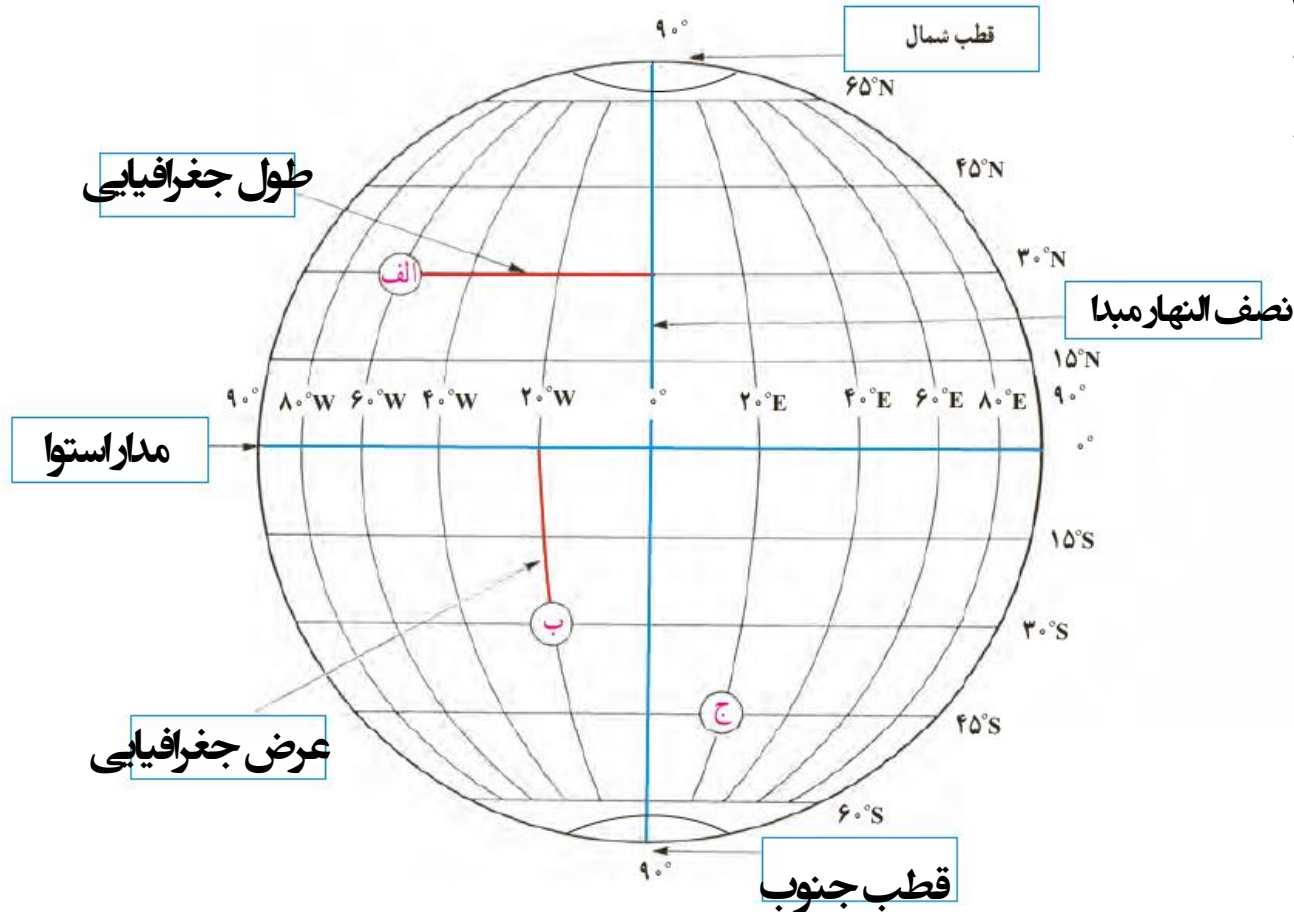
۱- هر یک از عبارت‌های زیر را مانند مثال در جای مربوط بنویسید.

نصف‌النهار مبدأ قطب جنوب استوا عرض جغرافیایی طول جغرافیایی

۲- با توجه به شکل زیر طول و عرض جغرافیایی مکان‌های زیر را بنویسید.

کاربرگ شماره یک

مکان	طول جغرافیایی	عرض جغرافیایی
الف	۶۰°W	۳۰°N
ب	۲۰°W	۳۰°S
ج	۲۰°E	۴۵°S

● استفاده از ماهواره‌ها در تعیین موقعیت

از گذشته، مردم در جست‌وجوی روش‌هایی قابل اطمینان بودند تا بتوانند به وسیله آن، بفهمند که کجا قرار دارند و یا در مسیر حرکت خود به مقصدی مشخص، راه را گم نکنند. استفاده از ستارگان و اسطرلاب*، تهیه نقشه‌های اولیه و سپس استفاده از قطب‌نما، از ابزارهای اولیه تعیین مکان و مسیر بود.

تلاش برای مسیریابی و تعیین مکان با روش‌های دقیق که در هر شرایطی بتوان با کمک آن عملیات ناوبری* را انجام داد، در دهه‌های اخیر منجر به استفاده از ماهواره برای تعیین

موقعیت‌های مکانی گردید. ناوبری ماهواره‌ای، روشی جدید است که در آن از چندین ماهواره برای ارائه موقعیت و جهت جغرافیایی و مسیر حرکت استفاده می‌شود. مبنای کار این قبیل سیستم‌ها بر پایه امواج رادیویی است که بین ماهواره و گیرنده‌های مختلف، رد و بدل می‌شود.

۱۰- ناوبری ماهواره‌ای چیست و چگونه کار می‌کند؟

فعالیت

شهر مکه در کشور عربستان و در جنوب غربی ایران واقع است. بنابراین، در ایران ما به سمت جنوب غربی نماز می خوانیم و هرگاه می خواهیم جهت قبله را پیدا کنیم، ابتدا جهت جنوب را جست و جوی کنیم و سپس به سمت غرب متمایل می شویم. میزان تمایل ما به سمت غرب، در نواحی مختلف ایران متفاوت است. به نقشهٔ روبه‌رو توجه کنید و از سه شهر مشهد، بندرعباس و تبریز خطی به سمت خانهٔ کعبه رسم کنید.

۷- مردم بندرعباس برای اینکه در جهت قبله قرار بگیرند، بیشتر به سمت غرب متمایل می شوند یا مردم تبریز؟

۸- در آدیس آبابا (اتیوپی) و قاهره، قبله در کدام سمت است؟

۹- با استفاده از یک نقشهٔ جهان نما بگویید که در مالزی قبله رو به کدام سمت است.

فعالیت ۷:
بندرعباس

فعالیت ۸:
آدیس آبابا - شمال
قاهره - جنوب شرقی

فعالیت ۹:
غرب

سوال امتحانی: مختصات زیر را بر روی نقشه مشخص کنید.

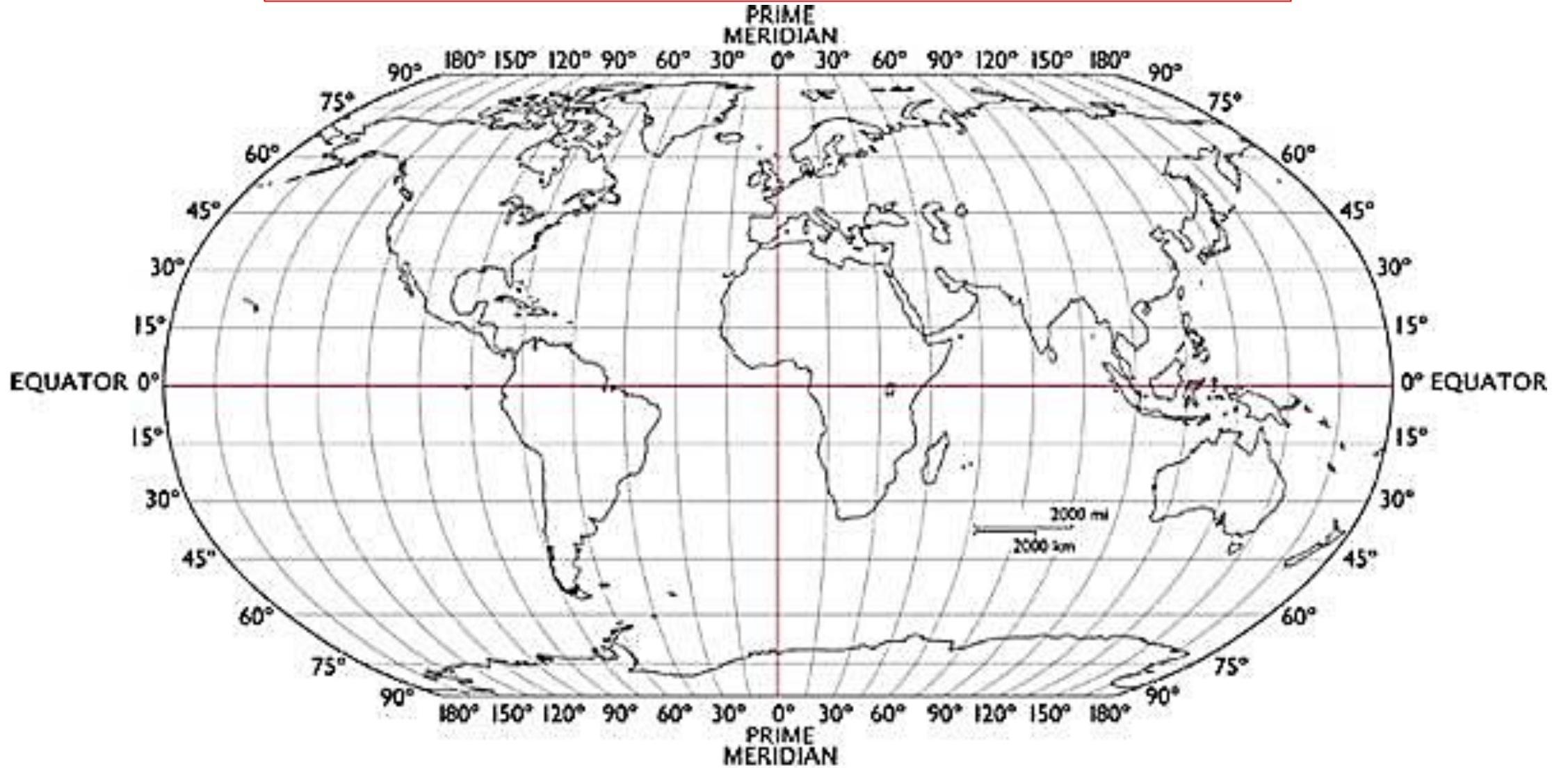
A: 90°E & 45°N

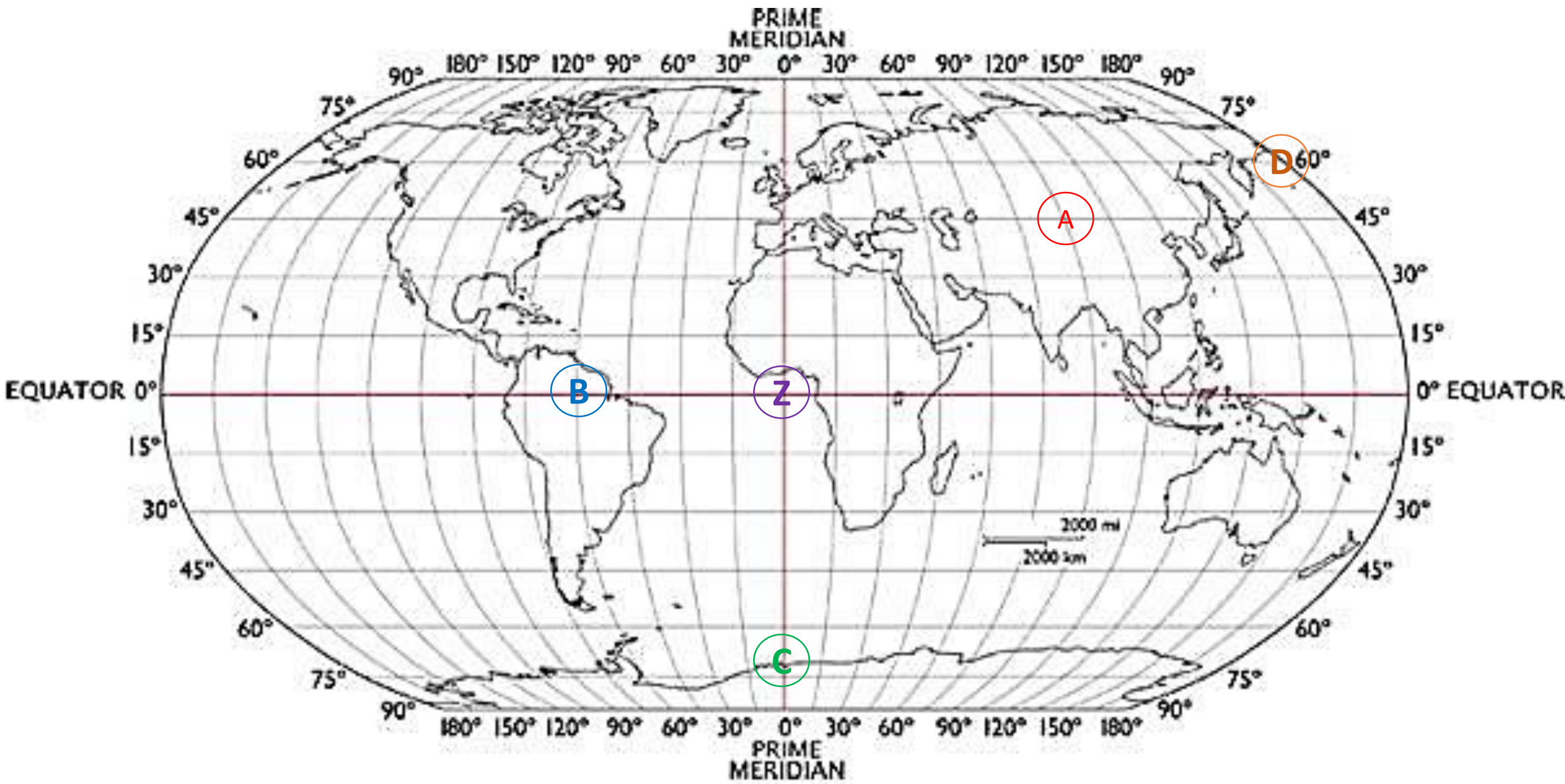
B: 60°W & 0°

C: 0° & 75°S

D: 180°E & 60°N

Z: 0° & 0°

حرکات زمین

درس ۲

الف) حرکت وضعی

زمین در هر ۲۴ ساعت یکبار به دور محور خود

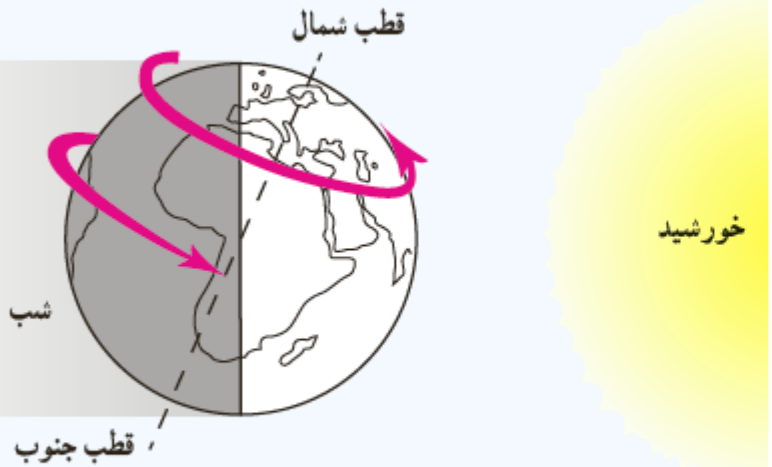
می چرخد، که به آن حرکت وضعی می گویند. زمین روشنایی

۱- حرکت وضعی زمین را تعریف کنید.

نیمی از زمین که رو به خورشید است روز و روشن، و نیمی دیگر شب و تاریک است. اگر زمین به دور خود نمی چرخید، چه اتفاقی می افتاد؟

ما هر روز در آسمان، خورشید را می بینیم که از مشرق طلوع می کند. هنگام ظهر، خورشید تقریباً بالای سر ماست و هنگام عصر رفته رفته به سمت مغرب حرکت و در آن سمت غروب می کند. اما این جابه جایی یا حرکت خورشید در آسمان، حرکت ظاهری است. در واقع، خورشید جابه جا نمی شود بلکه زمین می چرخد و نقاط مختلف کره زمین پی در پی در مقابل خورشید قرار می گیرند.

۲- مفهوم حرکت ظاهری خورشید را توضیح دهید.

زمین از غرب به شرق می چرخد.

با توجه به تصویر روبه‌رو، مردم هند طلوع خورشید را
زودتر می‌بینند یا مردم ایران؟ **مردم هند**
هنگام ظهر در ایران زودتر فرا می‌رسد یا در عربستان؟

چرا؟
**در ایران - زیرا کره زمین از غرب به شرق می‌چرخد
بنابراین مردم مناطق شرقی زودتر از مناطق غربی
خورشید را می‌بینند؛ ایران هم در شرق عربستان
واقع شده است.**

زمین از غرب به شرق می‌چرخد.

● اختلاف زمان در مناطق مختلف زمین

نتیجه حرکت وضعی زمین، پدید آمدن شب و روز و اختلاف ساعت است

وقتی نیمه‌ای از زمین در مقابل خورشید قرار می‌گیرد،

ساکنان تمام نقاطی که روی یک نصف‌النهار قرار دارند، در یک زمان خورشید را در آسمان مشاهده می‌کنند. وقتی خورشید درست روی نصف‌النهار مبدأ قرار می‌گیرد، در همه شهرهایی که روی این نصف‌النهار (از شمال اروپا تا جنوب آفریقا) قرار گرفته‌اند، هنگام ظهر است. در همین حال، مردم کشورهای که در شرق گرینویچ قرار دارند، خورشید را زودتر دیده‌اند و بنابراین، از ظهرشان گذشته است. به عکس، در کشورهای که در غرب نصف‌النهار گرینویچ قرار دارند، چند ساعت به ظهر مانده است. بدین ترتیب، زمان طلوع و غروب خورشید نیز در کشورهای مختلف جهان، یکسان نبوده و زمان برخی عبادات (مانند نماز) در آنها متفاوت خواهد بود.

۳- نتیجه حرکت وضعی زمین چیست؟

۴- ساعت واقعی چیست؟ توضیح دهید.

● ساعت واقعی، ساعت رسمی

آنچه گفته شد، زمان واقعی در مکان‌های مختلف بود که مبنای آن موقعیت خورشید در آسمان است اما در زندگی روزانه نمی‌توان از ساعت

واقعی استفاده کرد. تصور کنید حتی دو شهر مجاور در یک کشور، که روی یک نصف‌النهار قرار ندارند، ساعت‌های مختلفی دارند. بنابراین، در تعیین قرارهای ملاقات، زمان باز و بسته شدن اداره‌ها و مغازه‌ها و برنامه حرکت قطارها و هواپیماها مشکلات زیادی به وجود می‌آید.

چندین سال پیش، کشورها در یک اجلاس بین‌المللی، توافق کردند که به جای ساعت واقعی از ساعت رسمی استفاده کنند و به این ترتیب، زمان رسمی به وجود آمد.

ساعت رسمی: کره زمین برای آنکه یک دور یا 360° به دور خود بچرخد، ۲۴ ساعت وقت لازم دارد. پس اگر 360° محیط

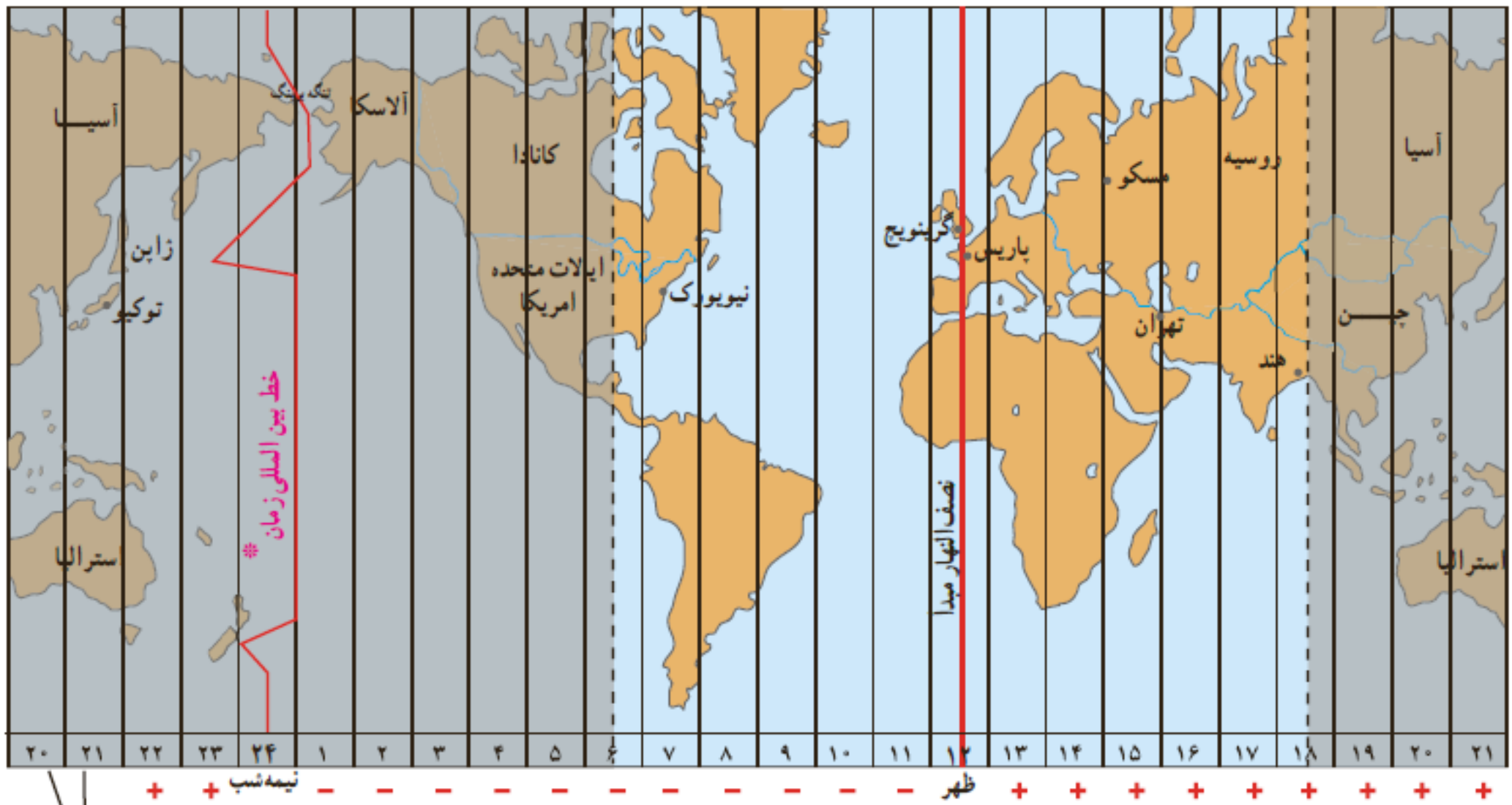
کره زمین را به ۲۴ قاچ تقسیم کنیم، هر یک از قاچ‌ها ۱۵ درجه پهنا دارد.

هر منطقه زمانی یک قاچ است و یک ساعت را به خود اختصاص می‌دهد. بنابراین، همه نصف‌النهارهایی که داخل یک قاچ قرار

گرفته‌اند، به‌طور توافقی ساعت یکسانی دارند.

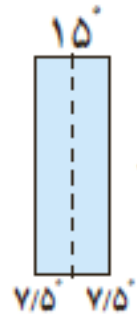
۵- چرانی توان از ساعت واقعی در زندگی روزانه استفاده کرد؟

۶- ساعت رسمی چیست؟ توضیح دهید.

این دو ستون تکرار ستون های سمت راست است.

هر قاج، ۱۵ درجه است و یک نصف النهار مرکزی دارد.

فعالیت ۱

۱- الف) در زندگی روزانه، ساعت واقعی چه کاربردی دارد؟
ب) چرا از ساعت رسمی استفاده می‌کنیم؟ مثال بیاورید.
۲- با توجه به نقشه مناطق زمانی، بگویید اگر کسی از پاریس به تهران سفر کند، باید ساعت خود را جلو بکشد یا عقب؟ چرا؟
۳- با کمک والدین خود، برخی از زمان‌ها یا مکان‌هایی که ویژگی‌های خاصی برای آنها در اسلام بیان شده است را نام ببرید. پاسخ‌های خود را در کلاس و با دوستانتان، به اشتراک بگذارید.

۴- هر ساله در کشور ما، ساعت رسمی در اول فروردین، یک ساعت به جلو کشیده می‌شود و در ۳۰ شهریور، یک ساعت به عقب کشیده می‌شود. فکر می‌کنید دلیل این کار چیست؟

فعالیت ۱

الف) برای فهمیدن اوقات شرعی مانند زمان نماز صبح و ظهر و مغرب و همچنین زمان افطار کردن و سحری خوردن در ماه رمضان کاربرد دارد.

ب) برای تعیین قرارهای ملاقات، زمان باز و بسته شدن ادارات و مغازه‌ها و برنامه حرکت قطارها و هواپیماها، از ساعت رسمی استفاده می‌کنیم تا ناهماهنگی پیش نیاید.

فعالیت ۲

باید ساعت خود را به جلو بکشد؛
وقتی از غرب به شرق مسافرت می‌کنیم باید ساعت خود را به جلو بکشیم و هنگامی که از شرق به غرب مسافرت می‌کنیم باید ساعت خود را عقب ببریم.

فعالیت ۴

برای استفاده بیشتر از نور روز و صرفه‌جویی در مصرف برق

۷- حرکت انتقالی زمین را توضیح دهید.

ب) حرکت انتقالی

زمین در همان هنگام که به دور محور خود می‌چرخد، به دور خورشید نیز می‌گردد. یک دور کامل زمین به گرد خورشید، یک سال طول می‌کشد که به آن حرکت انتقالی می‌گویند. مدار زمین، بیضی‌شکل است و زمین با سرعت میانگین 3° کیلومتر در ثانیه، این مسیر را می‌پیماید.

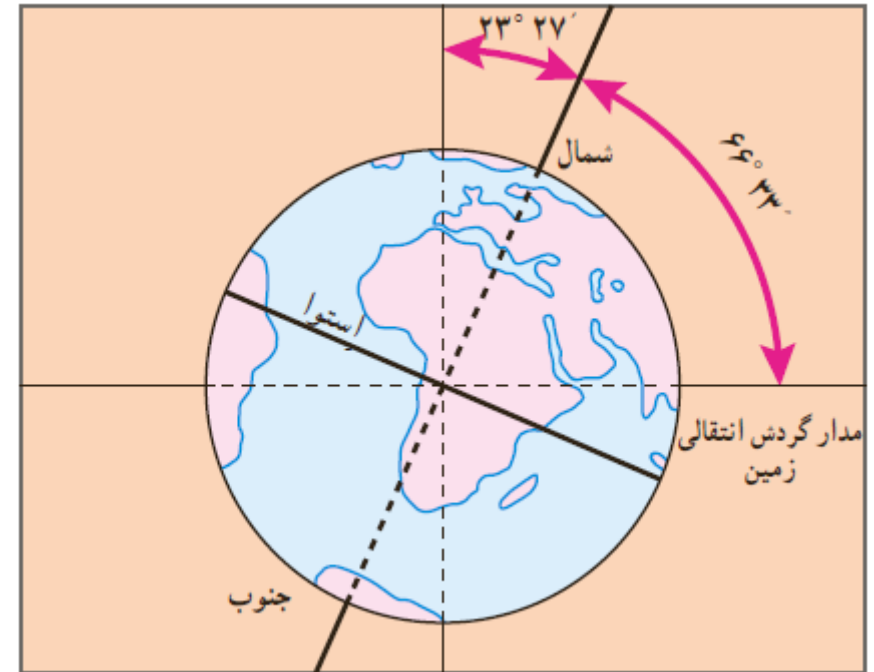
مدت زمان واقعی یک دور کامل گردش زمین به گرد خورشید، ۳۶۵ روز و ۶ ساعت است اما در تقویم‌ها سال را ۳۶۵ روز در نظر می‌گیرند. سال ۳۶۵ روزه، سال رسمی است که ۶ ساعت از سال خورشیدی کوتاه‌تر است. برای جبران کسری این ۶ ساعت در هر ۴ سال یک روز به سال رسمی اضافه می‌شود (ساعت $24 = 4 \times 6$). سال ۳۶۶ روزه را سال کبیسه می‌نامند.

۸- سال کبیسه چیست؟

۹- مایل بودن محور قطب ها چه تاثیری بر روی کره زمین می گذارد؟

● مایل بودن محور قطب ها

به تصویر روبه‌رو توجه کنید. همان‌طور که می‌بینید، محور قطب‌ها بر سطح مدار گردش انتقالی زمین، مایل است. به دلیل همین تمایل، زاویه تابش آفتاب در طول سال تغییر می‌کند و در طی یک سال، زمین در موقعیت‌های مختلفی در برابر خورشید قرار می‌گیرد، درازی شب و روز نامساوی می‌شود و فصل‌های مختلف به وجود می‌آید. اکنون بیایید موقعیت زمین را با توجه به زاویه تابش در اوّل تابستان و اوّل زمستان بررسی کنیم.

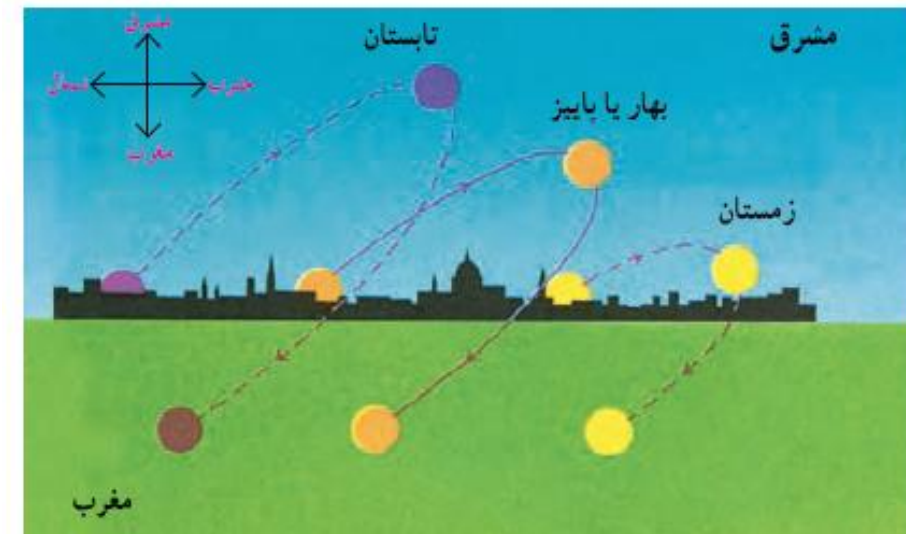
● پیدایش فصول

● به تصویر ۱ در صفحهٔ روبه‌رو توجه کنید. در اوّل تیرماه، خورشید در نیمکرهٔ شمالی به مدار رأس السرطان به طور عمودی می‌تابد. در اوّل تیرماه در نیمکرهٔ شمالی منطقهٔ وسیع‌تری از کرهٔ زمین در معرض نور خورشید قرار می‌گیرد. در نتیجه، طول روزها از شب‌ها بیشتر است. در این هنگام که طولانی‌ترین روز در این نیمکره است و به آن «انقلاب تابستانی» می‌گویند، فصل تابستان آغاز می‌شود. در همین زمان، نیمکرهٔ جنوبی چه وضعی دارد؟

۱۰- انقلاب تابستانی را به طور کامل توضیح دهید.

● به تصویر ۲ توجه کنید. در اوّل دی‌ماه، خورشید به مدار رأس الجدی در نیمکرهٔ جنوبی عمودی می‌تابد. در اوّل دی‌ماه، در نیمکرهٔ شمالی بخش کم‌وسعت‌تری از کرهٔ زمین تابش خورشید را دریافت می‌کند و روزها کوتاه‌تر از شب‌هاست. در نتیجه، در نیمکرهٔ شمالی اوّل دی کوتاه‌ترین روز سال است که به آن «انقلاب زمستانی» می‌گویند. در این روز، فصل زمستان آغاز می‌شود؛ در حالی که در همین زمان، در نیمکرهٔ جنوبی فصل تابستان آغاز شده است.

۱۱- انقلاب زمستانی را به طور کامل توضیح دهید.

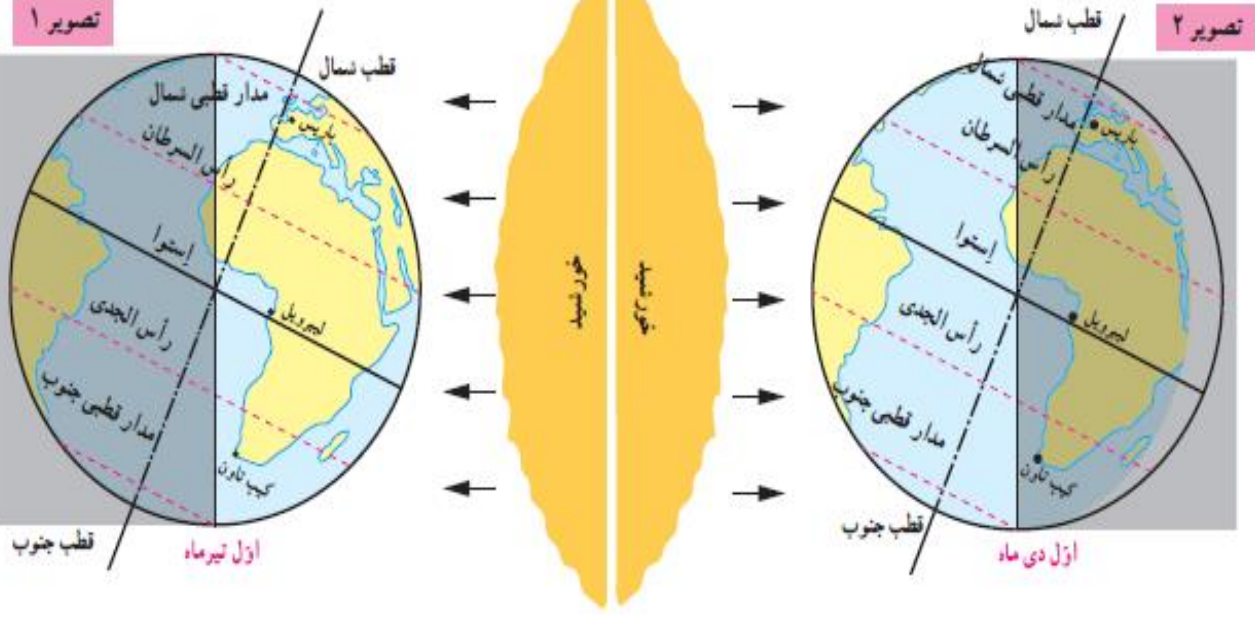
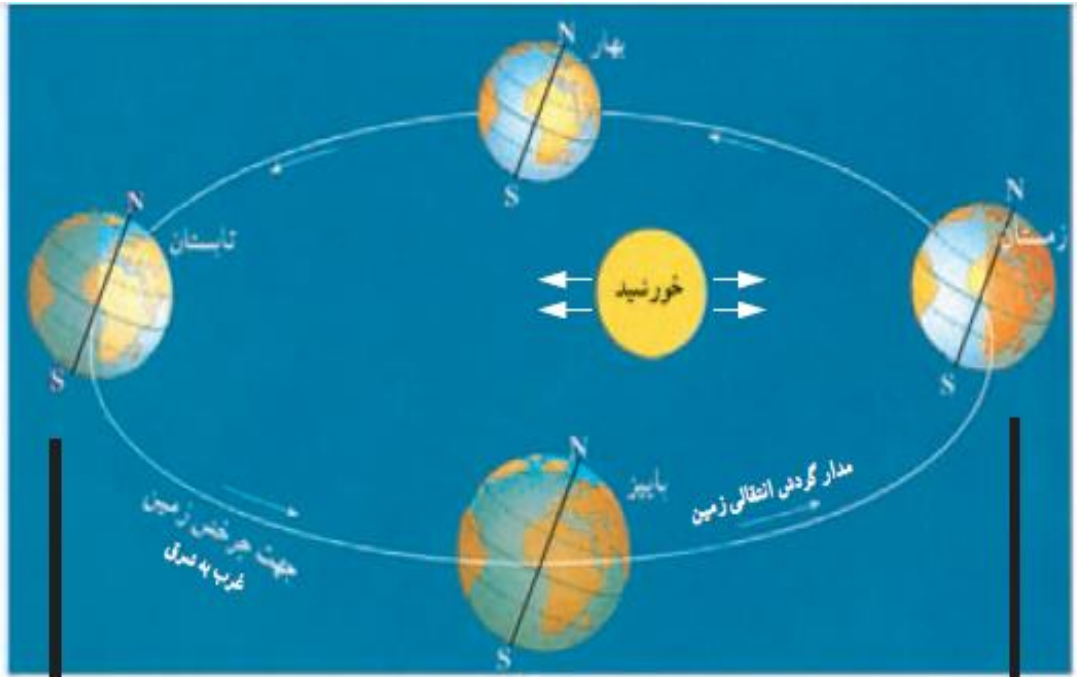

● پس از طولانی‌ترین و کوتاه‌ترین روز سال، به تدریج با گردش زمین به دور خورشید، وسعت دایرهٔ روشنایی در دو نیمکرهٔ شمالی و جنوبی کم و زیاد می‌شود. در نتیجه طول روز و شب، هر روز نسبت به روز قبل تغییر می‌کند تا سرانجام در دو موقع از سال، یعنی اوّل بهار و اوّل پاییز، طول روز و شب برابر می‌شود؛ به این دو زمان، «اعتدالین» (اعتدال بهاری و اعتدال پاییزی) می‌گویند.

۱۲- اعتدالین (اعتدال بهاری و اعتدال پاییزی) را تعریف کنید.

مسیر حرکت ظاهری خورشید در آسمان در طول سال؛ همان‌طور که می‌بینید، این مکان در فصول مختلف سال، متفاوت است.

- ۵- موقعیت سه شهر گرانادا، لیبرویل و کیپ تاون را با توجه به دایره روشنایی در اول تیرماه و اول دی ماه توضیح دهید.
- ۶- به مدار قطبی شمال و جنوب در تصویر (۱) توجه کنید. چرا در اول تیرماه در ناحیه مدار قطبی شمال، طول یک روز ۲۴ ساعت و به عکس در مدار قطبی جنوب، طول یک شب ۲۴ ساعت است؟
- ۷- از مساوی بودن همیشگی طول روز و شب در منطقه استوا به چه نتیجه ای درباره فصول این منطقه می رسید؟
- ۸- جهت تابش آفتاب به نقاط مختلف زمین یا فصول مختلف سال، چه تأثیری در کشاورزی یا معماری خانه ها می تواند داشته باشد؟

فعالیت ۴:

در اول تیرماه در گرانادا تابستان آغاز می شود و در کیپ تاون زمستان؛ در اول دیماه در گرانادا زمستان آغاز می شود و در کیپ تاون تابستان؛ در لیبرویل همیشه تابستان است چون روی خط استوا قرار دارد و خورشید در تمام سال به آنجا عمود می تابد.

فعالیت ۵:

به علت مایل بودن محور زمین، در اول تیرماه قطب شمال به سمت خورشید قرار می گیرد و قطب جنوب به سایه می رود.

فعالیت ۶:

خورشید همیشه به استوا عمود می تابد.

مایل بودن محور قطبها

پیدایش فصلها

نامساوی شدن
طول شب و روز

حرکت انتقالی

سال رسمی

سال کبیسه

حرکت وضعی

پدید آمدن شب و روز

اختلاف ساعت
ساعت رسمی و واقعی

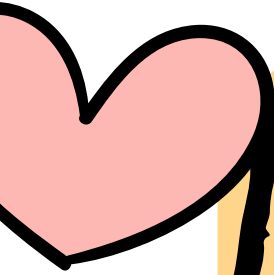
کدام گزینه درست نیست؟

۱) در مختصات 0° و $75^\circ W$ ، طول شب و روز برابر است

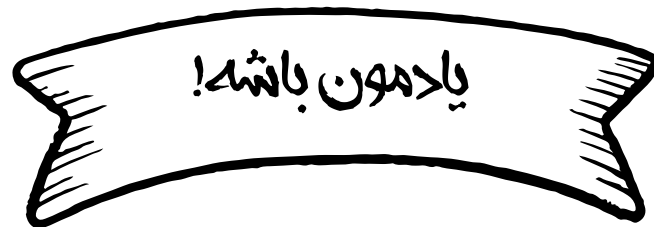
۲) در مختصات $75^\circ N$ و $120^\circ W$ خزه و گل سنگ رشد می کند

۳) اگر در مختصات $30^\circ S$ و $150^\circ E$ فصل زمستان باشد، در مختصات $45^\circ N$ و $45^\circ E$ هم زمستان است

۴) در شهری با مختصات $50^\circ N$ و $60^\circ E$ ساعت ۱۲ ظهر است؛ شهری دیگر با مختصات $15^\circ S$ و $60^\circ E$ هم ساعت ۱۲ ظهر است

- ✓ فصل‌ها به نیمکره‌های شمالی (N) و جنوبی (S) مربوط هستند؛
- ✓ هر فصلی در نیمکره شمالی (N) باشد، معکوس آن در نیمکره جنوبی (S) است؛
- ✓ ساعت‌ها به مربوط به نیمکره‌های شرقی (E) و غربی (W) هستند؛
- ✓ هر 15° طول جغرافیایی یک ساعت است؛
- ✓ اگر از شرق (E) به سمت غرب (W) برویم باید ساعت را عقب بکشیم (منها کنیم) و برعکس؛
- ✓ مدارها = عرض جغرافیایی = نیمکره شمالی جنوبی = N و S
- ✓ نصف النهارها = طول جغرافیایی = نیمکره شرقی و غربی = E و W

کدام گزینه درست نیست؟

۱) درمختصات 0° و $75^\circ W$ ، طول شب و روز برابر است

۲) درمختصات $75^\circ N$ و $120^\circ W$ خزه و گل سنگ رشد می کند

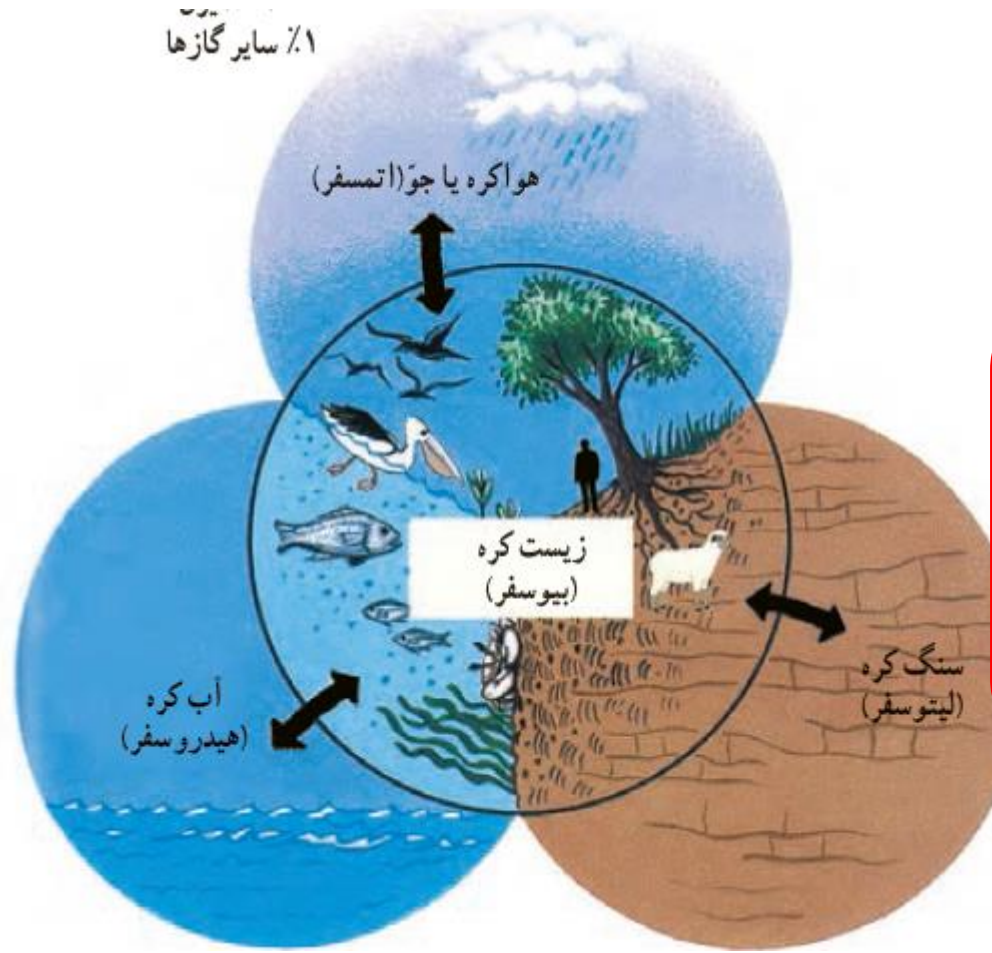
۳) اگر درمختصات $30^\circ S$ و $150^\circ E$ فصل زمستان باشد، درمختصات $45^\circ N$ و $45^\circ E$ هم زمستان است

۴) در شهری با مختصات $50^\circ N$ و $60^\circ E$ ساعت ۱۲ ظهر است؛ شهری دیگر با مختصات $15^\circ S$ و $60^\circ E$ هم ساعت ۱۲ ظهر است

چهار زمین

درس ۳

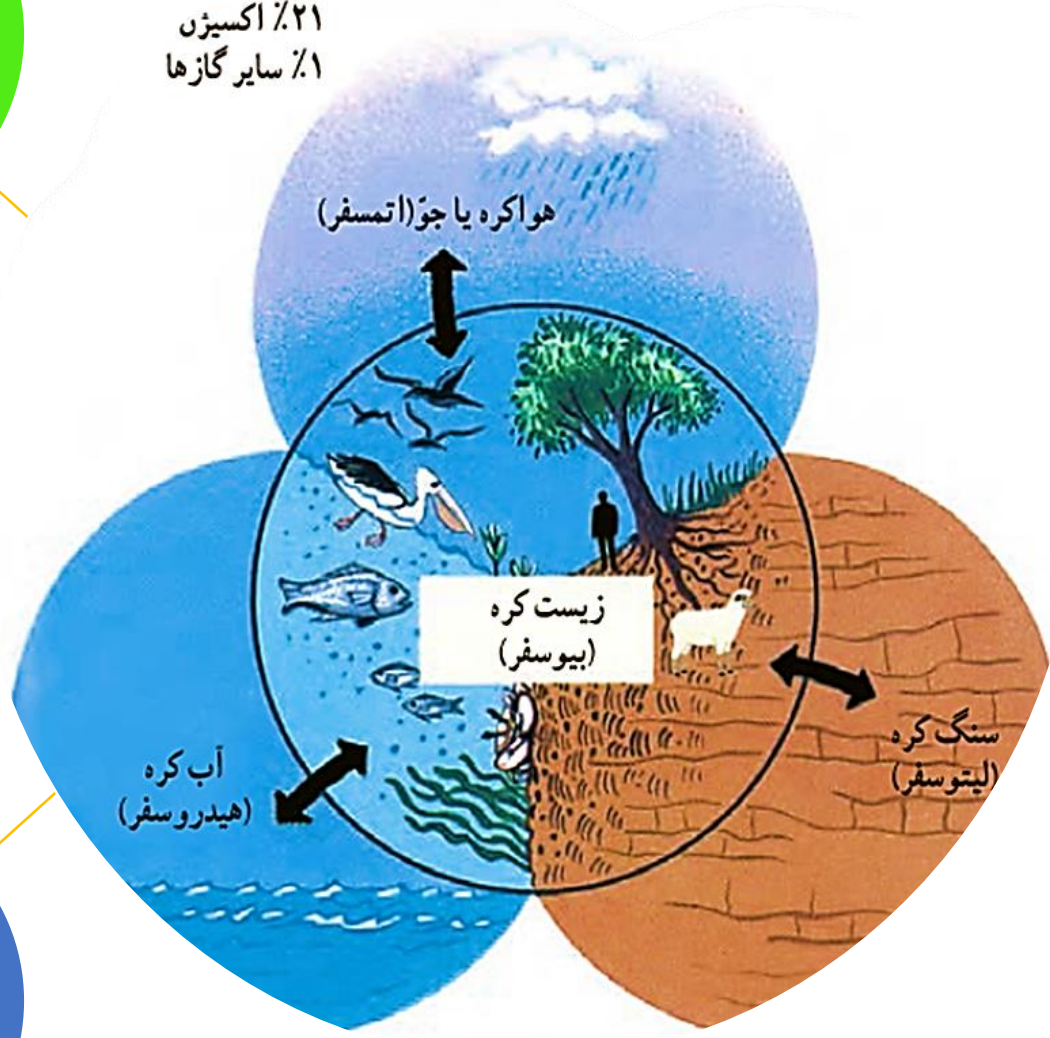
۱٪ سایر گازها

سیاره‌ای که روی آن زندگی می‌کنیم، از چهار محیط تشکیل شده است: بخش خارجی کره زمین یا پوسته آن که حالت جامد دارد و از سنگ و خاک تشکیل شده است، سنگ کره (لیتوسفر) نامیده می‌شود. آب کره (هیدروسفر) شامل اقیانوس‌ها و دریاها، دریاچه‌ها، رودها و بقیه آب‌های سطحی، آب‌های زیرزمینی، یخچال‌ها و نزولات جوی است. هواکره یا جو (اتمسفر) نیز شامل گازهایی است که دور تا دور کره زمین را فرا گرفته‌اند. این سه محیط با هم سیاره زمین را برای زندگی انسان و دیگر موجودات زنده یعنی زیست کره (بیوسفر) مناسب می‌سازند.

۱- سه محیطی که بر روی زمین شرایط را برای زندگی انسانها و سایر موجودات فراهم می‌کنند، کدامند؟

۰.۷۸ نیتروژن
۰.۲۱ اکسیژن
۱٪ سایر گازها

لیتوسفر
سنگ کره

- بخش خارجی یا پوسته کره زمین که جامد است و از سنگ و خاک تشکیل شده

هیدروسفر
آب کره

- اقیانوسها، دریاها، دریاچهها، رودها، آبهای زیرزمینی، باران

اتمسفر
هواکره

- گازهای دور تا دور زمین

جواب فعالیت ۱:

به سنگ کره برای کشاورزی و دامپروری و تامین غذا؛
به آب کره برای آشامیدن و آبیاری زمین و صید ماهی؛
و به هوا کره برای تنفس نیاز دارد.

فعالیت

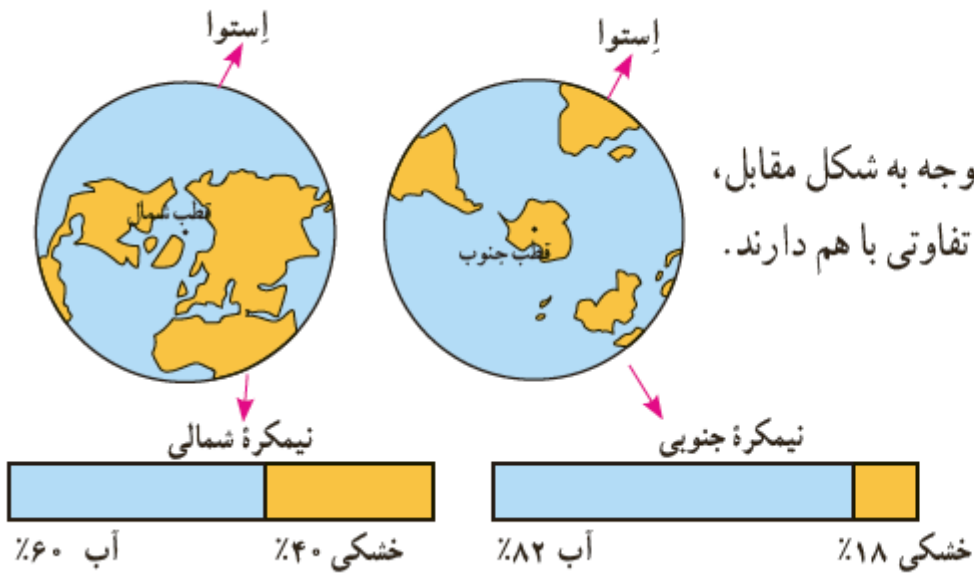

- ۱- زیست کره برای حیات، به هر یک از سه بخش سنگ کره، آب کره و هوا کره (جو) چه نیازی دارد؟ توضیح دهید.
- ۲- آیات قرآن کریم را بخوانید و ارتباط آنها را با این درس توضیح دهید.

خشکی‌ها

نکته!

وسعت خشکی‌های زمین نسبت به آب‌ها کم است. حدود ۷۱ درصد سطح زمین را آب تشکیل می‌دهد. با توجه به شکل مقابل، بگویید دو نیمکره شمالی و جنوبی از نظر وسعت آب‌هایشان چه تفاوتی با هم دارند.

● رنگ سبز، جلگه‌ها و دشت‌ها یعنی سرزمین‌های

پست را نشان می‌دهد. جلگه‌های پهناور جهان در کنار دریاها یا امتداد رودهای بزرگ تشکیل شده‌اند.

● رنگ زرد و قهوه‌ای، فلات‌ها و کوه‌های بلند را

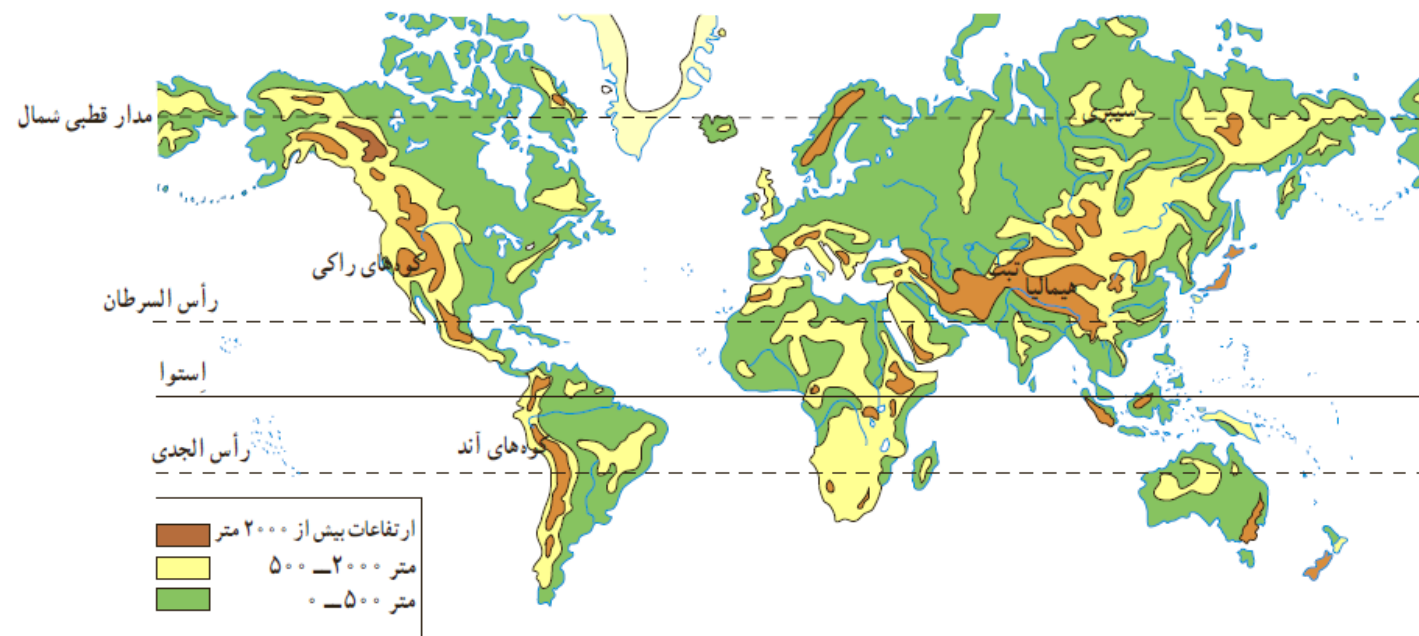
نشان می‌دهد. فلات‌ها سرزمین‌هایی نسبتاً هموار اما مرتفع‌اند که از اطراف به سرزمین‌های کم ارتفاع و پست منتهی می‌شوند. فلات تبت بلندترین فلات جهان است.

۲- ناهمواری‌های زمین (پستی‌ها و بلندی‌ها) بر روی نقشه با چه رنگی مشخص می‌شوند؟

۳- فلات را تعریف کرده و بگویید بلندترین فلات جهان چه نام دارد؟

تصویر ماهواره‌ای فلات تبت

لطفاً بدونید منظور از ناهمواری چیه!

کویر، دریاچه، جلگه،
دلتا، جنگل

پستی‌ها:

فلات، رشته‌کوه، قلّه،
تپه

بلندی‌ها:

ناهمواری‌ها:

۴- ناهمواری های پیر و جوان را با هم مقایسه کنید.

این فلات‌ها، کوه‌های بسیار بلند با قله‌های نوک تیز را در بر گرفته‌اند. کوه‌های بسیار مرتفع جزء ناهمواری‌های جوان هستند. دامنه‌های این کوه‌ها شیب تندی دارند و دره‌های بین آنها تنگ و به شکل **V** است. به عکس، در کوه‌های کم ارتفاع با گذشت زمان و فرسایش، قله‌ها به شکل گنبدی در آمده‌اند و شیب دامنه‌ها ملایم است. این کوه‌ها دره‌های باز به شکل **U** دارند.

دره V شکل، ژاپن

دره U شکل، گرینلند

خلاصه جواب سوال ۴:

کوههای جوان	کوههای پیر	
نوک تیز و بلند	گنبدی و کم ارتفاع	قله ها
تنگ و به شکل V	بازو به شکل U	دره ها
باشیب تند	کم شیب و ملایم	دامنه کوهها
دارد	ندارد	زمین لرزه و فعالیتهای آتش فشانی

چهره زمین در میلیون‌ها سال پیش مانند امروز نبوده است. ناهمواری‌های جهان طی میلیون‌ها سال پدید آمده و در طول زمان تغییر شکل داده‌اند. به طور کلی، دو دسته از عوامل، موجب پیدایش و تغییر شکل ناهمواری‌ها شده‌اند: عوامل طبیعی و عوامل انسانی. در سال‌های قبل با برخی عوامل طبیعی مؤثر بر تغییر ناهمواری‌های زمین آشنا شدید و امسال نیز با برخی از آنها در کتاب علوم تجربی، آشنا خواهید شد. اما باید بدانید که فعالیت‌های انسان نیز، نقش مهمی در تغییر شکل ناهمواری‌های زمین دارد. انسان همواره برای رفع نیازهای خود و بهره‌برداری از محیط طبیعی، چهره ناهمواری‌ها را تغییر داده است.

**۵- چه عواملی موجب پیدایش ناهمواری‌ها شده است؟
کدام یک مهمتر است؟ چرا؟**

**جواب سوال ۵:
عوامل طبیعی - عوامل انسانی
عوامل انسانی مهمتر است زیرا شدیدتر و سریع‌تر اتفاق می‌افتد.**

۴- به تصاویر بالا دقت کنید و توضیح دهید که در هر یک، تأثیر فعالیت انسان بر ناهمواری‌ها و محیط طبیعی چگونه است.
 ۵- گفت‌وگو کنید و دلیل و مثال بیاورید: به نظر شما، امروزه انسان بیشتر زندگی خود را با ناهمواری‌های زمین انطباق می‌دهد یا برعکس، ناهمواری‌ها را برای مقاصد خود تغییر می‌دهد یا هر دو؟ میزان دست‌کاری و دخالت انسان در محیط‌های طبیعی نسبت به گذشته بیشتر شده است یا کمتر؟ چرا؟

۲۰

جواب فعالیت ۴:

لطفاً خودتان با توجه به تصاویر نظر بدهید؛

مثال: انسان با ساختن سد باعث خشک شدن دریاچه‌ها می‌شود.

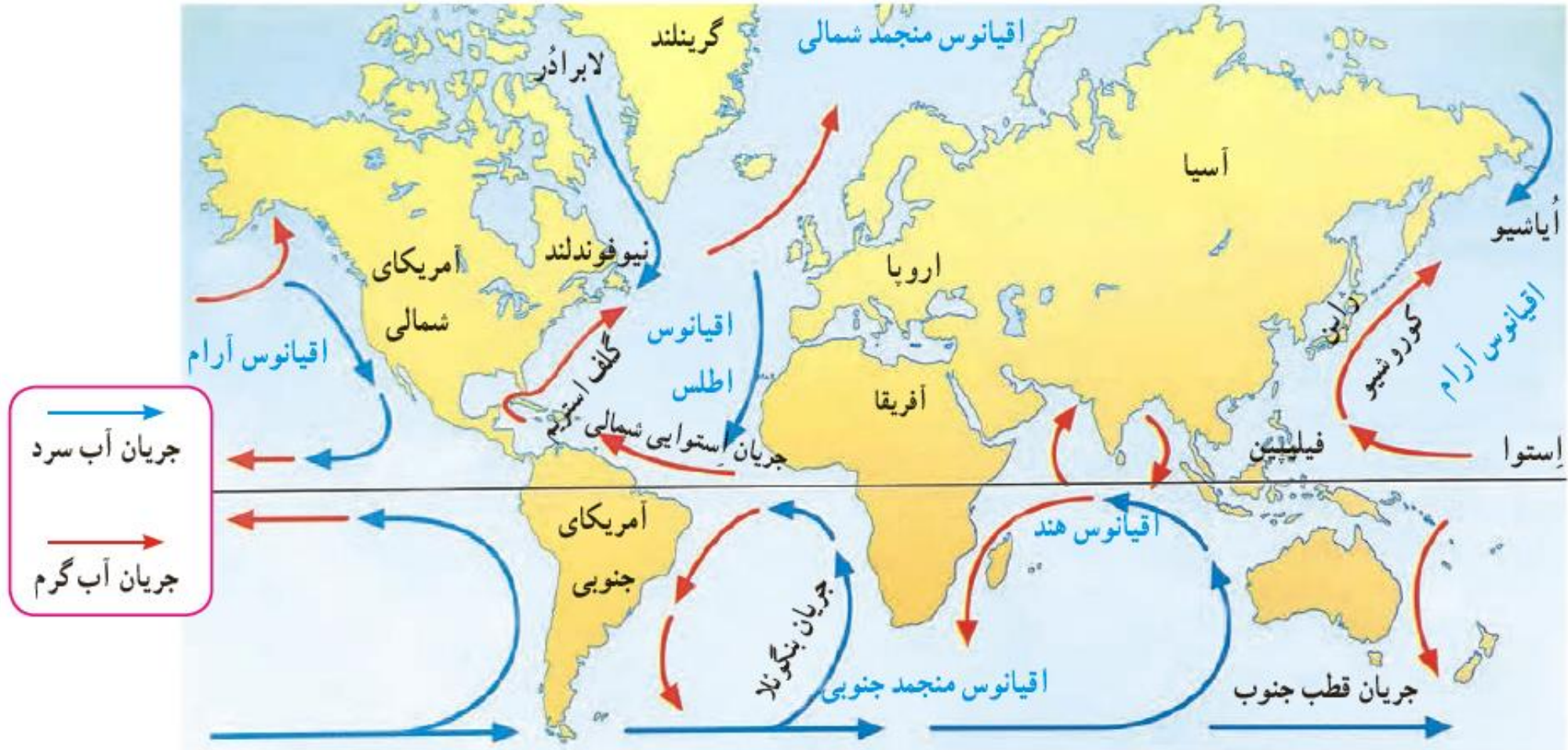
جواب فعالیت ۵:

انسان بیشتر از گذشته ناهمواری‌ها را برای مقاصد خود تغییر می‌دهد و این اتفاق به دلیل پیشرفت‌های تکنولوژیک (فناورانه) و ساخت ابزارها و ماشین‌آلات جدید به وجود آمده است.

آب فراوان ، هوای پاک

درس ۴

۱- پنج مجموعه آبی بزرگ جهان (یعنی اقیانوس ها) را به ترتیب وسعت نام ببرید.

جواب سوال ۱: آرام - اطلس - هند - منجمد جنوبی - منجمد شمالی

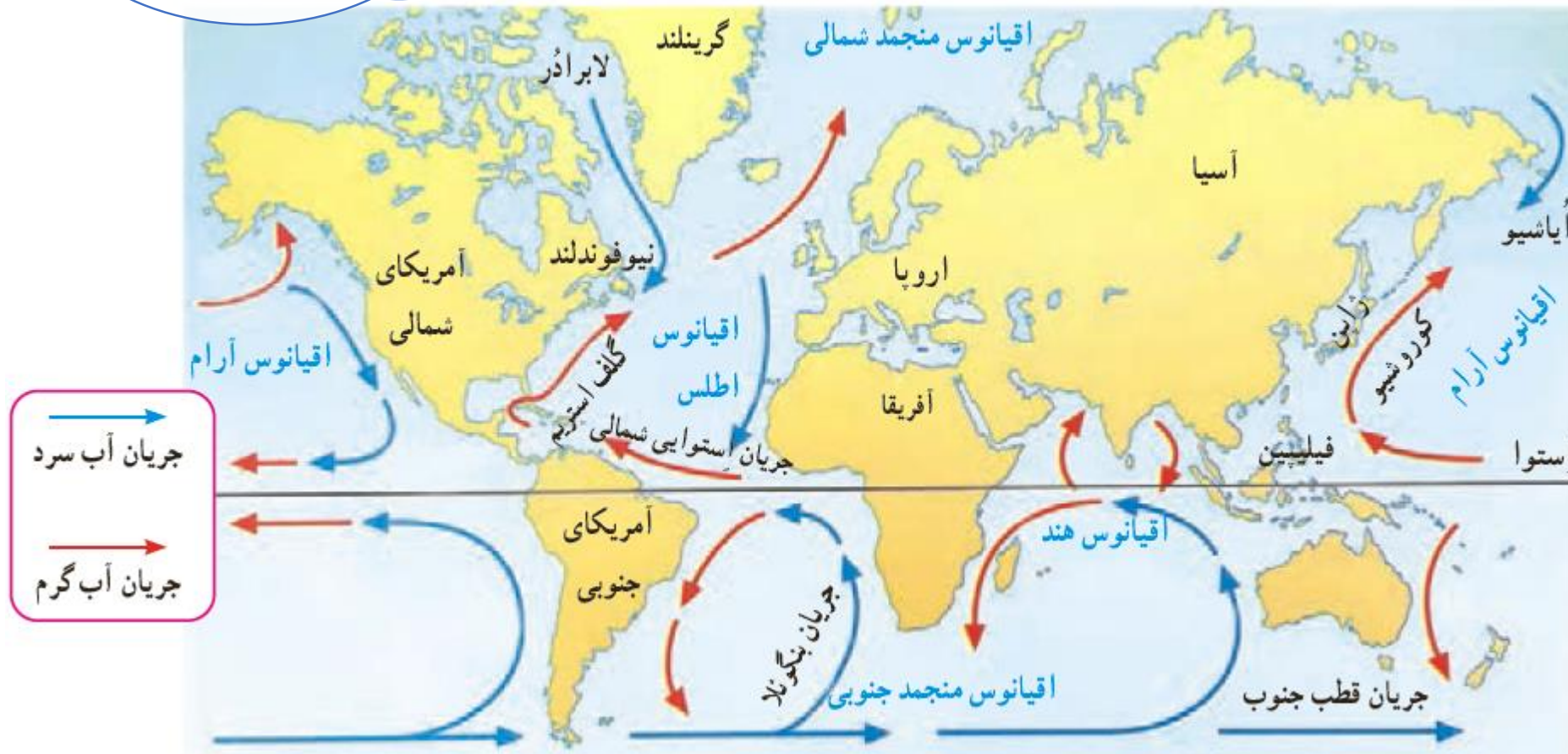
سوال امتحانی: با توجه به نقشه زیر موارد خواسته شده را هم بنویسید و هم نشان دهید.

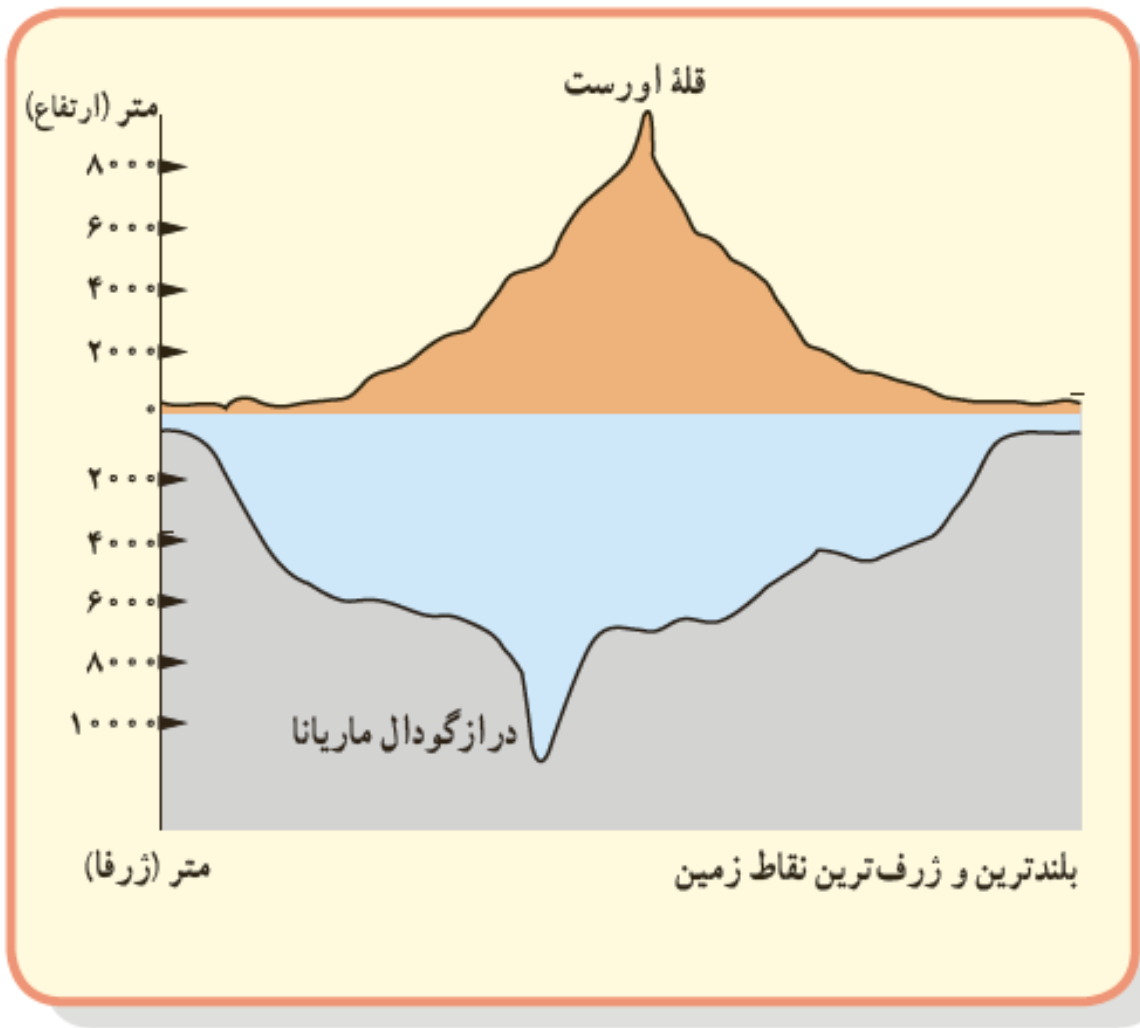

- بین آسیا و آمریکا:
- بین آمریکا و اروپا:
- بین آفریقا و آسیا:
- شمالی ترین اقیانوس:

اقیانوس

عمیق ترین و بزرگ ترین اقیانوس جهان: اقیانوس آرام

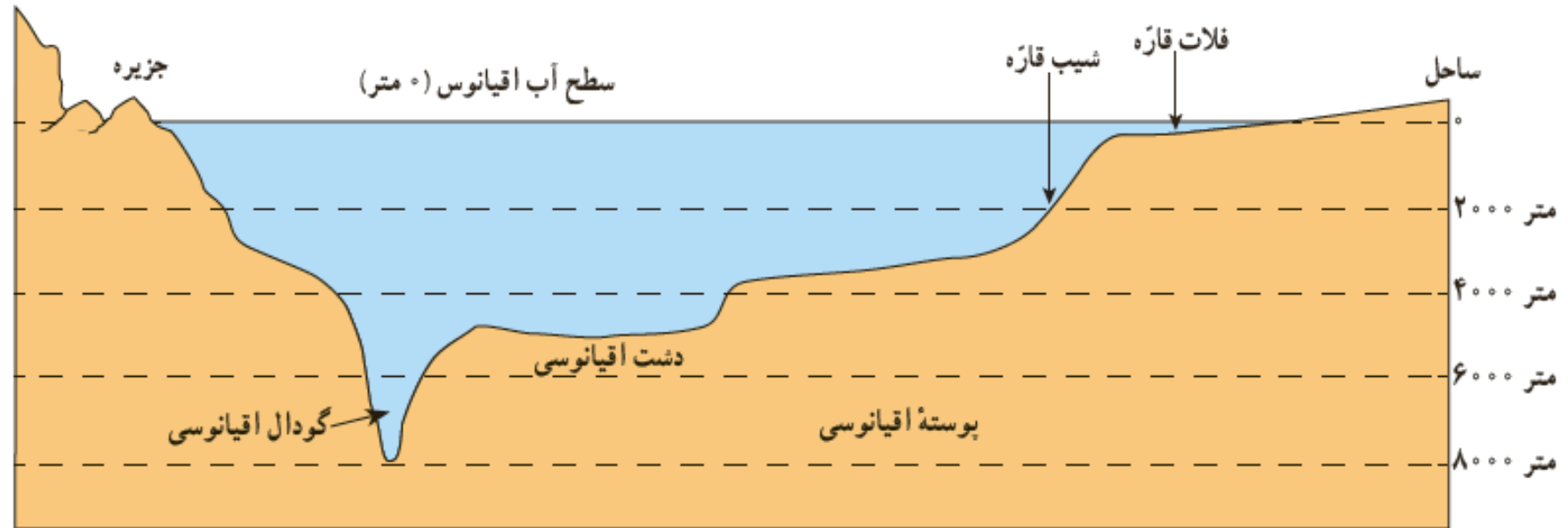
۲- عمیق ترین و پهناورترین اقیانوس جهان کدام است؟

جواب سوال ۲:

اقیانوس آرام - گودال ماریانا در اقیانوس آرام عمیق ترین نقطه در میان اقیانوس هاست.

ناهمواری‌های کف اقیانوس‌ها

به طور کلی، مطالعه دربارهٔ اقیانوس‌ها و بستر آنها دشواری‌هایی دارد. فشار زیاد آب، تاریکی و دمای کم در اعماق آب، کاوش‌های علمی را با دشواری‌های زیادی روبه‌رو می‌کند. پوستهٔ زمین در کف اقیانوس‌ها و دریاها امتداد دارد. کف اقیانوس‌ها و دریاها همانند سطح خشکی‌ها ناهمواری‌های فراوان دارد.

۲۱

۳- چرا مطالعه بستر اقیانوس‌ها با دشواری روبه‌روست؟

۴- فلات قاره چیست؟ و چه اهمیتی دارد؟

* در جاهایی که اقیانوس‌ها با خشکی تماس دارند، اغلب ناحیه‌ای کم عمق با ژرفایی کمتر از ۲۰۰ متر دیده می‌شود که به آن فلات قاره (ایوان خشکی) می‌گویند. فلات قاره در دریاها و دریاچه‌ها نیز دیده می‌شود و در برخی از آنها جزیره‌هایی سر از آب بیرون آورده‌اند. معمولاً فلات قاره‌ها از نظر وجود منابع سرشار نفت و گاز و جزایر ماهیگیری اهمیت زیادی دارند. بعد از فلات قاره ناگهان شیب زیاد می‌شود؛ به این بخش شیب قاره می‌گویند.

نکته!

۵- کدام بخش از اقیانوس ها برای صید ماهی مناسبتر است؟

* حرکات آب دریا به صورت موج، جزر و مد* و جریان های دریایی است که در کتاب علوم سال هفتم با آنها آشنا شده اید. جریان های دریایی گرم و سرد بر آب و هوای مناطقی که از مجاورت آنها عبور می کنند تأثیر می گذارند. همچنین محل تلاقی آب های گرم و سرد از مهم ترین مناطق صید ماهی جهان است.

فعالیت

- ۱- با توجه به نقشه صفحه ۲۱، بگوئید نیوفندلند و شرق ژاپن که از مناطق مهم ماهیگیری جهان هستند، در محل تلاقی کدام جریان های دریایی قرار دارند.
- ۲- چرا سفر به اعماق اقیانوس ها دشوارتر از صعود به قله هاست؟ چند دلیل ذکر کنید.
- ۳- کاربرگه شماره (۳) را در کلاس انجام دهید.

انجام بدید!

جواب فعالیت ۱:

نیوفندلند: لابرادور و گلف استریم - شرق ژاپن: اویشیو و کوروشیو

جواب فعالیت ۲:

به دلیل فشار زیاد آب، تاریکی و دمای کم، سفر به اعماق اقیانوس مشکل تر است. (همون جواب سوال ۳)

در این صفحه
سوال ۵
مهمتره!

انسان و اقیانوس‌ها

اقیانوس‌ها یکی از منابع مهم تأمین غذا برای انسان هستند. این پهنه‌های آبی امکان حمل و نقل کم هزینه‌تر میلیون‌ها تن بار را کشتی‌ها فراهم می‌آورند. اقیانوس‌ها همچنین به‌طور غیر مستقیم منبع تأمین آب شیرین برای ساکنان جهان‌اند. چگونه؟
اقیانوس‌ها به همهٔ مردم جهان تعلق دارند اما به شدت مورد بی‌مهری آنها قرار دارند و هنوز هم مخزن زباله تلقی می‌شوند:

۶- اقیانوس‌ها چه سود و فایده‌ای برای انسان‌ها دارند؟
انسان‌ها چگونه به اقیانوس‌ها آسیب می‌زنند؟

یک خبر خوب:

پس از یک دهه تلاش سازمان‌های بین‌المللی محیط زیست، به تازگی ۱۹۰ کشور عضو سازمان ملل متحد توافق کرده‌اند که به زودی یک معاهدهٔ بین‌المللی برای حفاظت از اقیانوس‌ها تهیه و همگی آن را امضا کنند و به آن متعهد باشند.
در این معاهده، برای واپایش (کنترل) صید ماهی و استخراج منابع و جلوگیری از آلودگی آب‌ها و ایجاد مناطق حفاظت‌شده در اقیانوس‌ها قوانینی وضع می‌شود.

خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران

۹۳/۱۱/۶

با توجه به تولید خودرو میزان مصرف بنزین و گازوئیل در ایران

ده سال دو برابر می‌شود

صفحه ۲

● سالیانه چند میلیون تن زباله‌های سمی کارخانه‌ها، پلاستیک و مواد تجزیه‌نشده به اقیانوس‌ها ریخته می‌شود. برخی کشورهای غیرمتعهد به سلامت محیط زیست از شیوهٔ دفن زباله‌های اتمی* در اعماق اقیانوس‌ها استفاده می‌کنند.

● صید بی‌رویه و انبوه ماهی‌ها، بدون آنکه فرصت تولید مثل برای آنها فراهم شود، نیز به بوم‌سازگان (اکوسیستم) آب‌ها به شدت لطمه می‌زند. به‌ویژه آنکه برخی کشورهای پیشرفته با دسترسی به فناوری‌های جدید مانند کشتی‌های مجهز به رادار یا نصب دائمی تورها در آب، به‌طور مداوم از اعماق آب و همهٔ نقاط اقیانوس‌ها ماهی صید می‌کنند.

خلاصه جواب سوال ۶:

سود

ضرر

منبع آب شیرین

منبع تامین غذا

حمل و نقل کم هزینه

صید بی رویه ماهی

ریختن زیاده

۴- درباره نسبت خشکی‌ها و آب‌های کره زمین فکر کنید و بگویید اگر چنین نسبتی بر عکس می‌شد، چه اتفاق‌هایی می‌افتاد.
 ۵- الف) خبر صفحه قبل را بخوانید. این خبر از چه جنبه‌هایی مهم است؟ ب) برخی از کشورهای قدرتمند در برابر یک توافق بین‌المللی برای حفاظت و واپایش (کنترل) اقیانوس‌ها مقاومت می‌کنند و با این کار چندان موافق نیستند. به نظر شما چرا؟

جواب فعالیت ۴:

۱. به دلیل کاهش رطوبت بارندگی هم بسیار کم می‌شد و منابع آب شیرین نیز کاهش می‌یافت،
۲. امکانات حمل و نقل آسان توسط کشتی‌ها وجود نداشت،
۳. کمبود نفت و گاز در فلات قاره‌ها
۴. و در نهایت کمبود منابع غذا.

جواب فعالیت ۵:

الف) جلوگیری از آلودگی محیط زیست و اقیانوس‌ها و جلوگیری از صید بی‌رویه ماهی‌ها و استخراج منابع.
 ب) کشورهای قدرتمند سود کالشی از استخراج منابع و صید بی‌رویه ماهی‌ها می‌برند؛ همچنین آنها برای دفع زباله‌های سمی کارخانجات بزرگ خود از دریاها استفاده می‌کنند.

در این سوال
اعداد مهم
نیستند!

۷- هواکره (اتمسفر) را تعریف کنید.

هواکره (اتمسفر)

جو یا هواکره لایه‌ای از گاز است که از سطح زمین تا ارتفاع حدود ۳۰۰۰ کیلومتری اطراف سیاره زمین را در بر گرفته است. جو مخلوطی از گازهای مختلف نیتروژن (۷۸٪)، اکسیژن (۲۱٪) و سایر گازها مانند دی‌اکسید کربن و بخار آب است. به شکل توجه کنید؛ جو خود از لایه‌های مختلف تشکیل شده است. پایین‌ترین لایه، که نزدیک به سطح زمین است،

وَرْد اسپهر (تروپوسفر) نام دارد. تشکیل ابرها و بسیاری از تغییرات آب و هوایی در این لایه صورت می‌گیرد.

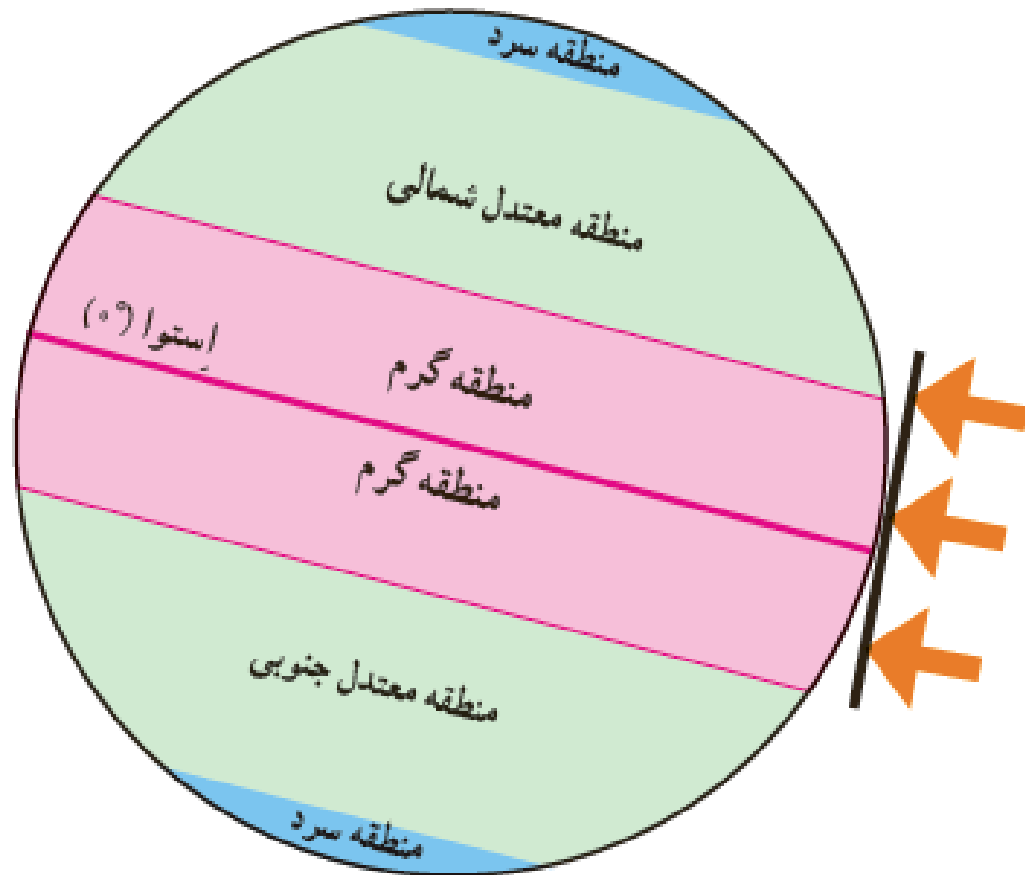
۸- نزدیک‌ترین لایه اتمسفر به زمین چه نام دارد؟ اهمیت آن در چیست؟

۹- عوامل موثر بر آب و هوای جهان را فقط نام ببرید.

جواب سوال ۹:

- ۱- زاویه تابش خورشید و عرض جغرافیایی
- ۲- دوری و نزدیکی به دریاها و اقیانوس ها
- ۳- ارتفاع از سطح زمین
- ۴- فشار هوا و جریان باد

۱- در نتیجه یکسان نتابیدن خورشید به سطح زمین (مایل بودن نور خورشید) چه مناطقی بر روی سطح زمین به وجود می‌آید؟

۱- منطقه گرم در دو طرف استوا تا مدارهای رأس السرطان و رأس الجدی
۲- منطقه معتدل شمالی و جنوبی، ۳- منطقه سرد در مجاورت قطب‌ها.

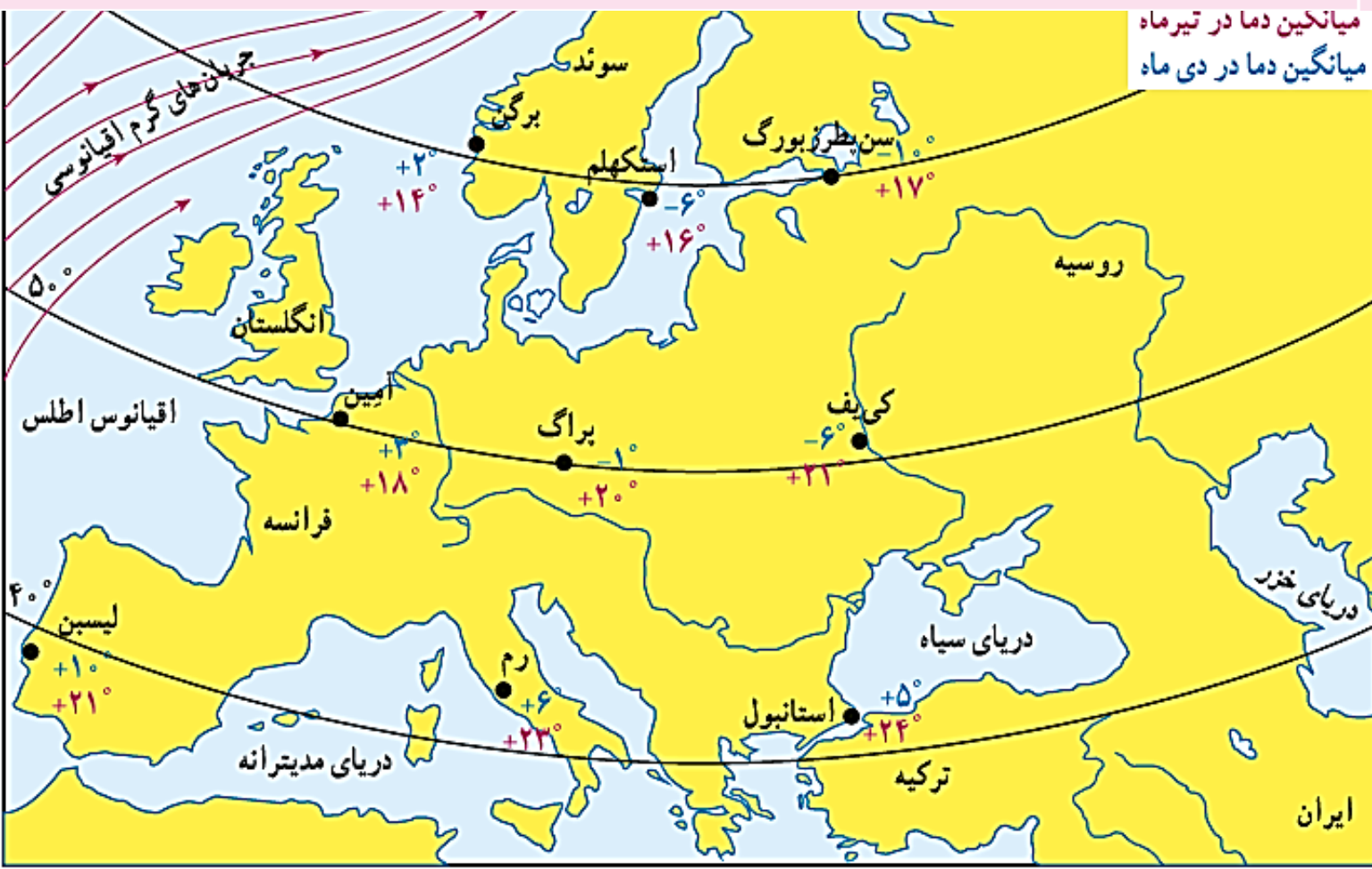
بدین ترتیب، هرچه از مدار استوا (صفر درجه) به سمت عرض‌های جغرافیایی بالاتر حرکت کنیم، دمای هوا کاهش می‌یابد و در نواحی مجاور قطب‌ها کمترین میانگین دمای سالانه دیده می‌شود.

۱۱- دوری و نزدیکی به دریاها و اقیانوس ها چه تاثیری بر روی آب و هوای مناطق مختلف دارد؟

خشکی ها زودتر از آب ها گرم می شوند و سریع تر گرمای خود را از دست می دهند. آب ها بیشتر از خشکی ها گرما را در خود ذخیره می کنند. به همین سبب، اقیانوس ها و دریاها موجب اعتدال دمای نواحی مجاور خود در زمستان و تابستان می شوند و گرما و سرمای مناطق را کاهش می دهند.

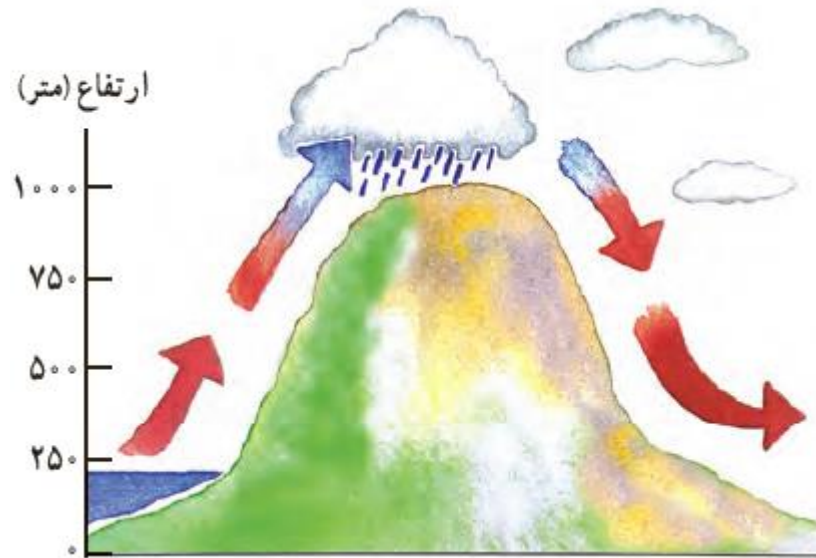
۶- به نقشه صفحه قبل توجه کنید. در دی ماه رُم سردتر است یا استکهلم؟ چرا؟ سه شهر برگن، استکهلم و سن پترزبورگ (لنینگراد) تقریباً در یک عرض جغرافیایی قرار دارند اما میانگین دمای این شهرها در دی ماه متفاوت است. چرا؟ دو شهر آمین (در کشور فرانسه) و کی یف بر روی یک عرض جغرافیایی قرار دارند اما میانگین دمای این دو شهر در دی ماه متفاوت است. چرا؟ هر چه از شهرهای نواحی داخلی به سمت شهرهای مجاور اقیانوس می رویم، سرمای زمستان می شود.

۷- به تصویر صفحه ۲۴ توجه کنید. لایه اُزن در کدام بخش هوا کره قرار دارد؟ آیا می توانید در یک جمله بگویید فایده لایه اُزن چیست؟ در این باره پرس و جو کنید.

- جواب فعالیت ۶:**
- ❖ استکهلم سردتر است چون به قطب شمال نزدیکتر است.
 - ❖ شهر برگن در کنار جریان آب گرم اقیانوسی قرار دارد بنابراین زمستان متعادل تری دارد، استکهلم در کنار دریاست و سن پترزبورگ دور از دریاها و اقیانوس است بنابراین سردتر است.
 - ❖ کی یف در محاصره خشکی هاست ولی آمین در کنار جریان آب گرم اقیانوسی قرار دارد بنابراین زمستان در کی یف سردتر است.
 - ❖ معتدل تر (یا کمتر)

۱۲- ارتفاع از سطح زمین چه تاثیری بر آب و هوا دارد؟

۳- ارتفاع از سطح زمین

در لایهٔ وِردسپهر (نزدیک‌ترین لایه جو به زمین)، هر چه از سطح زمین بالاتر می‌رویم دمای هوا کم می‌شود. بنابراین، در نواحی مرتفع و بر فراز قله‌ها و کوه‌ها و دامنه‌ها دما پایین‌تر از نواحی پست است. همچنین ارتفاعات کوه‌ها می‌توانند از نفوذ توده‌های مرطوب به آن سوی خود جلوگیری کنند و یا جهت وزش بادها را نیز تغییر می‌دهند.

خلاصه جواب سوال ۱۲:

به ازای هر ۱۰۰۰ متر ارتفاع، ۶ درجه از دمای هوا کم می‌شود.
(۱۰۰۰ متر = -۶)

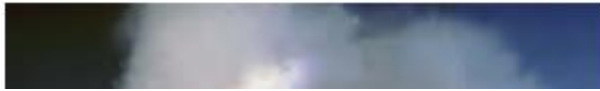
۴- فشار هوا و جریان باد

هوا مانند همهٔ گازها سنگینی دارد و بر همه چیز فشار وارد می‌کند. ولی ما این فشار را حس نمی‌کنیم. فشار هوا را بادستگاه‌های فشارسنج اندازه‌گیری می‌کنند. فشار هوا در یک مکان متغیر است و زیاد یا کم می‌شود.

هوا همیشه از جایی که فشار بیشتری دارد به سمت جایی که فشار کمتری وجود دارد جریان می‌یابد و به این ترتیب، باد به وجود

می‌آید. پراکندگی کانون‌های فشار (مناطق فشار زیاد و مناطق فشار کم) از عوامل مهم جریان عمومی

هوا و تغییرات آب و هوایی در مناطق مختلف است.

۱۳- فشار هوا و جریان باد چه تاثیری بر آب و هوا می‌گذارد؟
(باد چگونه به وجود می‌آید؟)

۱۴- چرا زمین نسبت به گذشته گرم تر شده است؟

برخی کشورها از جمله آمریکا، با عدم رعایت و پایبند نبودن به برخی قوانین بین‌المللی، از بزرگ‌ترین تخریب‌کنندگان محیط‌زیست در جهان به‌شمار می‌روند.

انسان و تغییرات آب و هوایی

دانشمندان معتقدند که طی صد سال گذشته، میانگین دمای زمین نسبت به قبل

افزایش یافته است. به نظر آنها یکی از علل مهم افزایش دما، زیاد شدن تعداد خودروها و افزایش فعالیت‌های صنعتی است که از سوخت‌های فسیلی استفاده می‌کنند و موجب آلودگی هوا و افزایش گازهای گلخانه‌ای* در هواکره می‌شوند. یکی از دلایل

توجه ویژه به انرژی هسته‌ای در کشور ما نیز، علاوه بر کاربردهای پزشکی، کمک به

کاهش آلودگی است.

۲۶

نکته!

برخی معتقدند گرم شدن کره زمین ممکن است پیامدهای ناخوشایندی داشته باشد؛ مانند ذوب شدن یخ‌های قطبی، بالا آمدن آب دریا، به زیر آب رفتن نواحی ساحلی و جزیره‌ها یا افزایش و طولانی شدن دوره‌های خشکسالی در نواحی گرم و خشک، افزایش سیلاب و مواردی از این قبیل.

۱۵- برخی از پیامدهای گرم‌تر شدن کره زمین را نام ببرید.

آب و هوا

وضعیت موقتی و گذرای اتمسفر در یک محل
و در زمانی کوتاه

هوا

وضعیت اتمسفر در یک ناحیه در زمان طولانی

آب و هوا

پراکنڈگے زپست بومهای جهان

درس ۵

زیست بوم (بیوم)

زیست بوم یک ناحیه وسیع جغرافیایی است که در آن، انواع خاصی از گیاهان و جانوران زندگی می کنند و ناحیه مشخصی را

به وجود می آورند. هر زیست بوم از چند بوم سازگان (اکوسیستم) تشکیل شده است. شما در کتاب علوم امسال با مفهوم و اجزا و عناصر

بوم سازگان بیشتر آشنا می شوید.

۳۰

۱- زیست بوم را تعریف کنید.

۲- تنوع زیست بوم‌ها به چه عواملی بستگی دارد؟

تنوع زیست بوم‌ها به چه عواملی بستگی دارد؟

وجود هر زیست بوم در یک ناحیه به عوامل مختلفی چون آب و هوا، شکل ناهمواری‌ها، میزان ارتفاع زمین، و جنس خاک بستگی دارد. در میان همه این عوامل، آب و هوا مهم‌ترین و بیشترین تأثیر را دارد. از میان عناصر آب و هوایی، دو عنصر «دما» و «بارش» بر نوع و میزان پوشش گیاهی اثر می‌گذارند؛ به طوری که با تغییر دما و بارش از یک ناحیه به ناحیه دیگر، پوشش گیاهی تغییر می‌کند. دما عامل مهمی در رویش گیاهان است و در مناطقی که دمای هوا بسیار پایین است، گیاهان نمی‌توانند برویند. میزان بارش نیز تأثیر زیادی بر میزان پوشش گیاهی یک منطقه دارد. علاوه بر میزان دما و بارش، عوامل دیگری چون طول مدت فصل خشک و تبخیر نیز در پوشش گیاهی مؤثرند.

۳- مهمترین عامل در تنوع زیست بوم‌ها چیست؟ توضیح دهید.

خلاصه جواب سوال ۳: دما و بارش - هرچه دما و بارش بیشتر باشد پوشش گیاهی هم بیشتر می‌شود.

فعالیت

- ۱- با توجه به راهنمای نقشه، نام زیست بوم‌های توندرا، تایگا، جنگل‌های بارانی استوایی، ساوان و بیابان را روی نقشه در محل مربوط بنویسید.
- ۲- با توجه به نقشه صفحه پیش و با مراجعه به یک اطلس، بگویید که جنگل‌های بارانی استوایی در کدام قاره‌ها و کشورها، وجود دارند و کدام کشور، بیشترین وسعت جنگل‌های بارانی استوایی را دارد.
- ۴- کاربرگ شماره (۴) را در کلاس انجام دهید.

فعالیت ۱: باید جایگاه اون ۵ زیست بوم را روی نقشه بلد باشید.

فعالیت ۲: در قاره‌های آمریکای جنوبی، آفریقا و آسیا - کشور برزیل

کاربرگ شماره چهارم مهم است!

کاربرگه شماره ۴

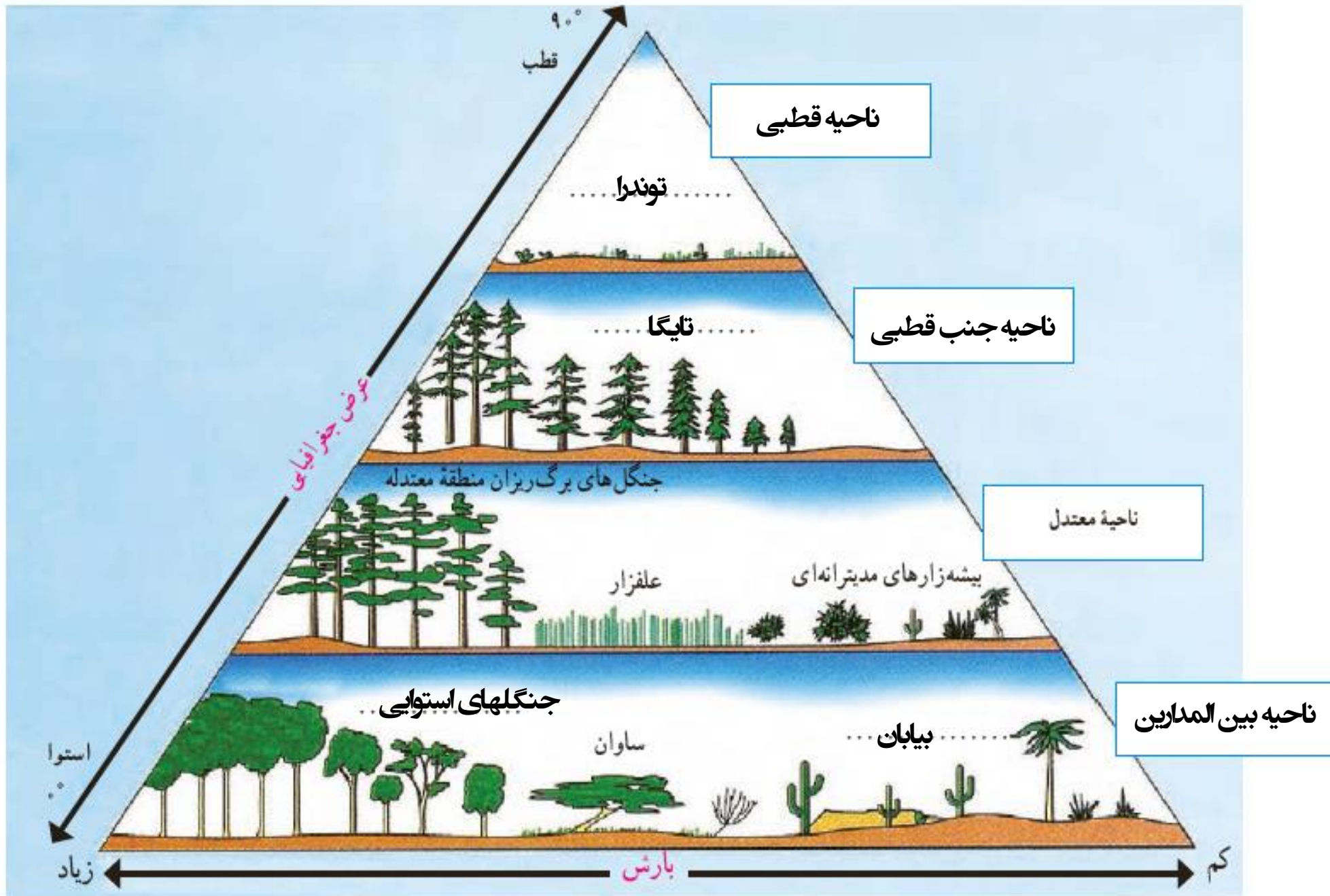
رابطه پراکندگی زیست بوم‌های جهان با عرض جغرافیایی و بارش

- ۱- در خانه‌های مستطیل شکل، واژه‌های مناسب بگذارید: ناحیه قطبی، ناحیه جنب قطبی، ناحیه معتدل و ناحیه بین‌المدارین (بین مدار رأس‌السرطان و رأس‌الجدی)
- ۲- در نقطه چین‌ها واژه‌های مناسب بنویسید: توندرا، تایگا (مخروطیان)، بیابان، جنگل‌های استوایی.
- ۳- زیست بوم ساوان بین کدام زیست بوم‌ها، قرار گرفته است؟
- ۴- بین عرض جغرافیایی و میزان پوشش گیاهی چه رابطه‌ای وجود دارد؟ با ذکر علت از روی نمودار، توضیح دهید و مثال بزنید.
- ۵- بین میزان بارش و میزان پوشش گیاهی چه رابطه‌ای وجود دارد؟ با توجه به نمودار مثال بزنید.

۳: بین بیابان و جنگل‌های بارانی استوایی

۴: هرچه عرض جغرافیایی کمتر شود دمای هوا بیشتر شده و پوشش گیاهی هم بیشتر می‌شود؛ مثلاً در قطب (عرض ۶۰ تا ۹۰ درجه) پوشش گیاهی فقیر است اما در استوا (عرض ۰ درجه) پوشش گیاهی غنی است.

۵: هرچه بارندگی بیشتر باشد پوشش گیاهی هم بیشتر است؛ مانند بیابان که کم باران است و جنگل‌های استوایی که پر باران است.

۴- ویژگی های توندرا را نام ببرید.

- ❖ نزدیک قطب
- ❖ سردترین زیست بوم
- ❖ گیاه: به علت یخ زدگی خاک و سنگ، گیاه ندارد به جز: خزه و گل سنگ در تابستان
- ❖ حیوان: خرس قطبی – روباه قطبی

۵- ویژگی های تایگارا نام ببرید.

- ❖ جنوب توندررا
- ❖ زیست بومی گسترده با آب و هوایی سرد و مرطوب
- ❖ گیاه: جنگل های مخروطی و سوزنی برگ مانند کاج و سرو که همیشه سبز هستند مانند همه جنگل های کانادا
- ❖ حیوان: گرگ خاکستری – عقاب – گوزن شمالی - سمور

۶- ویژگی های جنگل های بارانی استوایی را نام ببرید.

❖ مجاورت خط استوا – همیشه تابستان – همیشه پرباران
❖ جنگل های چند طبقه و انبوه – بیشترین تنوع زیستی در جهان

❖ گیاه: درختان مانگرو، نارگیل، قهوه، هَوَا، بامبو

❖ حیوان: میمون – مار – طوطی - توکا

۷- ویژگی‌های ساوان را نام ببرید.

- ❖ در مجاورت جنگل‌های استوایی – بیشتر در آفریقا
- ❖ علفزارهای تک و منفرد – همیشه گرم با دو فصل خشک و مرطوب
- ❖ گیاه: بائوباب
- ❖ حیوان: شیر، گورخر، فیل، زرافه و کرگدن

۷- ویژگی های بیابان را نام ببرید.

- ❖ در مجاورت مدار راس السرطان و مدار راس الجدی
- ❖ بیابان: سرزمین های خشکی که در سال کمتر از ۵۰ میلی متر بارندگی دارند. (تعریف بیابان)
- ❖ بیابان گرم: ربع الخالی در عربستان – لوت در ایران
- ❖ بیابان سرد: گبی در مغولستان
- ❖ گیاه: بوته های خاردار
- ❖ حیوان: شتر

کاربرگ شماره ۵ و ۶ را
انجام دهید.

زیست بوم‌ها در خطرند

درس ۶

زیستگاه‌ها چرا و چگونه تخریب می‌شوند؟

در دو سه قرن اخیر، انسان در علوم و فناوری پیشرفت‌های چشمگیری داشته است، اما در مقابل همهٔ این پیشرفت‌ها، به شدت به محیط زیست خود لطمه وارد کرده است. تنوع زیستی زمانی در معرض خطر قرار می‌گیرد که زیستگاه طبیعی گیاهان و جانوران تخریب شود. با تخریب پوشش گیاهی در یک منطقه، غذا کم می‌شود و شرایط محیطی نامناسب گونه‌های جانوری را نیز از بین می‌برد. مهم‌ترین عواملی که باعث تخریب زیستگاه‌ها در جهان می‌شوند عبارت‌اند از:

- ایجاد و گسترش شهرها و روستاها، ساختن پل، جاده، ساختمان‌ها و سد‌ها بدون برنامه‌ریزی و توجه به جنبه‌های زیست‌محیطی
- فعالیت‌های صنعتی و تولید انبوه کالاها در کارخانه‌ها
- مصرف‌گرایی و تولید انبوه زباله
- شکار و تجارت اعضای بدن حیوانات.

۱- مهم‌ترین عوامل تخریب زیست‌گاه‌ها را نام ببرید.

۲- اهمیت و ارزش جنگل‌های بارانی استوایی در چیست؟

($\frac{3}{4}$ تنوع
زیستی جهان)

خاستگاه اولیه بسیاری از درختان
میوه جهان (مثل موز، نارگیل، انبه)

(تولید ۵۰٪ درصد اکسیژن
زمین و ۵۰٪ درصد رطوبت جو)

استفاده از عصاره گیاهان استوایی در ترکیب داروهای شیمیایی
(قهوه، کاکائو، کائوچو، خمیردندان، انواع روغن، عطر و لوازم آرایشی)

۳- جنگل زدایی چیست؟ چه آثار و پیامدهایی دارد؟

به از بین بردن کامل جنگل ها در یک ناحیه جنگل زدایی می‌گویند.

از بین رفتن جنگل ها باعث بیشتر شدن گرمای زمین و گازهای گلخانه‌ای می‌شود.

۴- چه راههایی برای جلوگیری از تخریب محیط زیست وجود دارد؟

برقراری تعادل بین
استفاده و بازسازی
جنگل‌ها

آموزش صحیح کشاورزان را با
روش‌های علمی و جدید که
کمترین آسیب را به محیط بزند

ایجاد پارک‌های وحش جهت مراقبت از گونه‌های
جانوری و گیاهی در معرض خطر نابودی

همکاری‌های بین‌المللی
میان کشورها

راه‌های جلوگیری از
تخریب محیط زیست

جمعیت جهان

درس ۷

۱- چه عواملی در دو قرن اخیر باعث کاهش چشمگیر مرگ و میر و افزایش جمعیت جهان شده است؟

در دو قرن اخیر دو عامل موجب کاهش چشمگیر مرگ و میرها شده است:

- ۱- بهبود بهداشت: با پیشرفت در پزشکی و تجهیزات آن و مهار بیماری‌های واگیردار چون وبا و طاعون و ... مرگ و میرها کاهش یافت.
- ۲- بهبود تغذیه: با پیشرفت و گسترش کشاورزی صنعتی، تولید مواد غذایی افزایش یافت و با پیشرفت وسایل حمل و نقل، انتقال غذا به نواحی دورتر امکان پذیر شد.

همان‌طور که در سال هفتم خواندید، رشد طبیعی جمعیت در یک مکان به دو عامل میزان موالید (تولدها) و میزان مرگ و میرها در یک دوره زمانی وابسته است.

موالید	=	مرگ و میر	→	جمعیت ثابت می‌ماند
موالید	>	مرگ و میر	→	جمعیت افزایش می‌یابد
موالید	<	مرگ و میر	→	جمعیت کاهش می‌یابد

نکته!

۲- رشد طبیعی جمعیت چیست؟

تفاوت میان میزان مولید و میزان مرگ و میر، رشد طبیعی جمعیت را نشان می دهد.

محاسبه رشد طبیعی جمعیت

رشد طبیعی جمعیت: از تفاوت میزان مولید و مرگ و میر حاصل می شود.

$۱۰۰ \times (\text{میزان مرگ و میر} - \text{میزان مولید}) = \text{رشد طبیعی جمعیت}$

مثال

$$۲۱ = ۱۸ \text{ در هزار} - ۳۹ \text{ در هزار}$$

$$\frac{۲۱}{۱۰۰۰} \times \frac{۱۰۰}{۱} = ۲/۱$$

در مثال بالا، میزان رشد طبیعی جمعیت در ناحیه فرضی ۲۱ در هزار یا ۲/۱ درصد است.

۳- رشد منفی جمعیت چیست؟

رشد جمعیت در کشورهای جهان

به نقشه رشد جمعیت کشورها دقت کنید. همان طور که می بینید، رشد جمعیت در همه کشورهای یکسان نیست. جمعیت برخی کشورها رو به افزایش و جمعیت برخی کشورها رو به کاهش است. اگر درصد رشد جمعیت به کمتر از صفر برسد، به آن رشد منفی می گویند. در این حالت، میزان مولید کمتر از مرگ و میرها می شود. کاهش رشد جمعیت و رشد منفی، در برخی کشورها نگرانی هایی را به وجود آورده است.

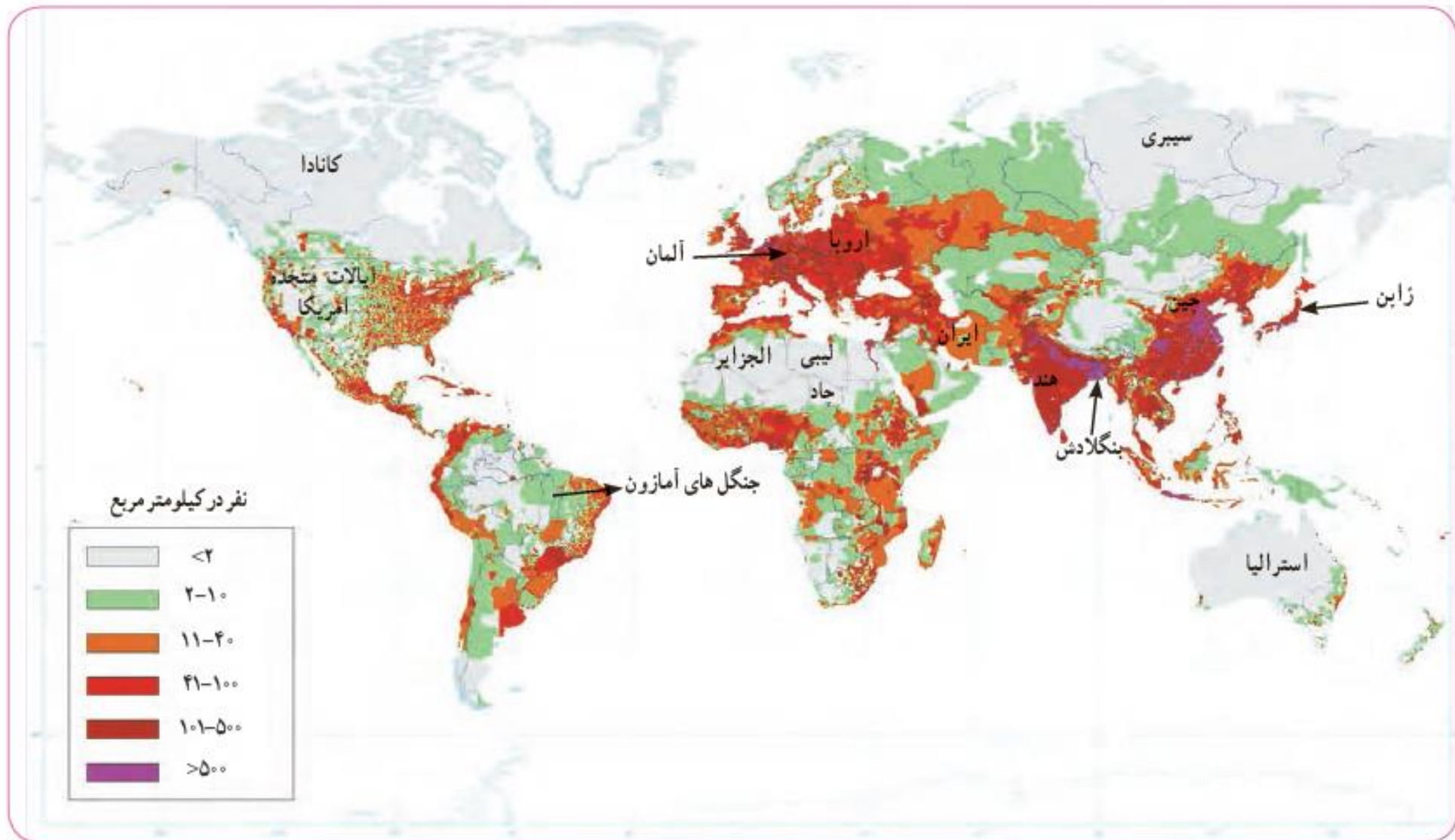
در کشورهای دارای رشد منفی، جمعیت سالخورده و از کار افتاده افزایش می یابد و چون زاد و ولد کم است، جامعه از نیروی جوان برای تحصیل و علم آموزی و کار و پیشرفت محروم می شود و جمعیت کشور نیز کاهش می یابد. به همین دلیل، آینده این کشورها نگران کننده است. به طور کلی، چنانچه در یک کشور برای آموزش صحیح و کار و تأمین شغل جوانان برنامه ریزی مناسب و سرمایه گذاری صورت بگیرد، رشد جمعیت و افزایش جمعیت جوان یک نعمت بزرگ و مایه پیشرفت خواهد بود.

۴- رشد منفی جمعیت چه پیامدهایی دارد؟

خلاصه جواب ۴: جمعیت سالخورده و از کار افتاده افزایش می یابد - نیروی جوان برای تحصیل و کار و پیشرفت کشور کم می شود.

۵- امروزه کشورهای جهان برای جلوگیری از کاهش جمعیت، چه برنامه‌هایی را اجرا می‌کنند؟

امروزه در برخی کشورها، دولت‌ها برای جلوگیری از کاهش رشد جمعیت برنامه‌های مهمی برای تشویق به فرزندآوری طراحی و اجرا می‌کنند. از جمله این برنامه‌ها، اعطای جایزه و کمک‌های مالی به خانواده‌هایی که صاحب فرزند می‌شوند، واگذاری مسکن، معافیت از پرداخت مالیات و افزایش مرخصی تحصیلی و کاری مادران است.

آیا می‌توانید دو ناحیه یا کشور بسیار پرتراکم و دو ناحیه بسیار کم تراکم جمعیت نام ببرید؟

لطفاً برای یادگیری بیشتر کار با نقشه، خودتون نام ببرید!

آیا می‌توانید دو ناحیه یا کشور بسیار پرتراکم و دو ناحیه بسیار کم‌تراکم جمعیت نام ببرید؟
باید بدانید که به طور کلی، برخی عوامل طبیعی و انسانی موجب جذب جمعیت به یک ناحیه می‌شود. به عکس، برخی عوامل منفی ممکن است از جذب جمعیت به یک ناحیه جلوگیری کند و یا حتی جمعیت را از یک مکان دفع کند.

برای مثال نواحی معتدل با باران کافی یا نواحی دارای آب و هوای موسمی و دشت‌ها و جلگه‌های ابرفتی و حاصلخیز و نواحی دارای منابع آب کافی، جمعیت زیادی را به خود جذب می‌کند. درحالی که جمعیت به نواحی گرم و خشک یا مرتفع و سرد یا مکان‌هایی که آب کافی و خاک حاصلخیز ندارند جذب نمی‌شود. همچنین شهرهای بزرگ و پایتخت‌ها، نواحی صنعتی و مکان‌های گردشگری و زیارتی و یا مکان‌هایی که امکانات مناسب آموزشی، اقتصادی، بهداشتی و... دارند جمعیت را به خود جذب می‌کنند اما به عکس مکان‌هایی که فاقد امکانات و تسهیلات هستند و یا نواحی ای که با جنگ و آشوب روبه‌رو هستند، جمعیت را دفع می‌کنند.

۴۴

۶- عوامل طبیعی جذب و یا دفع جمعیت در یک مکان را نام ببرید.

۷- عوامل انسانی جذب و یا دفع جمعیت در یک مکان را نام ببرید.

**خلاصه در
صفحه بعد!**

عوامل جذب جمعیت

- عوامل طبیعی:
 - ۱- نواح معتدل
 - ۲- جلگہ های حاصلخیز
 - ۳- نواح پر آب
- عوامل انسانی:
 - ۱- شہرهای بزرگ و پایتخت ها
 - ۲- نواح صنعتی یا گردشگری یا زیارتی
 - ۳- مکان های با امکانات درمانی و درسی مناسب

عوامل دفع جمعیت

- عوامل طبیعی:
 - ۱- نواح گرم و خشک
 - ۲- نواح مرتفع
 - ۳- مکان های کہ آب کافی و خاک حاصلخیز ندارند
- عوامل انسانی:
 - ۱- نواح فاقد امکانات و تسهیلات
 - ۲- مکان های جنگ زدہ و پیر آشوب

۱- با استفاده از نقشهٔ پراکندگی جمعیت، ابتدا نوع تراکم جمعیت (زیاد یا کم) را در مکان‌های زیر مشخص کنید و سپس با توجه به دانسته‌های خود از سال گذشته، علت این نوع تراکم را در هر کشور بنویسید.

بنگلادش () ژاپن () لیبی وچاد () سبیری () آلمان () استرالیا ()
کانادا ()

۲- پرس و جو کنید پرجمعیت‌ترین کشورهای جهان به ترتیب از رتبهٔ اول تا هفتم کدام کشورها هستند و چقدر جمعیت دارند؟

فعالیت شماره ۱:

بنگلادش: تراکم زیاد، به دلیل پرآب و حاصلخیز بودن - **ژاپن:** تراکم زیاد، به دلیل پرآب و حاصلخیز بودن
لیبی وچاد: تراکم کم، به دلیل گرم و خشک بودن - **سبیری:** تراکم کم، به دلیل سرما و یخ زدگی زمین خاک حاصلخیز ندارد
آلمان: تراکم زیاد، به دلیل پرآب و حاصلخیز بودن و همچنین صنعتی بودن - **استرالیا:** تراکم کم، به دلیل گرم و خشک بودن
کانادا: تراکم کم، به دلیل سرما و یخ زدگی زمین خاک حاصلخیز ندارد

۱,۴۳۳,۰۰۰,۰۰۰	 چین	۱
۱,۳۷۰,۱۰۰,۰۰۰	 هند [نکته ۱]	۲
۳۳۱,۶۵۷,۱۹۶	 امریکا	۳
۲۷۳,۶۲۵,۵۶۸	 اندونزی	۴
۲۳۱,۳۸۶,۹۰۸	 پاکستان	۵
۲۱۲,۹۰۰,۴۷۱	 برزیل	۶
۲۰۶,۹۶۳,۵۹۹	 نیجریه	۷

فعالیت شماره ۲:
(برای اطلاعات عمومی)

۸- مهاجرت را تعریف کنید.

جابه‌جایی جمعیت

یکی از عواملی که موجب افزایش یا کاهش جمعیت یک مکان می‌شود، مهاجرت است.

مهاجرت یعنی رفتن مردم از جایی به جای دیگر به منظور کار یا زندگی. مهاجرت به دلایل گوناگونی صورت می‌گیرد و انواع

مختلفی دارد:

● گاهی مهاجرت در داخل مرزهای یک کشور صورت می‌گیرد که به آن مهاجرت داخلی می‌گویند؛ مانند مهاجرت روستاییان به شهرها یا برعکس و یا مهاجرت کارگران فصلی در داخل یک کشور. گاهی مهاجرت از یک کشور به کشور دیگر صورت می‌گیرد که به آن مهاجرت خارجی یا بین‌المللی می‌گویند.

● مهاجرت ممکن است اختیاری یا اجباری باشد:

در مهاجرت اختیاری، افراد با میل و تصمیم خود برای دستیابی به زندگی بهتر به جای دیگری مهاجرت می‌کنند. یکی از عظیم‌ترین مهاجرت‌های بشر در قرن نوزدهم و بیستم، مهاجرت اختیاری بیش از ۱۰۰ میلیون نفر از مردم قاره اروپا به سرزمین‌های تازه تصرف شده، یعنی آمریکای شمالی و جنوبی و استرالیا و سکونت در آنجا برای دستیابی به فرصت‌ها و منابع عظیم در این سرزمین‌ها بوده است. امروزه نیز بعضی کشورها با تبلیغ برخی امکانات خود، مانند دانشگاه‌های معتبر یا فرصت‌های شغلی، مهاجران را از سایر کشورها به خود جذب می‌کنند.

در مهاجرت اجباری، افراد بدون میل خود و به دلایلی چون قحطی، خشکسالی و دیگر حوادث طبیعی و یا جنگ‌ها و درگیری‌های سیاسی مجبور به ترک محل زندگی خود می‌شوند؛ مانند مهاجرت اجباری مردم فلسطین از سرزمین‌های اشغالی یا مهاجرت گروهی از مردم افغانستان، سوریه یا عراق به کشورهای همسایه به دلیل شرایط جنگ و اشغال نظامی کشورهاشان توسط متجاوزان اسرائیلی و آمریکایی.

۹- انواع مهاجرت را نام برده و توضیح کامل دهید.

خلاصه در صفحه بعد!

انواع مهاجرت

مهاجرت داخلی

مهاجرت از روستا به شهر یا
برعکس

مهاجرت خارجی

مهاجرت از کشوری به کشور دیگر

مهاجرت اختیاری

مهاجرت افراد با میل و اراده خود
برای یافتن یک زندگی بهتر (مثل
مهاجرت اروپاییان به قاره آمریکا)

مهاجرت اجباری

مهاجرت بدون اراده شخص به دلیل
جنگ و خشکسالی و قحطی (مثل
مهاجرت فلسطینی ها)

۴- همفکری کنید و به طور گروهی، جدولی با دو ستون رسم کنید: الف) فهرستی از عواملی را که موجب می‌شود یک مکان مهاجرپذیر باشد، در یک ستون بنویسید. ب) فهرستی از عواملی را که موجب می‌شود یک مکان مهاجرفرست باشد، در ستون دیگر بنویسید.

۵- آیا افرادی را می‌شناسید که خود یا خانواده‌شان از شهر یا روستای دیگری به شهر یا روستای شما مهاجرت کرده باشند؟ درباره دلایل مهاجرت آنها (چه در مبدأ و چه در مقصد) پرس‌وجو کنید.

۶- همان‌طور که می‌دانید، یکی از عواملی که سبب کاهش جمعیت در برخی نقاط جهان شده است، کشتار یا انتقال اجباری مردم از نقطه‌ای به نقطه دیگر بوده است، مانند: نسل‌کشی برخی بومیان استرالیایی و آمریکایی پس از تصرف آنجا به دست اروپاییان، اسارت چند ده میلیون از زنان و مردان آفریقایی و انتقال آنها به اروپا و آمریکا برای کار، کشتار چند ده هزار نفر از مردم مسلمان در بوسنی و هرزگوین به دست صرب‌ها، کشتار هزاران مسلمان یمنی به دست حاکمان سعودی و فکر می‌کنید کاهش شدید و دفعی جمعیت در برخی مناطقی که نام برده شد، چه تأثیری بر اقتصاد و جامعه آن منطقه در سال‌های پس از خود داشته است؟

فعالیت شماره ۶:

نظر خودتون رو بنویسید.

۱۰- رشد سریع شهرنشینی در جهان چه مشکلاتی را پدید آورده است؟

تقریباً در همه کشورهای، به دلیل مهاجرت گسترده مردم از روستاها به شهرها به دنبال کسب درآمد بیشتر و امکانات متأسفانه شهرنشینی رشد سریعی داشته است.

از آنجایی که رشد سریع شهرنشینی در بیشتر کشورها بدون برنامه‌ریزی برای سکونت جمعیت زیاد در شهر صورت گرفته است، اغلب شهرهای بزرگ جهان با مشکلاتی چون شدآمد (ترافیک) سنگین و آلودگی هوا، افزایش اختلاف طبقاتی، زاغه‌نشینی* در حومه شهرها و افراد بی‌خانمان (کارتن خواب‌ها) روبه‌رو هستند.

امروزه مدیران و برنامه‌ریزان شهری تلاش می‌کنند راه‌حلهایی برای این مسائل و مشکلات بیابند که یکی از آنها تقویت امکانات و اقتصاد روستایی است.

بے عدالتی و نابرابری درجہان

درس ۸

۱- نابرابری جهانی به چه معناست؟

امروزه سطح خشکی‌های زمین میان کشورها تقسیم شده است و حدود ۲۰۰ کشور در دنیا وجود دارد که با مرزهایی از یکدیگر جدا شده‌اند. یکی از موضوعات مهم جهان که طی چند دهه اخیر توجه صاحب‌نظران را به خود جلب کرده، «نابرابری جهانی یا بین‌المللی» است؛ به این معنی که از نظر ثروت و درآمد، کیفیت زندگی مردم و دسترسی به مسکن مناسب، آموزش، بهداشت، اشتغال، گذران اوقات فراغت، و نظایر آن تفاوت‌های زیادی بین کشورها دیده می‌شود.

۲- چه عواملی در شکل گیری نابرابری در جهان نقش داشته‌اند؟ توضیح دهید.

◆ **عوامل خارجی:** از چند سده گذشته تاکنون کشورهای مستکبر و سلطه‌گر مانند انگلستان، آمریکا، فرانسه و ... از طریق استعمار و به اشکال مختلف، به چپاول و غارت کشورهای مختلف پرداخته و از منابع آنها به سود خود استفاده کرده و مانع پیشرفت آنها شده‌اند. اشغال نظامی کشورها یا دخالت در امور داخلی آنها به شیوه‌های مختلف و جلوگیری از استقلال سیاسی و اقتصادی آنها - که تا امروز نیز ادامه دارد - از جمله علل جدی خارجی نابرابری و بی‌عدالتی است.

◆ **عوامل داخلی:** وابستگی حکومت‌ها به بیگانگان، استبداد، وجود برخی فرهنگ‌ها و عادت‌های غلط مانند تنبلی یا کم‌اهمیت انگاشتن کار و تلاش، نبود مدیریت صحیح و غفلت از استعدادها و ظرفیت‌های داخلی هر کشور و نبودن وحدت و مشارکت بین مردم، از جمله دلایل داخلی به وجود آمدن نابرابری به حساب می‌آیند.

عوامل به وجودآورنده نابرابری در جهان

• عوامل داخلی؛

- استبداد
- وابستگی
- تفرقه
- فرهنگ غلط
- مدیریت اشتباه
- ...

• عوامل خارجی؛

- استعمار و غارت منابع
- دخالت نظامی
- جلوگیری از استقلال

فعالیت

۱- درباره علل و عوامل نابرابری توسعه انسانی در جهان گفت و گو کنید. به نظر شما کدام عوامل مهم ترند؟ چرا؟

این فعالیت سوال همیشگی امتحان هست، فکر کنید و نظر خودتون رو بنویسید و برای آن دلیل بیاورید.

شاخص توسعه انسانی چیست؟

این شاخص برای پی بردن به وضعیت و کیفیت زندگی در کشورها و مقایسه آنها با یکدیگر با توجه به سه عامل اقتصادی، بهداشتی و فرهنگی مطرح شده است که در آن موارد زیر اندازه گیری می شود:

۱- درآمد و رفاه ۲- امید به زندگی یا متوسط طول عمر ۳- سواد و آموزش

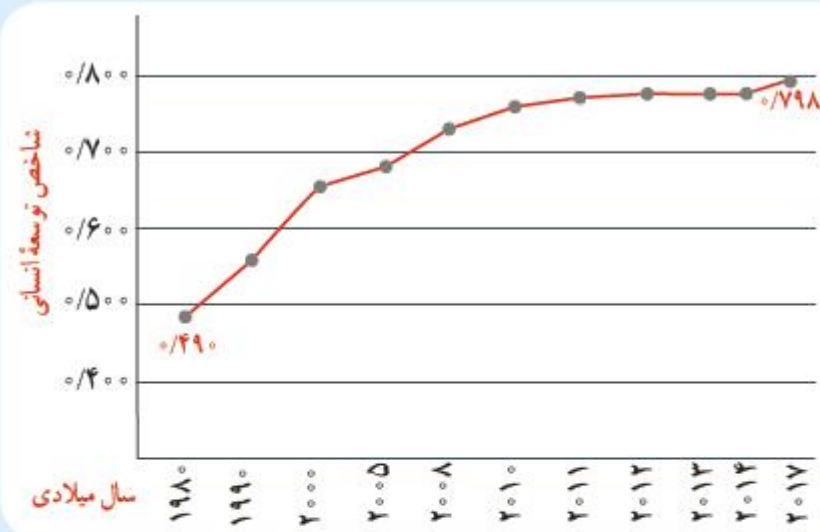
۳- شاخص توسعه انسانی چیست؟ سه مولفه آن را فقط نام ببرید.

مقایسه شاخص توسعه انسانی ایران و کشورهای همسایه

ب

نمودار افزایش توسعه انسانی ایران در بیست سال اخیر

الف

فعالیت

- ۲- با توجه به آنچه درباره مستعمره شدن آفریقا می دانید، فکر می کنید چه ارتباطی بین پایین بودن شاخص های توسعه انسانی در بیشتر کشورهای آفریقایی و بالابودن آن در بیشتر کشورهای اروپایی و آمریکایی شمالی وجود دارد؟
- ۳- نمودار الف و شکل ب را توضیح دهید.

فعالیت ۳:

نمودار الف نشان دهنده رشد توسعه در ایران در بیست سال اخیر است؛ شکل ب نمایانگر جایگاه بالای ایران در بین همسایگان خود از نظر توسعه انسانی است.

فعالیت ۲:

ارتباط مستقیمی بین توسعه اروپا و آمریکای شمالی با فقیر شدن کشورهای آفریقایی وجود دارد؛ در واقع آنها با غارت آفریقا پیشرفت کرده اند.

۴- منظور از میزان درآمد و رفاه در توسعه انسانی چیست؟

الف) میزان درآمد و رفاه

این عامل جنبه اقتصادی دارد و به معنای سطح مطلوب زندگی و رفاه اجتماعی است. منظور از آن، این است که اعضای یک جامعه به چه میزان از درآمد کافی و شغل مناسب و قدرت خرید برخوردارند و به کالاهای و خدمات مورد نیاز چون مسکن، پوشاک، غذا، آموزش، تفریح و فراغت و وسایل زندگی مناسب دسترسی دارند.

امروزه ثروت و درآمد جهان، به شدت در دست برخی کشورها متمرکز شده است که با برخی علتهای آن در ابتدای درس آشنا شدید. تخمین زده می‌شود که مالکیت ۸۰ درصد درآمد جهان در دست ۲۰ درصد از ساکنان آن است. بیشتر ساکنان کشورهای با درآمد بالا در کشورهای آمریکای شمالی و اروپای غربی از رفاه و سطح زندگی بالایی برخوردارند؛ در حالی که در برخی کشورهای قاره‌های آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین، بخشی از مردم با فقر و کمبود امکانات زندگی مواجه‌اند. کشورهایی در جهان وجود دارند که تعداد زیادی از مردم آنها در فقر مطلق* زندگی می‌کنند و به‌ویژه با مشکل گرسنگی و دسترسی نداشتن به غذا مواجه‌اند.

زیاده‌خواهی بی‌رحمانه برخی افراد یا کشورها در عین فقر و جان سپردن سالانه میلیون‌ها انسان از گرسنگی در جهان، یکی از نشانه‌های بی‌عدالتی گسترده در جهان است که لزوم تلاش و مبارزه برای رسیدن به عدالت را می‌طلبد.

آمار و ارقام مربوط به وضعیت و رشد اقتصادی کشورها، در طی زمان ثابت نیست؛ برای مثال، در نیمه دوم قرن بیستم ژاپن، چین و برخی کشورهای آسیای جنوب شرقی چون سنگاپور، هنگ کنگ، کره جنوبی و مالزی رشد اقتصادی سریعی داشته‌اند و توانسته‌اند با توسعه صنایع و صدور کالا به سایر نواحی جهان، جایگاه مهمی در اقتصاد جهانی به دست آورند.

بعضی از کشورها نیز به دلایل مختلفی مانند بحران‌های سیاسی یا جنگ تحمیل شده به آنها، نه تنها رشد اقتصادی مطلوبی نداشته‌اند بلکه تولید و درآمد در آنها حتی کاهش یافته است؛ مانند سوریه و عراق. در برخی کشورها نیز ارقام بالای درآمد به دلیل وجود ذخایر نفت و گاز حاصل از فروش نفت است.

نکته!

۴- گفت و گو کنید : به نظر شما کشورهایی که اقتصاد و درآمد آنها بر پایه فروش مواد اولیه و خام مانند نفت است، در حال و آینده با چه مشکلاتی روبه‌رو می‌شوند و چه تغییراتی باید در اقتصاد خود ایجاد کنند؟

فعالیت ۴:

فروش مواد خام اولیه مثل نفت درآمدی پایدار به حساب نمی‌آید زیرا منابع آن محدود بوده و روزی به اتمام خواهد رسید؛ همچنین سود اصلی را صنایعی می‌برند که ماده خام مثل نفت را تبدیل به یک کالا (مثل بنزین) می‌کنند (یا دانه‌های کاکائو را تبدیل به شکلات می‌کنند) و ارزش افزوده می‌آفرینند.

ب) امید به زندگی یا متوسط طول عمر

امید به زندگی یا متوسط طول عمر در یک کشور یعنی تعداد سال‌هایی که انتظار می‌رود کودکی که در آن کشور به دنیا آمده است، عمر کند و زنده بماند.

میزان طول عمر یا امید به زندگی در یک جامعه نشان‌دهنده وضعیت سلامت و بهداشت در آن جامعه است. در کشورهایی که مردم در محیطی پاک و بدون آلودگی زندگی می‌کنند، به غذای کافی و آب سالم دسترسی دارند و در صورت بیماری یا روبه‌رو شدن با حوادث، از امکانات درمانی و مراقبت‌های پزشکی پیشرفته برخوردارند، متوسط طول عمر بیشتر است.

به عکس، در کشورهایی که مردم دسترسی کافی به غذا یا آب آشامیدنی سالم ندارند و با کمبود پزشک و دارو و امکانات درمانی مواجه‌اند و همچنین در کشورهایی که گرسنگی و سوء تغذیه* وجود دارد، امید به زندگی یا متوسط طول عمر پایین است.

۵- منظور از امید به زندگی یا متوسط طول عمر در توسعه انسانی چیست؟

۶- بالا بودن میزان امید به زندگی یا طول عمر در یک کشور نشان‌دهنده چیست؟

۷- پایین بودن میزان امید به زندگی یا طول عمر در یک کشور نشان‌دهنده چیست؟

پ) سواد و آموزش

برای پی بردن به وضع آموزش در کشورها معیارهای مختلفی از جمله میزان باسوادی بزرگسالان، میانگین سال‌های تحصیل در یک کشور و تعداد معلم به ازای دانش‌آموز را در نظر می‌گیرند و بررسی می‌کنند.

منظور از میانگین سال‌های تحصیل، متوسط تعداد سال‌هایی است که دانش‌آموزان یک کشور در مدرسه حضور پیدا کرده و تحصیل کرده‌اند.

متأسفانه در برخی کشورهای فقیر جهان امکانات آموزشی بسیار کم است.

۸- منظور سواد و آموزش در توسعه انسانی چیست؟

خلاصه شاخص‌های سه‌گانه توسعه انسانی

درآمد و رفاه

- این عاملی اقتصادی است و به معنی سطح مطلوب زندگی و رفاه اجتماعی می‌باشد؛ منظور از آن این است که اعضای یک جامعه تا چه میزان به درآمد و شغل و مسکن و خوراک و پوشاک و اوقات فراغت و... دسترسی دارند.

امید به زندگی یا متوسط طول عمر

- یعنی تعداد سالهایی که انتظار می‌رود کودکی که در یک کشور به دنیا آمده است، رشد کند و زنده بماند؛ این شاخص نشان دهنده پیشرفتهای یک کشور در زمینه‌های پزشکی و بهداشتی است.

سواد و آموزش

- یعنی متوسط تعداد سال‌هایی که دانش‌آموزان یک کشور در مدرسه حضور پیدا کرده و تحصیل کرده‌اند.

سوالات متن مطالعات اجتماعے

بخش تاریخ

ایرانے متحد و یکپارچہ

درس ۹

۱- اوضاع سیاسی ایران هنگام تاسیس حکومت صفوی چگونه بود؟

ایرانی متحد و یکپارچه

درس ۹

اوضاع سیاسی ایران هنگام تاسیس حکومت صفوی

هنگام به قدرت رسیدن صفویان، کشور ما حکومت واحد و قدرتمندی نداشت و دچار تفرقه و تجزیه شده بود. در آن زمان، حاکمان بخش‌های مختلف ایران با هم در جنگ بودند. به همین دلیل، امنیت و آرامش شهرها و روستاها از بین رفته و امور کشور مختل شده بود. هم‌زمان، در همسایگی ایران حکومت‌هایی وجود داشتند که در فکر گسترش قلمرو خود بودند. از جمله امپراتوری عثمانی که با حمله‌های پیاپی به سرزمین‌های هم‌جوار، بر قلمرو خود می‌افزود. سلطان عثمانی خود را خلیفهٔ مسلمانان می‌دانست و به ایران نیز طمع داشت. در شمال شرق ایران (ماوراءالنهر)، ازبک‌ها قدرت گرفته بودند و به مرزهای ایران می‌تاختند.

خلاصه جواب سوال ۱:

نبود حکومتی واحد – جنگ‌های داخلی – حمله عثمانی‌ها از غرب – حمله ازبک‌ها از شرق

۱- کاربرگه شماره (۷) را انجام دهید.

لطفاً ابتدا خودتان کاربرگ شماره ۷ را انجام دهید
بعد با پاسخ‌های صفحه بعد مقایسه کنید.

به نقشه دقت کنید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.

- ۱- در آستانه شکل‌گیری حکومت صفویه، تقریباً چند حکومت محلی در ایران وجود داشت؟ **۱۴ حکومت**
- ۲- در آستانه شکل‌گیری حکومت صفویه، کدام کشورها ایران را تهدید می‌کردند؟ روی نقشه مشخص کنید. **ازبکان در شمال شرقی و عثمانی‌ها در غرب**
- ۳- جدول را کامل کنید.

پیامدها و مشکلات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی	تهدیدهای خارجی	تهدیدهای داخلی
<ul style="list-style-type: none">• از رونق افتادن تجارت• خطر تجزیه کشور• ناامنی گسترده• عقب‌ماندگی اقتصادی	<ul style="list-style-type: none">▪ تصرف سواحل خلیج فارس توسط پرتغالی‌ها▪ هجوم ازبکان به مرزهای شرقی▪ حمله عثمانی‌ها به مرزهای غربی	<ul style="list-style-type: none">▪ نبودن حکومتی واحد و قدرتمند▪ عدم وجود نظم و امنیت▪ کشمکش میان حکومت‌های محلی▪ تفرقه شدید مذهبی میان مردم

این کاربرد بیشتر
برای مهارت آموزی
است تا سوال امتحانی

۲- صفویان چرا به این نام معروف شدند؟

جواب سوال ۲:

چون از نوادگان شیخ صفی‌الدین اردبیلی بودند.

شکل‌گیری حکومت صفوی

شیخ صفی‌الدین اردبیلی (۷۳۵-۶۵۰ق) از مشایخ معروف زمان خود بود که مذهب شیعه داشت. خانقاه او در اردبیل مورد توجه مردم و حاکمان محلی بود. پس از مرگ شیخ صفی‌الدین اداره خانقاه وی به فرزندانش رسید که بیشتر آنها، افرادی با نفوذ و مبارز بودند و برای ترویج و گسترش فرهنگ شیعی تلاش بسیاری می‌کردند. در نتیجه فعالیت آنها، ایل‌های مختلف ترک که ساکن مناطق شمال و شمال غربی ایران بودند، به مذهب شیعه گرویدند و مهم‌ترین طرفداران خاندان شیخ صفی شدند. این ایل‌ها به قزلباش* معروف بودند.

۳- مهم‌ترین طرفداران صفویان چه نام داشتند؟ چرا به این نام معروف شدند؟

جواب سوال ۳:

قزلباشان – چون کلاه دوازده ترک قرمز رنگ به سر می‌گذاشتند (به نیت ۱۲ امام)، به قزلباش (سرخ‌سر) معروف شدند.

۴- مؤسس سلسله صفویه چه کسی بود؟ چه اقداماتی انجام داد؟ (همون که بود و چه کرد 😊)

تندیس شاه اسماعیل اول صفوی

در ابتدای قرن ۱۰ ق یکی از نوادگان شیخ صفی به نام اسماعیل به قدرت رسید.

اسماعیل صفوی به کمک نیروی نظامی قزلباش‌ها، نخست برخی حکومت‌های محلی در شمال غربی را شکست داد و پس از تسلط یافتن بر تبریز، خود را شاه ایران خواند. او پس از تاج‌گذاری، مذهب شیعه را مذهب رسمی کشور اعلام کرد. شاه اسماعیل سپس حاکمان مناطق مختلف را یکی پس از دیگری از میان برداشت و با شکست دادن ازبک‌ها در خراسان، بر سراسر ایران مسلط شد. در نتیجه موفقیت‌های سیاسی و نظامی او، حکومت کشور ما یکپارچه، مستقل و نیرومند شد؛ به طوری که قلمرو آن به حدود قلمرو دوره ساسانیان رسید. حکومت صفوی همچنین همه اقوام ایرانی را زیر حاکمیت خود گرفت و موجب هم‌بستگی و اتحاد بیشتر ایرانیان شد.

سوال مهم!

خلاصه جواب سوال ۴:

شاه اسماعیل صفوی – انتخاب تبریز به عنوان پایتخت – رسمی کردن مذهب شیعه – یکپارچه کردن سراسر ایران

۲- پس از مطالعه متن توضیح دهید که با تأسیس حکومت صفوی، چه تغییرات مهم سیاسی، اجتماعی و مذهبی در ایران ایجاد شد.

جواب فعالیت ۲:

دستیابی به جغرافیای تاریخی ایران
ایجاد ساختار سیاسی و نظامی جدید
گسترش مذهب تشیع به عنوان مذهب رسمی کشور
رونق نسبی اقتصادی

۵- چرا حکومت عثمانی به ایران حمله کرد؟ نام جنگی که در گرفت چه بود؟ سرانجام جنگ چه شد؟ توضیح دهید.

سوال مهم!

صفویان برای دفاع از یکپارچگی جغرافیایی ایران، بارها با دشمنان خارجی رو به رو شدند. از یک‌ها در شرق و عثمانی‌ها در غرب مهم‌ترین دشمنان آنها بودند. سلطان عثمانی که از شکل‌گیری سلسله قدرتمند، مستقل و شیعه‌مذهب صفویه ناخشنود بود، با سپاهی عظیم راهی ایران شد. در جنگی که میان سپاهیان دو کشور ایران و عثمانی در چالدران (در نزدیکی شهر خوی امروزی) رخ داد، شاه اسماعیل و سربازانش شجاعت زیادی نشان دادند اما سپاه عثمانی به کمک سلاح‌های آتشین مانند توپ و تفنگ که سپاه ایران از آنها بی‌بهره بود، پیروز شد. پس از جنگ چالدران، تبریز به اشغال عثمانی‌ها درآمد اما مقاومت و مبارزه مردم آنها را وادار به عقب‌نشینی کرد.

پس از شاه اسماعیل پسرش، تهماسب، به حکومت رسید. او با سر و سامان دادن به اوضاع داخلی و دفع حمله‌های ازبکان و دولت عثمانی، موفق شد حکومت صفوی را تثبیت و تحکیم کند. شاه تهماسب پایتخت را از تبریز به قزوین انتقال داد؛ زیرا تبریز همواره در معرض هجوم سپاه عثمانی بود. همچنین او، روابط مسالمت‌آمیزی با کشورهای همسایه و مسلمان خود، برقرار کرد. در دوره شاه تهماسب، برخی فقهای بزرگ شیعه، جایگاهی علمی و جدی در اداره کشور پیدا کردند.

۶- پس از شاه اسماعیل چه کسی به قدرت رسید؟
چه اقداماتی انجام داد؟ (همون که بود و چه کرد 😊)

۷- حکومت صفویان در زمان چه کسی به اوج قدرت رسید؟ مهمترین اقدامات او چه بود؟

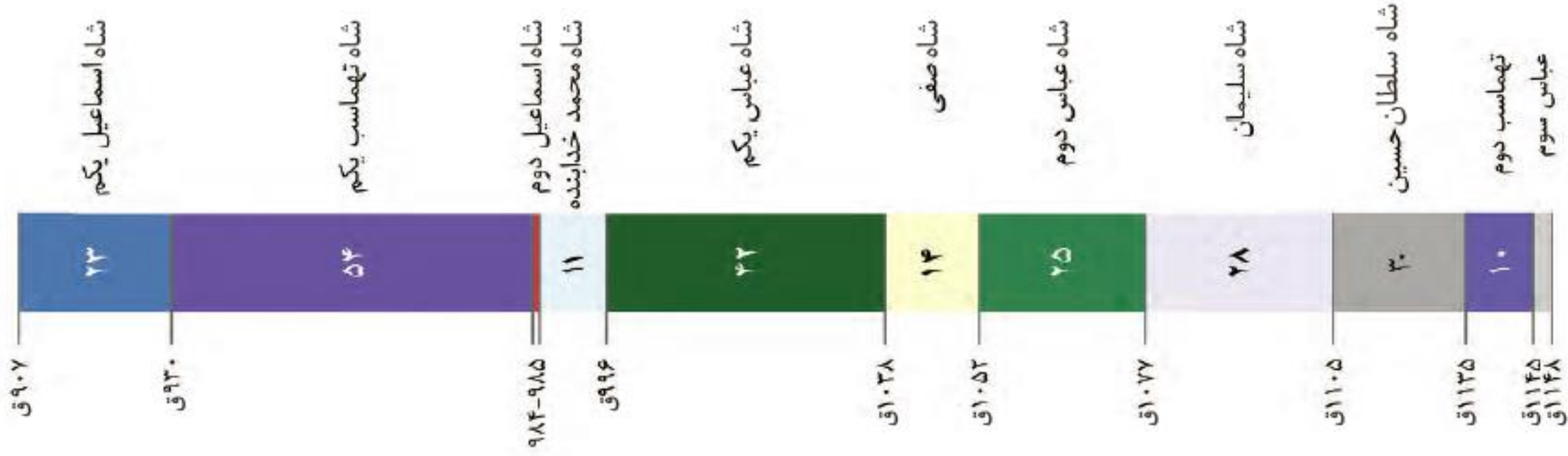
سلسله صفوی در اوج قدرت: شاه عباس اول (پنجمین شاه صفوی) حکومت صفوی را به اوج قدرت رساند. او ازبک‌ها و عثمانیان را شکست داد و تا پشت مرزهای ایران عقب راند. همچنین، پایتخت را از قزوین به اصفهان - در مرکز ایران - منتقل کرد و برای آبادانی آن بسیار کوشید.

ایران در زمان صفویان (شاه عباس)

سوال مهم!

صرفاً برای تماشا!

سوال مهم!

۸- حکومت صفوی در زمان چه کسی تاسیس شد؟
در زمان کدام پادشاه تثبیت شد؟
در زمان کدام پادشاه به اوج قدرت رسید؟
در زمان کدام پادشاه به سراشیبی ذلت و بدبختی و
فلاکت و نکبت رسید؟!

جواب سوال ۸:
شاه اسماعیل
شاه تهماسب
شاه عباس
شاه سلطان حسین

- ۳- الف) کدام شهرها پایتخت صفویان بودند؟ نام ببرید. ب) دلیل تغییر پایتخت صفویان را توضیح دهید.
- ۴- دلایل سیاسی و نظامی ضعف و فروپاشی حکومت صفوی چه بود؟

سوال مهم!

جواب فعّالیت بسیار مهم ۳:

الف) تبریز در زمان شاه اسماعیل، قزوین در زمان شاه تهماسب، اصفهان در زمان شاه عباس؛

ب) دور شدن از مرزها و دسترسی یکسان به شرق و غرب کشور

جواب فعالیت ۴:

۳- الف) کدام شهرها پایتخت صفویان بودند؟ نام ببرید. ب) دلیل تغییر پایتخت صفویان را توضیح دهید.
 ۴- دلایل سیاسی و نظامی ضعف و فروپاشی حکومت صفوی چه بود؟

حکومت صفوی در سراسر سیب سقوط: پس از مرگ شاه عباس اول، چهار پادشاه دیگر روی کار آمدند. بعضی از آنها توانایی و لیاقت اداره کشور را نداشتند. سیاست کشتن و کور کردن شاهزادگان و جلوگیری از حکومت آنها بر ولایت‌ها، باعث شد تا آنان شیوه کشورداری را نیاموزند. در نتیجه چنین سیاستی، سلسله صفوی پس از شاه عباس اول تقریباً از داشتن پادشاهی لایق و توانمند محروم ماند. در نتیجه ضعف و بی‌لیاقتی شاهان، مقام‌های کشوری و لشکری دچار اختلاف و درگیری شدند و از انجام دادن مسئولیت‌های مهم خود بازماندند. بنابراین، امور حکومت مختل شد و هرج و مرج کشور را فراگرفت.

در چنین اوضاع نابسامانی، گروهی از افغان‌ها در قندهار سر به شورش برداشتند و پس از پیروزی بر حاکم آن ولایت، به سوی اصفهان حرکت کردند. سلطان حسین صفوی که در اواخر حکومتش به ضعف و سستی گرایید، نتوانست در مقابل گروه مهاجم خارجی مقابله کند. پس از چند ماه محاصره، به ناچار تسلیم شد و به این ترتیب، محمود افغان، سردسته شورشیان، بر پایتخت و قسمت‌هایی از ایران مسلط شد.

خلاصه جواب فعالیت ۴:

۱) ضعف و بی‌لیاقتی پادشاهان به دلیل سیاست کشتن و کور کردن شاهزادگان؛

۲) هرج و مرج در کشور به دلیل اختلاف بین مقامات کشوری و لشکری؛

۳) شورش افغانها و ناتوانی شاه سلطان حسین در مقابله با آنها.

۹- در رأس حکومت صفویه چه مقامی قرار داشت؟

صفویان کشور را چگونه اداره می‌کردند؟

در دوره صفویه حکومت مرکزی قدرتمندی در ایران به وجود آمد که در رأس آن شاه قرار داشت. شاهان صفوی، همچون فرمانروایان پیش از خود، اختیارات زیادی داشتند و با استبداد بر کشور حکومت می‌کردند. همه مقام‌های کشوری و لشکری مطیع فرمان شاه بودند و اجازه نداشتند مخالف خواست و اراده او عمل کنند. بعد از شاه، وزیر بزرگ قرار داشت که به او اعتمادالدوله نیز می‌گفتند. او مسئول امور اداری و مالی کشور بود اما در مقابل شاه قدرت و اختیار چندانی نداشت. فرماندهان نظامی نیز در اداره حکومت صفوی نقش بسیار مهمی داشتند و علاوه بر فرماندهی سپاه، معمولاً حاکم ولایت‌های مهم نیز بودند.

۵۹

۱۰- در حکومت صفویه پس از شاه چه مقامی قرار داشت؟ لقب او چه بود؟

۵- الف) آثار و نتایج اقدام‌های اداری و نظامی شاه عباس اول را توضیح دهید.
ب) کاربرگه شماره (۸) را انجام دهید.

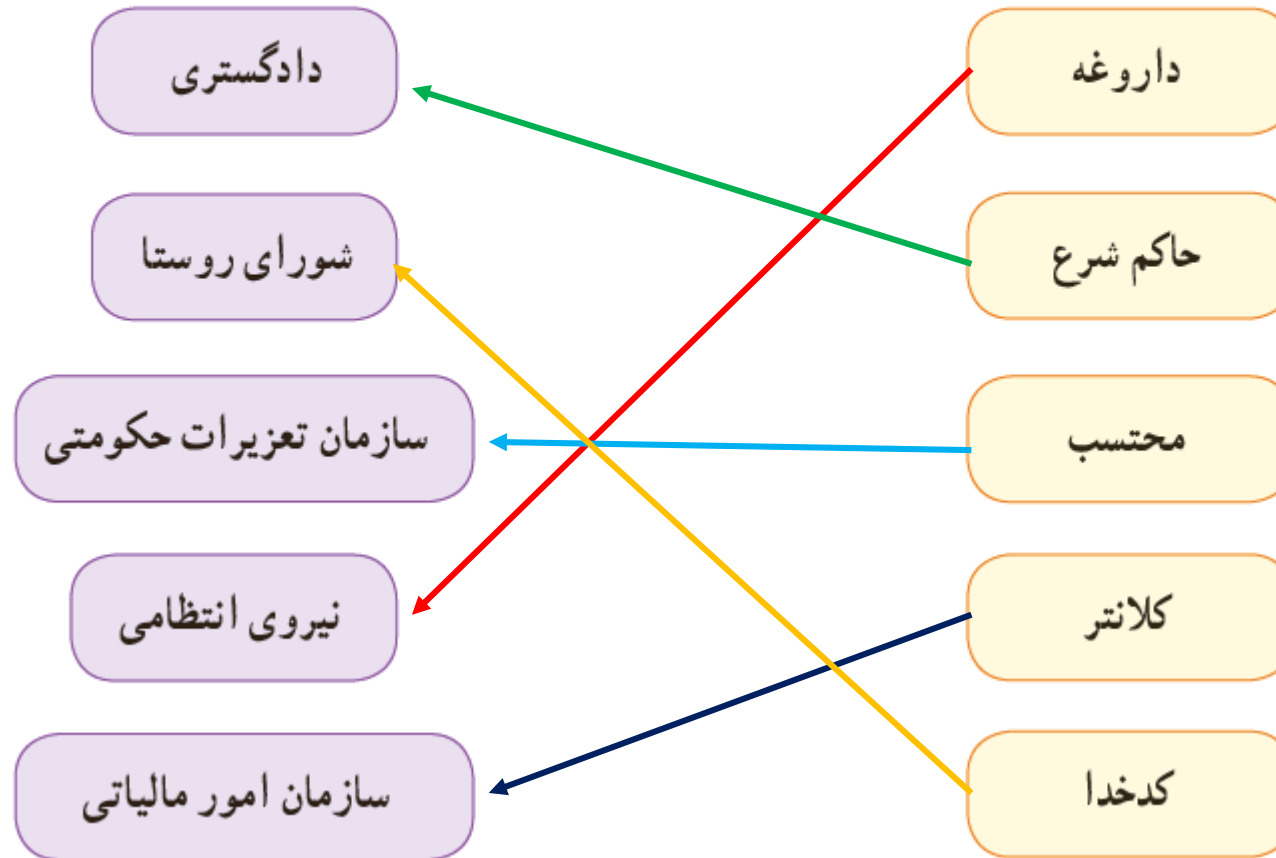
جواب فعالیت ۵ الف:

سپردن حکومت ولایات (استانها) به غیر نظامیان؛
ایجاد نیروی نظامی جدید (شاهسون‌ها) در کنار قزلباشان؛
ساخت و تجهیز کارخانه‌های توپ و تفنگ.

قسمت ب را ابتدا خودتان انجام دهید بعد با پاسخ‌های
صفحه بعد مقایسه کنید.

جواب فعالیت ۵ ب (کاربرگ ۸):

از طریق وصل کردن عبارت‌های دو ستون، مشخص کنید که در زمان کنونی چه نهادهایی، وظایف صاحب‌منصبان دوره صفویه را انجام می‌دهند؟

۱۱- به چه دوره ای از تاریخ اروپا قرون جدید می‌گویند؟

اروپاییان در راه ایران

هم‌زمان با به قدرت رسیدن سلسله صفوی، کشورهای اروپایی، قرون وسطا یا عصر تاریکی در اروپا را پشت سر گذاشته و وارد قرون جدید شده بودند. قرن‌های شانزدهم تا نوزدهم میلادی را در تاریخ اروپا قرون جدید می‌نامند. در سال ششم خواندید که اروپاییان با ساختن کشتی‌های بزرگ و مجهز به توپ‌های جنگی، ملت‌های دیگر و سرزمین‌های آنها را غارت کردند و بخش‌های وسیعی از قاره‌های آمریکا، آفریقا و آسیا را مستعمره خود کردند. کشورهای پرتغال، اسپانیا، انگلستان و فرانسه پیش‌گامان استعمار بودند.

در آستانه تأسیس سلسله صفوی، پرتغالی‌ها جزایر و سواحل جنوبی ایران را تصرف کرده و تجارت خلیج فارس و دریای عمان را در اختیار گرفته بودند. شاه اسماعیل صفوی به دلیل نداشتن کشتی جنگی نتوانست در برابر پرتغالی‌ها کاری از پیش ببرد اما شاه عباس اول از رقابت انگلیسی‌ها و پرتغالی‌ها استفاده کرد و به کمک کشتی‌های جنگی انگلستان، پرتغالی‌ها را از سواحل و جزایر ایران بیرون راند. انگلستان با اخراج پرتغال، زمینه نفوذ خود در ایران را مستحکم کرد.

۱۲- توضیح دهید که شاه عباس چگونه پرتغالی‌ها را از سواحل خلیج فارس بیرون کرد؟

اوضاع اجتماعے، اقتصادی، علمے

و فرهنگے ایران در عصر صفوی

درس ۱۰

زندگی اجتماعی

در دوران صفویه به دلیل وجود حکومت مرکزی نیرومند و برقراری نظم و امنیت در سراسر کشور، شرایط مناسبی برای رونق زندگی اجتماعی و اقتصادی پدید آمد. جمعیت ایران در آن دوره حدود ۱۰ میلیون نفر تخمین زده می‌شود. روستاییان و کوچ‌نشینان به ترتیب بیشترین ساکنان ایران را تشکیل می‌دادند. آنها به کشاورزی، دامداری و صنایع دستی اشتغال داشتند.

به عقیده جهانگردان اروپایی، از جمله شاردن، وضع زندگی دهقانان ایرانی در دوره صفویه به مراتب بهتر از وضع دهقانان در مناطق حاصلخیز اروپا بوده است. یکی از منابع عمده درآمد حکومت صفوی، مالیاتی بود که از کشاورزان و دامداران می‌گرفتند.

۱- وضع زندگی دهقانان ایرانی در مقایسه با دهقانان اروپایی در دوران صفویه از نظر جهانگردان اروپایی چگونه بود؟

در دوره صفوی شهرهای بزرگ و آبادی به وجود آمد و شهرنشینی در ایران رونق گرفت. در آن زمان، حدود ۱۰ تا ۱۵ درصد ایرانیان در شهرها زندگی می‌کردند. شهرنشینان بیشتر مقام‌های حکومتی، نظامیان، روحانیون، بازرگانان، پیشه‌وران و صنعتگران بودند.

۲- مهمترین صنعت ایران در عصر صفویه چه بود؟

شکوفایی صنعت

در دوره صفوی نه تنها کشاورزی و دامداری بلکه صنایع ایران نیز شکوفا و پررونق بودند. در آن زمان، پیشه‌وران و صنعتگران ماهر و توانمند ایرانی، نیازهای گوناگون جامعه را به خوبی برطرف می‌کردند. حتی بخشی از محصولات ایران مانند خشکبار، پارچه‌های مخملی، ابریشمی و حریر و نیز قالی‌های نفیس به کشورهای همسایه و برخی کشورهای اروپایی صادر می‌شد.

صنعت بافندگی یکی از صنایع پررونق ایران بود که در کنار رونق صنعت ابریشم در دوره صفوی شکل گرفت و با صنعت نساجی اروپا رقابت می‌کرد. در دوره شاه عباس اول، کارگاه‌های بافندگی بزرگ و متعددی در اصفهان، کاشان، یزد، مشهد، استرآباد (گرگان)، گیلان وجود داشت.

شاه و اعضای خاندان او مالک بیشتر این کارگاه‌ها بودند.

۱- متن را مطالعه کنید :

الف) سه عامل گسترش تجارت در عصر صفوی را بیان کنید.
ب) سه منبع عمده درآمد حکومت صفوی را ذکر کنید.

جواب فعالیت ۱:

رونق تجارت

در عصر صفوی به دلیل یکپارچه بودن سرزمین ایران و وجود نظم و امنیت در سراسر کشور، تجارت داخلی و خارجی پررونق بود. شاهان صفوی، به خصوص شاه عباس اول، برای گسترش تجارت کوشش بسیار کردند. وجود شبکه وسیعی از راه‌ها و کاروان‌سراها در سراسر ایران نشان‌دهنده رونق تجارت و بازرگانی در این دوره است. بازرگانان و مسافران رایگان در کاروان‌سراها اقامت می‌کردند. جهانگردان اروپایی درباره امنیت راه‌های ایران و رفتار پسندیده مأموران راهداری با مسافران بسیار نوشته‌اند. در آن دوره بازارهای بزرگی نیز در شهرها ساخته شد که یکی از باشکوه‌ترین آنها، بازار قیصریه اصفهان در شمال میدان نقش جهان بود. یکی از منابع درآمد حکومت صفوی، عوارضی بود که از کاروان‌های تجاری گرفته می‌شد.

خلاصه جواب فعالیت ۱ الف:

وجود شبکه وسیعی از راه‌ها و کاروانسراها؛

ساخت بازارهای باشکوه؛

وجود نظم و امنیت در سراسر کشور.

فعالیت

۱- متن را مطالعه کنید :

الف) سه عامل گسترش تجارت در عصر صفوی را بیان کنید.

ب) سه منبع عمده درآمد حکومت صفوی را ذکر کنید.

جواب فعالیت ۱ ب:

گرفتن عوارض از کاروان‌های تجاری؛

صادرات محصولاتی مانند پارچه و قالی و خشکبار؛

گرفتن مالیات از کشاورزان و دامداران.

شاهان صفوی، مخصوصاً شاه عباس اول، برای گسترش تجارت خارجی به شرکت‌های تجاری اروپایی اجازه دادند که در ایران فعالیت کنند. به گفته جهانگردان خارجی، صدها بازرگان از کشورهای مختلف آسیایی و اروپایی در پایتخت صفویه مشغول تجارت بودند. صادرات ابریشم که پرسودترین کالای صادراتی بود، در انحصار شاه عباس قرار داشت.

نکته امتحانی!

۳- در دوره صفوی به کدام علوم توجه بیشتری می‌شد؟

علم و آموزش: در دوره صفوی، تعلیم و تربیت مورد توجه بسیار بود و فعالیت‌های زیاد و مؤثری در این زمینه صورت گرفت. پادشاهان و مقام‌های کشوری و لشکری علاوه بر آنکه عالمان بزرگی را از مراکز علمی تشیع در جهان، به ایران دعوت کردند، مدرسه‌ها و کتابخانه‌های عظیمی به ویژه در پایتخت‌های صفوی ساختند و اموال و املاک بسیاری را وقف آنها کردند. در آن زمان، به علوم و معارف دینی مانند تفسیر، فقه و حدیث بسیار توجه می‌شد. دیگر شاخه‌های علوم مانند طبیعیات (علوم تجربی)، ریاضیات، ادبیات، فلسفه، طب و نجوم نیز در مراکز علمی تدریس می‌شدند.

در عصر صفوی، عالمان و اندیشمندان بزرگی پرورش یافتند و آثار ارزشمندی در موضوع‌های مختلف علمی و مذهبی نوشتند. میرداماد، ملاصدرا، شیخ‌بهایی و علامه محمدباقر مجلسی از فیلسوفان و عالمان بزرگ آن روزگار بودند.

۴- مهمترین دانشمندان عصر صفوی را نام ببرید.

۵- شعر و ادب فارسی در دوره صفوی چه وضعی داشت؟

در دوره صفوی به سبب کم‌توجهی پادشاهان به شاعران، شعر و ادب فارسی مانند دیگر رشته‌ها پررونق نبود. با این وجود دوره صفویه یکی از دوره‌های پربار در تاریخ ادبیات و شعر فارسی است. سبک هندی و شاعران بزرگی مانند صائب تبریزی و بیدل، متعلق به این دوره هستند.

در این دوره، علم تاریخ، مورد توجه قرار داشت و افراد زیادی به ثبت و نگارش وقایع تاریخی می‌پرداختند. کتاب‌های تاریخی ارزشمندی از این دوره به جا مانده است.

هنر: در زمان صفویان، ذوق و استعداد هنری ایرانیان شکوفا شد و هنرمندان بزرگی در رشته‌های مختلف هنری از جمله معماری، نقاشی، خوشنویسی، کتاب‌آرایی* و خاتم‌کاری شهرت یافتند. این هنرمندان خوش‌ذوق، آثار بسیار زیبا و نفیسی از خود به یادگار گذاشته‌اند.

۶- برخی هنرهای رایج در زمان صفویان را نام ببرید.

سوال مهم!

۷- مهمترین جشن‌ها و آیین‌های رایج در زمان حکومت صفوی کدام بودند؟ توضیح دهید.

جشن‌ها و آیین‌ها: در زمان حکومت صفوی، جشن‌ها و آیین‌ها با شکوه و عظمت برگزار می‌شدند. در آن زمان، مردم علاوه بر نوروز و دیگر جشن‌های باستانی، اعیاد اسلامی مانند قربان، فطر و غدیر را نیز گرامی می‌داشتند. آیین سوگواری امام حسین علیه السلام هم به طور گسترده در سراسر کشور به شیوه روضه‌خوانی، سینه‌زنی و تعزیه* برگزار می‌شد. برپایی این جشن‌ها و آیین‌ها، تأثیر مهمی در افزایش همدلی و هم‌بستگی مردم داشت.

تلاش برای حفظ استقلال و

اتحاد سیاسی ایران

درس ۱۱

۱- حکومت افشاریه چگونه پایه‌گذاری شد؟

افشاریه : حکومت ناپایدار

در چنین شرایطی، نادر که سرداری از ایل افشار بود با سپاهیان، نخست مهاجمان افغان را سرکوب و تار و مار کرد و سپس نیروهای روسیه و عثمانی را از ایران بیرون راند. نادر پس از این پیروزی‌ها، بر تخت شاهی نشست. بدین ترتیب، سلسله افشاریه پایه‌گذاری شد.

۲- چرا نادرشاه افشار به هند لشکرکشی کرد؟

بیشتر دوره دوازده ساله پادشاهی نادر به نبرد با بیگانگان و فرونشاندن شورش‌های داخلی گذشت. نادرشاه در تعقیب گروهی از افغان‌های شورشی که به هندوستان گریخته بودند، به آن کشور لشکر کشید. او تادهلی پیش رفت و با غنیمت‌های بسیار که با تجاوز و تصرف آنجا به دست آورده بود، به کشور بازگشت.

نادرشاه کوشید ایران را به کشوری یکپارچه و قدرتمند تبدیل کند، وی از موقعیت حساس خلیج فارس و اهمیت نیروی دریایی آگاه بود؛ از این رو، برای تأسیس نیروی دریایی ایران در خلیج فارس، کارهایی انجام داد اما این کارها با مرگ او متوقف شد.

۳- کدام پادشاه به فکر تأسیس نیروی دریایی افتاد؟ سرانجام این کار چه شد؟

۴- سرانجام نادر چه شد؟

در سال‌های پایانی حکومت نادر، نافرمانی‌ها و شورش‌های پیاپی تأثیر روانی نامطلوبی بر او گذاشت. او که به اطرافیان و سرداران خود بدگمان شده بود، به رفتارهای خشونت‌آمیز و بی‌رحمانه روی آورد. در نتیجه، فرماندهان سپاه نادرشاه که از جان خود می‌ترسیدند، او را به قتل رساندند. به دنبال قتل نادرشاه، ایران بار دیگر به صحنه جنگ حاکمان محلی و سران ایل‌ها تبدیل شد.

خلاصه سوال ۴:

شورش‌های پیاپی و شک به اطرافیان، باعث خشونت و بی‌رحمی او شد، در نتیجه توسط سرداران خود کشته شد.

۵- حکومت زندیه را چه کسی تاسیس کرد؟

زندیه: آرامش و آسایش گذرا

سرانجام، کریم خان از ایل زندیه با پیروزی بر دیگر مدعیان حکومت، برای مدتی به درگیری‌ها و نزاع‌های داخلی پایان بخشید. او حکومت بخش بزرگی از ایران به جز خراسان را به دست گرفت و سلسله زندیه را بنیان گذاشت. کریم خان به جای عنوان شاه، لقب **وکیل‌الشراعیاء**، یعنی نماینده مردم را برای خود برگزید. او به رفاه عمومی مردم توجه می‌کرد و به صلح، آسایش و آرامش آنها اهمیت می‌داد و می‌کوشید از بروز ناامنی و شورش‌های داخلی جلوگیری کند.

سوال مهم!

۶- کریم خان به جای عنوان پادشاه، چه لقبی را برای خود برگزید؟

۷- دوران حکومت کریم‌خان زند چگونه بود؟

دوران فرمانروایی کریم‌خان سی سال طول کشید. در این دوران، ثبات و آرامش نسبی در سراسر کشور به وجود آمد و در نتیجه، اوضاع اجتماعی و اقتصادی بهتر شد. بناهای مهمی مانند بازار وکیل، مسجد وکیل، حمام وکیل و ارگ کریم‌خان در شیراز، پایتخت زندیه، ساخته شد و فعالیت‌های علمی و فرهنگی در آن شهر رونق گرفت. قدرت گرفتن خاندان زند در ایران، تقریباً مصادف با تسلط انگلستان بر هندوستان بود. این اتفاق سبب شد انگلیسی‌ها بتوانند بر اقیانوس هند و دریاهاى جنوبی ایران دسترسی بیشتری داشته باشند. به این ترتیب نفوذ تجاری آنها در ایران بیشتر شد. با مرگ کریم‌خان، افراد خاندان او برای کسب قدرت با یکدیگر درگیر شدند و بار دیگر، مردم نظاره‌گر جنگ داخلی کشور شدند.

خلاصه سوال ۷:

رفاه اقتصادی و اجتماعی در کشور به وجود آمد و بناهای مهمی مانند بازار وکیل، مسجد وکیل، حمام وکیل و ارگ کریم‌خان در شیراز ساخته شد.

۸- در دوران کدام سلسله ایرانی، انگلیسی‌ها بر کشور هندوستان تسلط پیدا کردند؟

دوران فرمانروایی کریم خان سی سال طول کشید. در این دوران، ثبات و آرامش نسبی در سراسر کشور به وجود آمد و در نتیجه، اوضاع اجتماعی و اقتصادی بهتر شد. بناهای مهمی مانند بازار وکیل، مسجد وکیل، حمام وکیل و ارگ کریم خان در شیراز، پایتخت زنده، ساخته شد و فعالیت‌های علمی و فرهنگی در آن شهر رونق گرفت. **قدرت گرفتن خاندان زند در ایران، تقریباً مصادف با تسلط انگلستان بر هندوستان بود.** این اتفاق سبب شد انگلیسی‌ها بتوانند بر اقیانوس هند و دریاهاى جنوبی ایران دسترسی بیشتری داشته باشند. به این ترتیب نفوذ تجاری آنها در ایران بیشتر شد. با مرگ کریم خان، افراد خاندان او برای کسب قدرت با یکدیگر درگیر شدند و بار دیگر، مردم نظاره‌گر جنگ داخلی کشور شدند.

۹- حکومت قاجاریه چگونه و توسط چه کسی پایه‌گذاری شد؟

قاجاریه : گسترش نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر

ایل قاجار یکی از ایل‌های ترک تبار ایران بود. آقامحمدخان، پسر یکی از رؤسای

این ایل، پس از مرگ کریم‌خان تلاش برای رسیدن به حکومت را آغاز کرد. او پس از مدتی جنگ و گریز، لطفعلی‌خان زند، آخرین فرمانروای زندیه را شکست داد و به قتل رساند. همچنین، مردم کرمان را به دلیل پناه دادن به لطفعلی‌خان، بی‌رحمانه مجازات کرد.

آقامحمدخان با لشکرکشی‌های پیاپی بر سراسر ایران مسلط شد و حکومت قاجار را

بنیان گذاشت و تهران را به پایتختی خود انتخاب کرد.

۱۰- آقامحمدخان قاجار کدام شهر را به پایتختی
انتخاب کرد؟

قاجاریه : گسترش نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر

ایل قاجار یکی از ایل‌های ترک تبار ایران بود. آقامحمدخان، پسر یکی از رؤسای این ایل، پس از مرگ کریم‌خان تلاش برای رسیدن به حکومت را آغاز کرد. او پس از مدتی جنگ و گریز، لطفعلی‌خان زند، آخرین فرمانروای زندیه را شکست داد و به قتل رساند. همچنین، مردم کرمان را به دلیل پناه دادن به لطفعلی‌خان، بی‌رحمانه مجازات کرد. آقامحمدخان با لشکرکشی‌های پیاپی بر سراسر ایران مسلط شد و حکومت قاجار را بنیان گذاشت و تهران را به پایتختی خود انتخاب کرد

فعالیت ۲:

هر سه حکومت در دورانی پر هرج و مرج توانستند با استفاده از نیروی ایل خود، بر رقبا پیروز شوند و حکومت تشکیل دهند.

فعالیت

- ۲- شیوه به قدرت رسیدن سلسله‌های افشاریه، زندیه و قاجاریه چه شباهتی به هم دارد؟
- ۳- به نظر شما، آقا محمدخان در انتخاب تهران به عنوان پایتخت به چه نکته‌هایی توجه داشته است؟

فعالیت ۳: (۳ مورد کافیه)

مرکز ایران - نزدیک استرآباد - آب‌وهوای خوب - دژ طبیعی - دارای دیواروبرج

آقامحمدخان مردی تندخو و بی رحم بود و سرانجام به دست خدمتکارانش کشته شد. پس از او برادرزاده اش فتحعلی شاه، به قدرت رسید.

دوره حکومت فتحعلی شاه، همزمان با آغاز نفوذ و دخالت گسترده کشورهای روسیه، انگلستان و فرانسه در ایران بود.

۱۱- در دوران کدام پادشاه دخالت‌های گسترده استعماری کشورهای روسیه و انگلیس در ایران آغاز شد؟

۱۲- چه عواملی به شکل‌گیری انقلاب صنعتی در اروپا کمک کرد؟

اوضاع اروپا: در فاصله سقوط صفویه تا روی کار آمدن قاجاریه، اوضاع کشورهای اروپایی تغییر کرده بود. یکی از دلایل عمده این تغییر، انقلاب صنعتی بود که از انگلستان آغاز شد و در دیگر کشورهای اروپایی گسترش یافت. سرآزیر شدن ثروت افسانه‌ای سرزمین‌های استعمار شده مانند هند و قاره آمریکا توسط اروپاییان و همچنین نظام گسترده برده‌داری آفریقاییان و تجارت پر سود آن، به شکل‌گیری انقلاب صنعتی در اروپا، کمک کرد.

۱۳- انقلاب صنعتی چه نتایج و پیامدهایی داشت؟

در نتیجه این انقلاب، نیروی ماشین و ابزارهای صنعتی جای نیروی انسان و ابزارهای دستی را در تولید گرفت. از این رو، سرعت و میزان تولید افزایش یافت. انقلاب صنعتی موجب افزایش قدرت اقتصادی، نظامی و سیاسی کشورهای اروپایی و در نتیجه، طغیانگری آنها شد و توجه آنها را به کشورهایی که نیروی کار انسانی، مواد اولیه یا بازار مصرف مناسبی داشتند، جلب کرد. به این ترتیب، بیشتر این کشورها فعالیت‌ها و رقابت‌های استعماری خود را افزایش دادند و نابرابری در سطح جهان بیشتر و بیشتر شد.

خلاصه سوال ۱۳:

افزایش تولید و نیاز اروپا به مواد اولیه، باعث استعمار ملت‌های دیگر و ایجاد نابرابری در جهان شد.

۱۴- مهمترین هدف روسیه از حمله به ایران چه بود؟

حمله روسیه به ایران : روسیه تا پیش از فرمانروایی پتر کبیر* کشوری ضعیف و عقب‌مانده بود اما در نتیجه برنامه‌ها و فعالیت‌های او به کشوری قدرتمند و استعمارگر تبدیل شد. پس از آن نیز با حمله به کشورهای همسایه، قلمرو خود را گسترش داد. یکی از اهداف استعماری این کشور، رسیدن به آب‌های خلیج فارس و اقیانوس هند بود.

۱۵- نتیجه اولین دوره جنگ بین ایران روسیه چه شد؟ توضیح دهید.

در زمان فتحعلی‌شاه، روسیه با ارتشی مجهز به سلاح‌های جدید و آشنا با فنون جنگی تازه به قلمرو ایران در قفقاز حمله کرد. سپاه ایران که از جنگاوران ایل‌های مختلف تشکیل شده بود، با سلاح‌های ابتدایی به مقابله با نیروهای متجاوز روس پرداخت. سرانجام پس از ده سال جنگ نابرابر، روسیه پیروز شد و عهدنامه گلستان را به ایران تحمیل کرد. به موجب این عهدنامه، ایالت‌های گرجستان و داغستان و شهرهای باکو و گنجه از حاکمیت ایران خارج شدند و تحت حاکمیت روسیه قرار گرفتند.

۱۶- به موجب عهدنامه گلستان کدام مناطق از ایران جدا شدند؟

سوال ۱۶!

سوال ۱۶!

جواب سوال ۱۶:
گرجستان – داغستان – باکو – گنجه

۱۷- دوره دوم جنگ‌های ایران و روسیه به چه دلیل آغاز شد؟ چه نتیجه‌ای داشت؟

مردم ایران که از عهدنامه گلستان ناخشنود بودند، با فتوای علما برای آزاد کردن سرزمین‌های اشغالی بسیج شدند. سپاه ایران که از جنگاوران ایل‌ها و نیروهای داوطلب مردمی تشکیل شده بود، به سرعت مناطق اشغال شده را آزاد کرد. روسیه با تمام قوا و تجهیزات

خود وارد جنگ شد و با شکست دادن سپاه ایران، عهدنامه ترکمان‌چای را – که ننگین‌تر از قرارداد گلستان بود – به کشور ما تحمیل کرد. بر اساس این قرارداد، سرزمین‌های ایرانی شمال رود ارس به تصرف روسیه درآمد و همچون معاهده گلستان، ایران از داشتن کشتی جنگی در دریای مازندران محروم گردید و مجبور به پرداخت غرامت شد.

۱۸- عهدنامه ترکمنچای شامل چه مواردی بود؟

سوال هجدهم!

سوال هجدهم!

جواب سوال ۱۸:

از دست رفتن سرزمین‌های شمال رود ارس – پرداخت غرامت – محرومیت
از کشتیرانی در دریای مازندران (این مورد در قرارداد گلستان هم ذکر شده بود)

۱۹- دلایل شکست‌های ایران از روسیه چه بود؟

شکست ایران و معاهدات خسارت‌بار گلستان و ترکمان‌چای تحت تأثیر علل مختلفی رخ داد؛ از جمله: ضعف در فرماندهی و بخشی از لشکر، خیانت برخی از درباریان، انزوای برخی شخصیت‌های کارآمد مانند قائم مقام، فریب کاری روس‌ها و میانجیگری خائنه انگلیس.

۲۰- هدف اصلی انگلستان از برقراری رابطه با حکومت قاجار چه بود؟

اهداف و برنامه‌های استعماری انگلستان در ایران

در اوایل دوره قاجار، مهم‌ترین مستعمره انگلستان یعنی هندوستان، با ایران همسایه بود. حفظ این مستعمره برای انگلستان اهمیت حیاتی داشت؛ بنابراین، یکی از هدف‌های اصلی انگلستان از برقراری ارتباط با حکومت قاجار این بود که نگذارد کشورهای رقیب از طریق ایران به هندوستان دسترسی پیدا کنند.

صرفاً برای مطالعه!

در زمان فتحعلی‌شاه، چند عهدنامه میان ایران و انگلستان بسته شد و در آنها حکومت قاجار تعهد کرد که به هیچ کشوری اجازه ندهد از خاک ایران به هندوستان لشکرکشی کند. در عوض، انگلیسی‌ها نیز متعهد شدند که در صورت حمله کشورهای دیگر به ایران، به حکومت قاجار کمک‌های مالی و نظامی کنند. البته، انگلستان در طول جنگ‌های روسیه با ایران، به تعهدات خود عمل نکرد. حتی در دوران محمدشاه و ناصرالدین‌شاه با لشکرکشی به خلیج فارس و حمله به جزایر و بنادر ایران، حکومت قاجار را مجبور کرد که به جدایی افغانستان از ایران رضایت دهد. انگلیسی‌ها ناصرالدین‌شاه را نیز وادار کردند که با جدایی قسمت شرقی سیستان و بلوچستان از ایران موافقت کند. علاوه بر اینها، تعدادی از جزایر ایرانی خلیج فارس را اشغال و به پایگاه نظامی خود تبدیل کردند.

۵- هدف دولت انگلستان از جدا کردن افغانستان و بخش شرقی سیستان و بلوچستان از ایران چه بود؟

۶- کاربرگه شماره (۹) را انجام دهید. → **سوال مهم!**

فعالیت ۵:

ایجاد فاصله بین ایران و هند که با هم همسایه بودند؛ این فاصله باعث می‌شد هم ایران نتواند مانند زمان نادرشاه مستقیماً به هند حمله کند، هم روسیه و فرانسه نتوانند از طریق خاک ایران به هند دسترسی پیدا کنند.

جدایی سرزمین‌های ایرانی در دوره قاجار

با توجه به نقشه، بگوید شهرها یا مناطق زیر توسط کدام کشور، در زمان کدام شاه قاجار و با چه عهدنامه و قراردادی از ایران جدا شدند.

عنوان عهدنامه و قرارداد	کشور استعمارگر	
گلستان	روسیه	۱- تفلیس و گنجه :
پاریس	انگلستان	۲- هرات :
آخال	روسیه	۳- مرو و خیوه :
ترکمنچای	روسیه	۴- ایروان و قره‌باغ :
گلداسمیت	انگلستان	۵- بلوچستان و سیستان شرقی :

کاربردگ بسیار مهم !!!

قرارداد گلداسمیت

عهدنامه آخال

عهدنامه گلستان

عهدنامه پاریس

عهدنامه ترکمان‌چای

۲۱- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید.

- ۱) پایتخت افشاریه: **مشهد**
- ۲) پایتخت زندیه: **شیراز**
- ۳) پایتخت قاجاریه: **تهران**
- ۴) پادشاهی که به هند لشکرکشی کرد: **نادرشاه**
- ۵) تسلط انگلیسی‌ها بر اقیانوس هند و دریاهای جنوبی ایران در زمان این سلسله اتفاق افتاد: **زندیه**
- ۶) وکیل‌الرعا یا لقب او بود: **کریم‌خان زند**
- ۷) موسس نیروی دریایی در ایران که کارهایش ناتمام ماند: **نادرشاه**
- ۸) آخرین پادشاه سلسله زندیه: **لطفعلی‌خان**
- ۹) موسس سلسله قاجاریه: **آقامحمدخان**
- ۱۰) در دوران کدام پادشاه دخالت‌های قدرتهای استعمارگر در ایران شروع شد؟ **فتحعلیشاه قاجار**
- ۱۱) انقلاب صنعتی در اروپا، ابتدا در این کشور آغاز شد: **انگلستان**
- ۱۲) مهمترین پیامد انقلاب صنعتی: **استعمار**
- ۱۳) تزار روسیه که این کشور را قدرتمند ساخت: **پتر کبیر**
- ۱۴) به موجب کدام یک از دو عهدنامه گلستان و ترکمنچای، ایران از حق کشتیرانی در دریای مازندران محروم شد؟ **هر دو**

درجستجوی پیشرفت ورہائے از

سلطہ خارجے

درس ۱۲

۱- عباس میرزا برای نوسازی و اصلاح امور کشور چه اقداماتی انجام داد؟

به گمان عباس میرزا، یکی از اقدامات لازم برای پیشرفت ایران، فرستادن افرادی به انگلستان برای فراگیری علوم و فنون جدید بود. این افراد برای تحصیل در رشته‌های فنی، نظامی و پزشکی به اروپا رفتند و به تدریج زمینه‌آشنایی با دستاوردهای کشورهای اروپایی را فراهم آوردند. عباس میرزا همچنین برای آگاهی از اوضاع کشورهای اروپایی، دستور داد کتاب‌هایی را در موضوع تاریخ آن کشورها به فارسی ترجمه کنند. در آن دوره صنعت چاپ تازه به ایران راه یافته بود. عباس میرزا در آستانه لشکرکشی برای دفاع از هرات که به اشغال انگلیس متجاوز درآمده بود، به طرز مشکوکی، از دنیا رفت و فتح‌علی‌شاه، پسر عباس میرزا – محمد میرزا – را به ولیعهدی برگزید.

خلاصه سوال ۱:

فرستادن دانشجویان به خارج برای یادگیری علوم و فنون جدید
ترجمه کتاب‌های تاریخ اروپا

فعّالیت

- ۱- چرا عباس میرزا به فکر نوسازی و اصلاح کشور افتاد؟
- ۲- فکر می‌کنید اگر یک کشور از دشمن خود درخواست کمک کند، دشمن تمام تجربه‌ها و دانش موردنیاز برای اصلاح یا پیشرفت آن کشور را در اختیارش قرار می‌دهد؟ چرا؟
- ۳- به نظر شما، چرا اگر کشوری به سلاح علم و دانش مجهز نباشد، نمی‌تواند قوی شود و در مقابل دشمنانش، مقتدرانه بایستد؟

عباس میرزا، ولیعهد فتحعلی‌شاه و فرمانده لشکر ایران در جریان جنگ با روسیه، متوجه تأثیر علم و صنعت بر پیشرفت‌های نظامی آن کشور و دیگر کشورهای اروپایی شد. عباس میرزا یکی از نقاط قوت روس‌ها را در جنگ، برخورداری آنها از دانش و تجهیزات پیشرفته نظامی می‌دانست. او به این نتیجه رسید که تا تغییراتی در جهت پیشرفت‌های علمی و صنعتی در ایران ایجاد نشود، تعداد زیاد سپاهیان ایران و دلاوری و فداکاری‌های آنها، برای پیروزی کافی نیست.

جواب فعّالیت شماره ۱

فعّالیت‌های ۲ و ۳ را با استدلال خودتان پاسخ دهید.

۲- مهمترین اقدام امیرکبیر برای نوسازی و اصلاح امور کشور چه بود؟

یکی از اقدامات امیرکبیر، تأسیس مدرسه دارالفنون بود. او که فرستادن دانشجو به اروپا را کافی نمی‌دانست، تصمیم گرفت مدرسه‌ای به سبک مدرسه‌های جدید در ایران تأسیس کند تا تعداد بیشتری از ایرانیان علوم و فنون جدید را بیاموزند. او همچنین معلمانی را از کشورهای جز روسیه و انگلیس استعمارگر (مثلاً از اتریش) برای تدریس در مدرسه دارالفنون استخدام کرد. مدرسه دارالفنون مدتی پس از برکناری امیرکبیر و چند روز پیش از قتل او شروع به کار کرد.

- ۴- الف) انگیزه و اهداف امیرکبیر از اقدامات اصلاحی چه بود؟
 ب) شما کدام یک از اصلاحگری‌های امیرکبیر را مؤثرتر می‌دانید؟ اگر شما جای امیرکبیر بودید، چه کارهایی برای پیشرفت ایران در آن زمان می‌کردید؟
 پ) به نظر شما، چرا امیرکبیر بر استخدام نکردن معلمان و استادان روسی و انگلیسی در مدرسه دارالفنون، اصرار می‌کرد؟
 ۵- چند مورد از اقدامات امیرکبیر را در زمینه رواج عدالت و پیشرفت علمی و فرهنگی بنویسید.
 ۶- به نظر شما با توجه به اصلاحات امیرکبیر، چرا شاهزادگان و درباریان قاجار و عوامل وابسته خارجی برای برکناری و قتل امیرکبیر توطئه کردند؟

فعالیت ۴ الف: برطرف کردن مشکلات کشور همچون شورش در ایالت‌ها، دخالت خارجی، بی‌نظمی در امور کشوری و لشکری و خالی بودن خزانه کشور
 فعالیت ۴ ب: با استدلال خودتان پاسخ دهید.
 فعالیت ۴ پ: چون روسیه و انگلیس دشمنان ایران بودند و انتظار اینکه دشمن بیاید تجربیات و دانش خود را به ما منتقل کند اشتباه است
 فعالیت ۵: صفحه بعد
 فعالیت ۶: زیرا سود آنها در عقب ماندگی کشور بود

* منع رشوه‌خواری و پیشکش گرفتن توسط مقام‌ها و کارکنان دولت و تعیین حقوق برای آنان؛
* منع فروش حکومت ایالت‌ها (پیش از آن، حکومت ایالت‌ها را به کسانی که پول بیشتری پرداخت می‌کردند، می‌فروختند)؛
* کاهش حقوق و مستمری شاه، شاهزادگان، درباریان و...؛
* اصلاح قوانین مالیاتی و وادار کردن زمین‌داران بزرگ (درباریان و صاحب‌منصبان برجسته دولتی) به پرداخت مالیات؛

* تلاش برای ایجاد سپاه منظم و تأسیس کارخانه اسلحه‌سازی؛
* اصلاح امور قضایی و توجه جدی به برقراری عدالت و رعایت حقوق مردم؛

* منع شکنجه متهمان؛

* احترام به حقوق اقلیت‌های دینی در عین مبارزه با فرقه‌های ساختگی که با ایجاد اغتشاش و شورش، برخی استان‌های کشور را ناامن ساخته و زمینه سیاست‌های استعماری برخی کشورها مانند انگلستان را فراهم می‌کردند؛

* انتشار روزنامه وقایع اتفاقیه به عنوان اولین روزنامه رسمی ایران؛

* ترجمه کتاب‌های اروپایی و توسعه چاپخانه؛

* ساختن بیمارستان؛ مقابله با بیماری‌های مُسری مانند آبله و وبا؛

* سنگ‌فرش کردن خیابان‌ها؛

* راه‌اندازی پست جدید، اداره گذرنامه و ساخت بازار در

تهران.

جواب فعالیت شماره ۵
چهار مورد کافیست!

در دوره قاجار، نگاه برخی حاکمان داخلی و روشنفکران به پیشرفت‌های کشورهای اروپایی دوخته شده بود. از سوی دیگر، برخی از کشورهای استعمارگر نیز به دلیل منافع خود، در صدد تغییر روش‌های تعلیم و تربیت در ایران بودند تا بتوانند نسل آینده ایران را مطابق با برنامه‌های خود تربیت کنند. در چنین فضایی و پس از آشنایی با پیشرفت‌های ایجاد شده در اروپا، برخی افراد مانند **میرزا حسن رشديه** تصمیم گرفتند تا مدارس جدیدی در ایران بر اساس روش‌های جدید تعلیم و تربیت عمومی، تأسیس کنند. بعضی از این مدارس تازه تأسیس شده، متناسب با فرهنگ اروپاییان ساخته شده بود و تفاوت‌های جدی با سبک و فرهنگ تعلیم و تربیت در ایران اسلامی داشت.

۳- اولین مؤسس مدارس جدید به سبک اروپایی در ایران چه کسی بود؟

نکته: مدرسه دارالفنون که امیرکبیر تأسیس کرد در واقع یک دانشگاه بوده است پس با این مدارس جدید که میرزا حسن رشديه تأسیس کرد اشتباه نگیرید.

فعالیت

۷- الف) دلیل اصلی شکل‌گیری نهضت تنباکو چه بود؟
ب) موفقیت نهضت تنباکو از نظر سیاسی و اجتماعی چه اهمیتی داشت؟

نهضت* تنباکو: نهضت تنباکو یکی از گسترده‌ترین جنبش‌های اجتماعی بود که در اعتراض به واگذاری امتیازهای اقتصادی به بیگانگان شکل گرفت.

در دوره ناصرالدین‌شاه، توتون و تنباکو از عمده‌ترین محصولات کشاورزی ایران بود. در آن زمان یک نفر انگلیسی به نام **تالبوت** با پرداخت رشوه به درباریان، امتیاز انحصاری خرید و فروش توتون و تنباکوی ایران را به مدت پنجاه سال به دست آورد. براساس این امتیاز، ایرانیان نمی‌توانستند محصول توتون و تنباکوی خود را به کسی غیر از او بفروشند. در مقابل، تالبوت نیز تعهد کرده بود که هر سال ۱۵۰۰۰ لیره انگلیس به همراه یک چهارم سود سالانه خود را به حکومت ایران پرداخت کند.

فعالیت
الف

مردم و به ویژه بازرگانان با آگاهی از نتایج زیان‌بار اقتصادی این امتیاز، در شهرهای مختلف شروع به اعتراض آیت‌الله میرزا حسن شیرازی و مخالفت کردند. روحانیان در صف مقدم این اعتراض قرار گرفتند و خواهان لغو امتیاز تنباکو شدند. ناصرالدین‌شاه به خواسته مخالفان اعتنایی نکرد و آیت‌الله میرزا حسن شیرازی، مرجع تقلید شیعیان در سامرا، در حمایت از نهضت، استفاده از توتون و تنباکو را حرام اعلام کرد. این حکم شرعی سبب شد که مردم و حتی کارکنان کاخ ناصرالدین‌شاه، قلیان‌ها را بشکنند و از مصرف توتون و تنباکو خودداری کنند. با اوج گرفتن نهضت،

ناصرالدین‌شاه مجبور شد امتیاز را لغو کند و غرامت و خسارت نیز به تالبوت بپردازد. نهضت تنباکو نخستین حرکت جدی مردم ایران برای رهایی از نفوذ و سلطه خارجی و ایستادگی در برابر ستم داخلی بود و پیروزی آن حس اعتماد به نفس و روحیه مقاومت و مبارزه را در مردم تقویت کرد.

فعالیت
ب

۸- با راهنمایی دبیر خود متن سند را در کلاس بخوانید و به پرسش‌های زیر پاسخ دهید :

(الف) فرمان لغو امتیاز توتون و تنباکو توسط چه کسی صادر و توسط چه کسی به مردم ابلاغ شد؟

(ب) فکر می‌کنید چرا در این فرمان، هیچ اشاره‌ای به اشتباه شاه و حکومت در انعقاد اولیه قرارداد با استعمارگران نشده است و بلکه در مقابل، لغو آن به لطف و مرحمت شاه نسبت داده شده است؟

(پ) در کدام قسمت‌های فرمان، می‌توانید تکبر و خودخواهی شاهانه را ببینید؟ آیا فکر نمی‌کنید که یکی از عوامل پیشرفت نکردن ایران در گذشته، وجود چنین حکومت و شاهانی بوده است؟

(ت) وقتی متن این سند را می‌خوانید چه نکته‌هایی شما را بیشتر به فکر وا می‌دارد یا توجه شما را جلب می‌کند؟

فعالیت ۸ را با استدلال خودتان پاسخ دهید.

اداره تلگرافی دولت علیه ایران

بر حسب امر قَدَر قَدَر بندگان اعلیحضرت اقدس همایون شاهنشاهی روحنا و روح العالمین فداء ابلاغ می‌شود. بنا به مرحمت و رأفت همایونی نسبت به عموم ممالک محروسه بعد از اینکه معلوم شد که عمل انحصار تنباکو و منوپل آن بر عموم اهالی قدری شاق است و از خاکپای اقدس همایون مستدعی معافی و موقوفی آن شدند برای آسایش خاطر عموم اهالی و رعایا و تکمیل مزید دعاگویی وجود مبارک این انحصار را در تمام ممالک محروسه ایران از امروز موقوف و متروک فرمودند و ضرر و خسارت کمپانی را از مَمَر دیگری معین و مقرر خواهند فرمود که به مرور به کمپانی پرداخته خواهد شد. از تاریخ این تلگراف به بعد عموم اهالی از علما و اعیان و تجار و عموم اطلاع می‌دهد که تنباکو و توتون و عموم اجناس دخانیه خودشان را به هر کس و به هر قیمت و هر نحو که میل خودشان باشد بیع و شری نمایند و ابتدا به مأمورین و کسان اداره دخانیه اگرچه رئیس آنها یقیناً اطلاع داده است شما هم اطلاع بدهید که حکم از این قرار است و ضمناً به موجب امر همایونی روحنا فدا تأکید می‌شود مبادا نسبت به مأمورین آنها خلاف قاعده و خلاف احترامی شود که موجب تنبیه و سیاست شدید خواهد شد. مردم هم خودشان را از این زحمت و تحمیل آسوده دانسته به دعاگویی وجود مسعود همایونی و به شکرگزاری مراحم کامله همایون خسروانه بیفزایند و بعضی حرکات جاهلانه را به کلی موقوف نمایند و عرایض شکرانه علمای اعلام به خاکپای مبارک برسند. به تاریخ ۱۷ شهر جمادی الاولی ۱۳۰۹ امین السلطان [صدر اعظم]

۴- به سوالات زیر پاسخ کوتاه دهید:

آ) فرستادن دانشجو به خارج برای اولین بار: **عباس میرزا**

ب) تاسیس دارالفنون: **امیرکبیر**

پ) تاسیس مدرسه به سبک اروپایی: **میرزا حسن رشديه**

ت) مرجع تقلید شیعیان که با واگذاری امتیاز تنباکو مخالفت کرد: **میرزای شیرازی**

ث) ولیعهد فتحعلیشاه و فرمانده سپاه ایران در جنگ با روسیه: **عباس میرزا**

جهت تماشا!

امتیازهای و اگذار شده به روس‌ها	امتیازهای و اگذار شده به انگلیسی‌ها
۱- شیلات شمال، ۲- بانک استقراضی روس، ۳- تشکیل نیروی قزاق، ۴- احداث راه شوسه بین انزلی و قزوین، ۵- قرارداد گمرکی	۱- احداث تلگراف، ۲- رویتر: بهره‌برداری از جنگل‌ها و منابع و معادن ایران به جز طلا و نقره، ۳- کشتی‌رانی در کارون، ۴- بخت‌آزمایی (لاتاری)، ۵- تأسیس بانک شاهنشاهی، ۶- خرید و فروش انحصاری توتون و تنباکو، ۷- داری: استخراج معادن نفت

سوالات متن مطالعات اجتماعی

نیم سال دوم

نہضت مشروطہ

درس ۱۳

۱- حکومت پادشاهی مشروطه چه نوع حکومتی است؟

در دوران حکومت مظفرالدین شاه، رویدادی بزرگ در ایران رخ داد که به دنبال آن، نظام پادشاهی استبدادی، جای خود را به پادشاهی مشروطه داد که در آن، **اختیارات شاه** بر اساس قانون محدود می‌شد و نهادهایی مانند مجلس شورا و هیئت وزیران می‌توانست در اداره کشور دخالت کند.

سوال بسیار مهم!

دو شکل دیگر از سوال یک!

انقلاب مشروطه در دوره حکومت کدام پادشاه قاجاریه روی داد ؟
مظفرالدین شاه

تفاوت نظام پادشاهی استبدادی با نظام پادشاهی مشروطه چیست ؟
در پادشاهی استبدادی پادشاه تصمیم گیرنده و همه کاره کشور است اما در پادشاهی مشروطه قدرت تصمیم گیری با مجلس و هیئت وزیران است.

سیاسی

.....
دخالت‌های بیش از پیش روسیه
و انگلیس در ایران و ضعف
بی کفایتی دربار قاجار

۲- زمینه‌های سیاسی انقلاب
مشروطه را توضیح دهید.

اقتصادی

.....
ضعف اقتصادی و استعمارگری
و چپاول منابع ایران توسط
کشورهای اروپایی

۳- زمینه‌های اقتصادی انقلاب
مشروطه را توضیح دهید.

فکری و فرهنگی

.....
تکیه مردم ایران بر آموزه‌های مذهب
شیعه مبنی بر نپذیرفتن ظلم - رهبری
علما - گسترش اندیشه‌های غربی توسط
روشنفکران

۴- زمینه‌های فکری و فرهنگی
انقلاب مشروطه را توضیح دهید.

کاربرد ۱۰

زمینه‌ها و عوامل انقلاب
مشروطه

نکات بسیار مهم !!!

اوضاع ایران و جهان در آستانه نهضت مشروطه

از میانه دوران سلطنت ناصرالدین شاه، با افزایش نفوذ و دخالت انگلستان و روسیه در ایران، اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران رو به افول نهاد. این روند، در دوران پادشاهی مظفرالدین شاه، به سبب ضعف و ناتوانی او، فزونی یافت.

در مقابل، مردم ایران که طعم تلخ استعمار را چشیده بودند و می دانستند که حکومت استبدادی کشورشان نیز قادر به مبارزه با استعمارگران نیست، با تکیه بر آموزه های دین

اسلام و مذهب شیعه، به تدریج به تکاپوی اصلاح اوضاع کشور برآمدند. رهبری مردم در این تحولات را بیشتر علما بر عهده داشتند. کشورهای استعمارگر اروپایی که از چهار قرن قبل، غارتگری و چپاول گسترده خود را در قاره های آسیا، آمریکا و آفریقا آغاز کرده بودند، پس از «انقلاب صنعتی» تلاش می کردند تا تمامی جهان را در چنگ خود بگیرند و از منافع اقتصادی آنها بهره مند شوند. یکی از برنامه های آنها، تضعیف حکومت های مستقل در سراسر جهان و در نهایت تبدیل آن کشورها به مستعمرات کشورهای قدرتمندی چون انگلستان بود. آنها همچنین با ایجاد فرقه های جدید و دامن زدن به اختلافات مذهبی و اجتماعی، سعی کردند تا نیروی مقاومت مردمی را در این کشورها تضعیف کنند. این در حالی بود که علما برای اصلاح امور ایران و تقویت بنیان های کشور، در حال تلاش جدی بودند. از اواسط دوران قاجار، برخی شروع به تمجید از ویژگی های تمدن غربی و حکومت های مشروطه کردند و در مقابل، اوضاع نابسامان کشور را بیان می کردند. بعضی از روشنفکران این دوران، پذیرش بی چون و چرای اندیشه های غربی و خودباختگی در برابر غرب را ترویج می کردند و نهضت اصلاح طلبی مردم ایران را که بر اساس عدالت خواهی و نفی استعمار بود، با عقاید و اندیشه های غربی، در می آمیختند.

۵- انقلاب مشروطه چگونه رخ داد؟

نهضت مشروطه چگونه رخ داد؟

موفقیت نهضت تنباکو و قتل ناصرالدین شاه در پی آن، انگیزه مردم برای مبارزه با استبداد و سلطه خارجی را بیشتر کرده بود. مظفرالدین شاه نیز، شاهی نالایق بود که توانایی سامان دادن به کشور را نداشت و ماجرای هزینه‌های سنگین سفرهای او به خارج کشور در عین وضعیت بد اقتصادی مردم، موجب ناراحتی‌های فراوانی شده بود. چنین اوضاعی در کنار برخی توهین‌ها به مقدسات دینی مردم از سوی برخی کارگزاران کشورهای استعمارگر در ایران، سبب به وجود آمدن اعتراضات مردمی به رهبری علمای تهران و در رأس آنها، آیت الله بهبهانی و آیت الله سیدمحمد طباطبایی بود.

یکی دیگر از عواملی که جریان مشروطه را سرعت بخشید، ماجرای فلک‌شدن برخی از تاجران بود. در آن زمان، قیمت برخی کالاهای اساسی مانند نان و قند بالا رفت. برخی از مردم به همراه تعدادی از تاجران قند به این گرانی اعتراض کردند. حاکم تهران به جای آنکه به شکایت آنان رسیدگی کند، به آنها توهین کرد و تاجران را فلک کرد. در نتیجه اعتراضات ادامه یافت و عده‌ای از علما با تحصن (بست‌نشینی*) در حرم حضرت عبدالعظیم از مردم حمایت کردند. از جمله خواسته‌های حاضرین در این تحصن یک‌ماهه که آیت الله بهبهانی و آیت الله سیدمحمد طباطبایی در رأس آنها قرار داشتند، تشکیل عدالت‌خانه در تمام شهرها و عمل به قانون اسلامی به شکل دقیق بود که با قول همکاری شاه، این تحصن، به اتمام رسید. اما پس از چندی، مظفرالدین شاه به تعهدات خود عمل نکرد.

۵- انقلاب مشروطه چگونه رخ داد؟

مهاجرت علما، تحصن در سفارت و صدور فرمان مشروطه

در پی تشکیل نشدن عدالت‌خانه و شدید شدن اعتراضات، شهر حالت نیمه‌تعطیل به خود گرفت و آیت‌الله طباطبایی و بهبهانی که پیشرفت کار را بدون همراهی آیت‌الله شیخ فضل‌الله ناممکن می‌دیدند، از او خواستند تا به جمع معترضان بپیوندند. شیخ فضل‌الله نوری که بزرگ‌ترین عالم تهران بود، با آنان همراه شد و در پی او، اکثر روحانیون تهران به معترضان ملحق شدند. در نهایت، جمعی چند هزار

نفره، برای به‌دست‌آوردن مطالبات خود، راهی قم شدند و با ارسال نامه به عالمان دیگر شهرها و مراجع در عراق، بسیاری از ایشان را با خود همراه کردند.

با خروج علما از تهران، در شهر شایعه شد که دولت قرار است تجار و کسبه‌ای را که جزء معترضان هستند، تحت فشار قرار دهد. از این رو، جمعی از آنها به تحریک برخی وابستگان انگلستان، به سفارت این کشور پناه بردند. به تدریج،

آیت‌الله بهبهانی

آیت‌الله طباطبایی

۵- انقلاب مشروطه چگونه رخ داد؟

پذیرایی سفارت انگلیس از بست نشینان

گروهی از معترضان که در سفارت انگلستان بست نشسته بودند.

جمعیت تحصن‌کنندگان در سفارت افزایش یافت و به هزاران نفر تاجر، کاسب، طلبه و عموم مردم رسید.

اعضای سفارت از این فرصت استفاده کردند و با پذیرایی از مردم، به تأثیرگذاری بر خواسته‌های آنان پرداختند و بیشتر مردم نیز، از سیاست پیچیده استعماری انگلیس و سوءاستفاده این کشور از تحصن آنها، غافل بودند. بسیاری از مردم برای اولین بار در سفارت با واژه «مشروطه» آشنا شدند و انگلیسی‌ها و غربگرایان به آنان القا کردند که باید همچون انگلستان، مشروطه و مجلس شورا بخواهند.

شورش هم‌زمان مردم در برخی دیگر از ولایت‌ها و تعطیلی بازارها و مساجد در تهران، در نهایت موجب صدور فرمان تشکیل مجلس شورا از سوی مظفرالدین شاه در مرداد ماه سال ۱۲۵۸ شد. پس از آن، عده‌ای از سیاستمداران مشروطه‌خواه، به سرعت قانون اساسی را تدوین کردند.

۵- انقلاب مشروطه چگونه رخ داد؟

خلاصه سوال ۵

- اوضاع بد اقتصادی و انگیزه بالای مردم برای مبارزه با استبداد بخاطر موفقیت نهضت تنباکو و قتل ناصرالدین شاه
- به چوب بستن برخی از بازرگانان توسط حاکم تهران به بهانه گران شدن قند
- تحصن علما و مردم در حرم حضرت عبدالعظیم به رهبری آیت الله طباطبایی
- تعطیلی بازار
- مهمترین درخواست متحصنین: **تأسیس عدالتخانه** و اجرای قوانین اسلام
- شاه درخواست ها را می پذیرد.
- از ۲۲ دیماه ۱۲۸۴ که شاه فرمان تأسیس عدالتخانه را صادر کرد تا ۱۴ مردادماه ۱۲۸۵ هیچ کاری در این جهت انجام نداد؛
- شورش مردم
- این بار مهاجرت به قم توسط مردم و علما
- بست نشینی برخی از تجار و مردم در باغ سفارت انگلیس و عثمانی

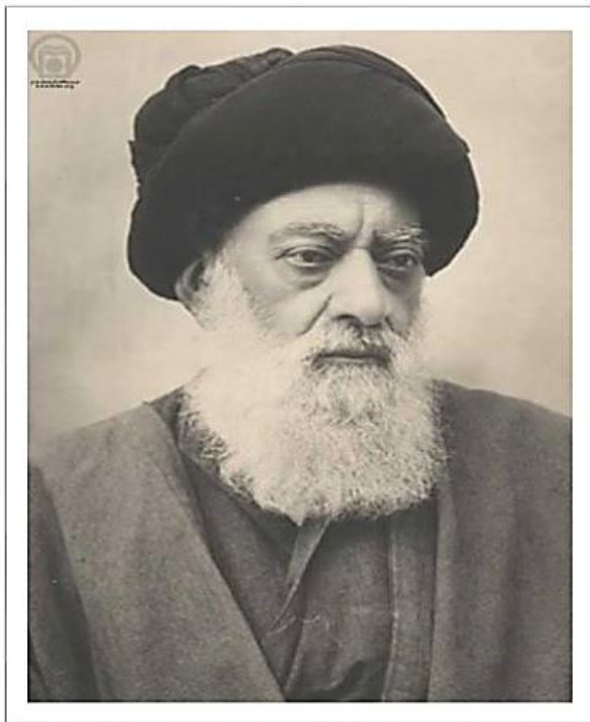
۲- چه جریان‌هایی با چه تفاوت‌هایی در نهضت مشروطه نقش مؤثری داشتند؟

جواب فعالیت ۲:

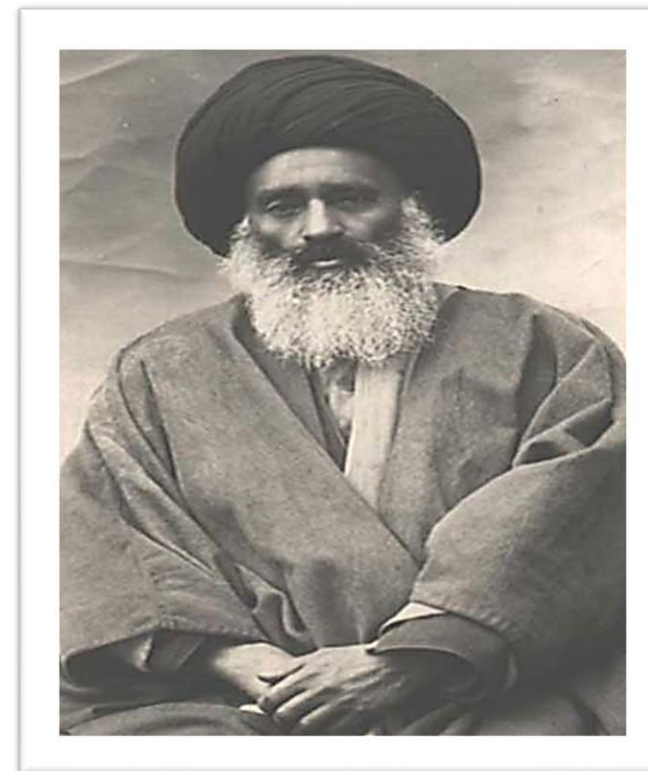
- جریان مذهبی به رهبری علمای اسلام
- جریان روشنفکری به رهبری تحصیلکردگان در غرب

سوال مهم!

۶- دو تن از رهبران نهضت مشروطه را نام ببرید.

آیت الله سید محمد طباطبایی

آیت الله سید عبدالله بهبهانی

۷- مهمترین موانع و مشکلات پس از انقلاب مشروطه را فقط نام ببرید.

الف) تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلافها
ب) تعطیلی مجلس
پ) شهادت شیخ فضل الله نوری
ت) افزایش دخالت‌های خارجی
ث) وقوع جنگ جهانی اول

۸- متمم قانون اساسی چیست و به پیشنهاد چه کسی به قانون اساسی اضافه شد؟

الف) تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف‌ها: تنظیم شتابان قانون اساسی توسط نمایندگان موجب

بروز کاستی‌هایی در آن شد. این کاستی‌ها، آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری و جمعی زیادی از علما و دلسوزان را واداشت تا خواستار افزودن برخی متمم‌ها به قانون اساسی شوند. باتلاش‌ها و

مجاهدت‌های جدی آیت‌الله شیخ فضل‌الله نوری، بخش‌هایی در متمم قانون اساسی تصویب شد که بنابر آن، باید چند نفر از مجتهدان و فقیهان اسلام که با شرایط و زمان خود آشنا بودند، در مجلس شورا شرکت می‌کردند تا قانون‌های مصوب، مخالف قواعد اسلامی نباشد.

۹- ماجرای تعطیلی و به توپ بستن مجلس را شرح دهید.

محمدعلی شاه

ب) تعطیلی مجلس : مظفرالدین شاه مدت کوتاهی پس از صدور فرمان مشروطه درگذشت. محمدعلی شاه، جانشین او، پادشاهی مستبد بود. او با پشتیبانی دولت روسیه و حمایت طرفداران حکومت استبدادی، تصمیم گرفت حکومت نوپای مشروطه را نابود سازد. پس از چند ماه اختلاف و درگیری موافقان و مخالفان مشروطه و حوادثی مانند قتل صدراعظم شاه و سوء قصد به جان شاه، به دستور محمدعلی شاه، مجلس به توپ بسته شد و منحل گردید. با تعطیلی مجلس، گروهی از مشروطه خواهان به اروپا رفتند. اما مردم و علما در داخل

۸۶

کشور به مقاومت پرداختند. مقاومت اصلی از سوی تبریز و به سردمداری ستارخان و باقرخان و با حمایت مراجع نجف شکل گرفت. در این زمان، طرفداران مشروطه در گیلان و اصفهان، در پی انتشار خبر مقاومت مردم تبریز، راهی تهران شدند و آن را تصرف کردند. پس از فتح تهران و تشکیل مجلسی فوق العاده، شاه برکنار شد و پسر نوجوانش، احمد شاه، جانشین او شد.

خلاصه سوال ۹

۹- ماجرای تعطیلی و به توپ بستن مجلس را شرح دهید.

محمدعلی شاه برخلاف پدرش مظفرالدین شاه، پادشاهی مستبد و تندخود بود و به بهانه سوءقصد به جان خودش و به کمک روسیه، مجلس را به توپ بست و تعطیل کرد؛ اما مشروطه خواهان به رهبری ستارخان و باقرخان ابتدا در تبریز و سپس در تمام ایران به مقاومت برخاسته و تهران را تصرف کرده و بعد از برکناری محمدعلی شاه، فرزندش احمدشاه را به تخت نشاندند.

شکل دیگر از سوال ۹

جانشین مظفرالدین شاه که بود و چه اقداماتی علیه مشروطه خواهان انجام داد؟
محمد علی شاه؛ او به کمک بعضی از مستبدان داخلی و همچنین دولت روسیه مجلس را
پس از به توپ بستن تعطیل نمود و مشروطه خواهان را زندانی و تبعید کرد اما
آزادخواهان به رهبری ستارخان و باقرخان از تبریز به کمک گیلانیها و بختیاریها به تهران
آمدند و محمدعلی شاه را برکنار و پسر خردسالش بنام احمدمیرزا را جانشین وی نمودند.

۱۰ - به چه دلیل شیخ فضل الله نوری به انتقاد از مشروطیت پرداخت و واکنش مشروطه خواهان در این باره چه بود؟

به دلیل اینکه وی معتقد بود بعضی از روشنفکران در صدد انحراف انقلاب از مسیر دینی هستند و به اسلام اعتقادی ندارند، سرانجام به دست مشروطه خواهان اعدام شد.

پ) شهادت شیخ فضل الله نوری: با پیروزی دوباره مشروطه خواهان، انتظار می رفت که دشمنان واقعی نهضت، مجازات شوند. اما آنها رها شده و محمدعلی شاه نیز بدون محاکمه به خارج کشور منتقل شد. همچنین، در اولین روزها، جمعی از علما دستگیر شدند و شیخ فضل الله نوری نیز پس از یک محاکمه نمایشی، به شکلی دردآور اعدام شد.

شهادت مظلومانه بزرگ ترین عالم تهران در جریان نهضت مشروطه که قبل از آن در نهضت تنباکو نیز نقش مؤثری داشت، نشانه ای از انحراف در مسیر مشروطه بود که از مدت ها قبل، شروع شده بود. شیخ فضل الله نوری با مشروطه منطبق بر ارزش های غربی مخالف بود و طرف دار مشروطه شرعی بر پایه ارزش های اسلامی بود.

سفارت روسیه که دارای منافع متضادی با انگلستان در جریان مشروطیت بود، به شیخ فضل الله پیشنهاد کمک و پناهنده شدن به سفارت روسیه را داد، اما او نپذیرفت و گفت: «من راضی هستم صدمرتبه زنده شوم و کشته شوم، اما پناهنده بیگانگان نشوم و بر خلاف امر خداوند، رفتاری نکرده باشم».

۱۱ - قبل از اعدام شیخ فضل الله نوری وی در پاسخ به پیشنهاد پناهنده شده به سفارت روسیه، چه گفت؟

آیا رواست که من پس از هفتادسال که محاسنم را برای اسلام سفید کرده‌ام حال به زیر پرچم کفر بروم؟

هرسال یه چیزی می نویسن تو کتاب!
سخت پپ کتاب امساله بالایی کتاب پارسان!

۳- چه حوادث مهمی در فاصله فرمان مشروطیت تا آغاز جنگ جهانی اول رخ داد؟

جواب فعالیت ۳:

- مظفرالدین شاه یکسال پس از صدور فرمان مشروطیت می‌میرد و فرزندش محمدعلی میرزا به حکومت می‌رسد؛
- محمدعلی شاه دشمن مشروطه است و با کمک روسها مجلس را به توپ بسته و تعطیل می‌کند؛
- ابتدا ستارخان و باقرخان در تبریز و سپس در سراسر ایران، مشروطه‌خواهان مقاومت کرده و با شکست نیروهای دولتی، تهران را فتح می‌کنند؛
 - محمدعلی شاه برکنار و به روسیه تبعید می‌شود؛
- شیخ فضل الله نوری به دلیل مخالفت با مشروطه اعدام می‌شود؛
- فرزند خردسال محمدعلی شاه، احمدمیرزا به پادشاهی می‌رسد.

فعالیت

۴- مهم‌ترین موانع و مشکلات داخلی نظام مشروطه را توضیح دهید.

جواب فعالیت ۴:

جواب این فعالیت همیشه سوالهای ۸، ۹ و ۱۰
بنابراین این شکلی در امتحان نمیاد!

۱۲ - درباره قرارداد ۱۹۰۷ هرچه می‌دانید بنویسید.

ت) افزایش دخالت‌های خارجی : هم‌زمان با وقوع انقلاب مشروطیت در ایران، آلمان و متحدانش، یعنی ایتالیا، اتریش و مجارستان، به یک قدرت بزرگ اروپایی تبدیل شده و در صدد دست‌اندازی بر مستعمرات دیگر کشورها بودند. انگلستان و روسیه برای مقابله با قدرت روزافزون آلمان و متحدانش، تصمیم گرفتند به جای رقابت، با یکدیگر همکاری کنند. به همین دلیل، این دو کشور طی قرارداد ۱۹۰۷ ایران را میان خود تقسیم کردند. پس از آن، روسیه با خیالی آسوده در امور داخلی ایران مداخله می‌کرد و اجازه نمی‌داد که دولت و مجلس اوضاع آشفته کشور را سروسامان دهند. علاوه بر این، نیروهای روسیه وارد خاک ایران شدند. آنها در تبریز تعدادی از مشروطه‌خواهان را کشتند و در مشهد نیز حرم امام رضا علیه السلام را به گلوله بستند.

۵- پس از مطالعه متن، به نقشه دقت کنید و بگویید: الف) روسیه و انگلستان در قرارداد ۱۹۰۷ تقریباً کدام نواحی ایران را تحت نفوذ خود گرفتند؟
 ب) هدف انگلستان و روسیه از امضای قرارداد ۱۹۰۷ چه بود؟ پ) قرارداد ۱۹۰۷ چه نتایجی برای ایران داشت؟

نقشه تقسیم ایران در قرارداد ۱۹۰۷

جواب فعالیت ۵:
 الف) روسیه نیمه شمالی کشور و انگلیس جنوب شرقی
 ب) جلوگیری از نفوذ قدرت‌های استعماری دیگر به ایران و تصرف مستعمره هند
 ج) دخالت هرچه بیشتر دولتهای خارجی در ایران و اشغال شهرهای شمالی ایران توسط روسیه

جنگ جهانی اول

جنگ جهانی اول در سال ۱۹۱۴ م برابر با ۱۲۹۳ ش آغاز شد.

کشورهای متدین و متفقین
رو باید حفظ باشند!

متفقین

انگلستان، روسیه، فرانسه، آمریکا

متدین

آلمان، ایتالیا، اتریش و مجارستان، عثمانی

جنگ جهانی اول پس از چهار سال با پیروزی متفقین به پایان رسید.

بسیار بسیار مهم!

۱۳- در جریان اشغال ایران در جنگ جهانی اول دلیرمردان تنگستانی
به رهبری رئیسعلی دلواری با اشغالگران مبارزه کردند.

سوال جای خالی!

فعالیت

۶- آثار و پیامدهای سیاسی و اجتماعی جنگ جهانی اول در ایران را از متن درس استخراج و فهرست کنید.

جواب فعالیت ۶:

حاکمان محلی از دولت مرکزی اطاعت نمی کردند و ناامنی و قحطی و گرسنگی گریبانگیر مردم ایران شد.

سوالات جای خالی!

- رهبری انقلاب مشروطیت را آیت الله طباطبایی و آیت الله بهبهانی بر عهده داشتند.
- سرانجام مظفرالدین شاه در ۱۴ مرداد ۱۲۸۵ ش فرمان مشروطه را صادر کرد.
- به دستور محمدعلی شاه مجلس به توپ بسته شد و منحل گردید.
- مجاهدان مشروطه خواه در تبریز به رهبری ستارخان و باقرخان در برابر استبداد محمد علی شاه به پا خاستند.
- جنگ جهانی اول پس از ۴ سال با پیروزی متفقین به پایان رسید.
- دلیران تنگستانی به فرماندهی رئیسعلی دلواری با ایثار جان خویش ضربه‌ی سنگینی به اشغالگران وارد کردند.

درس ۱۳

مظفرالدین شاه

حکومت مشروطه

مجلس شورا - هیئت وزیران

انگیزه: موفقیت نهضت تنباکو - قتل ناصرالدین شاه - مالیات سنگین - دخالت خارجی

به چوب بستن بازرگانان

بست نشینی مردم و علماء در حرم حضرت عبدالعظیم

درخواست تأسیس عدالتخانه

مهاجرت به قم و سفر تاخته های خارجی و تعطیلی بازارهای شهرهای مختلف

قبول مشروطه توسط شاه در ۱۴ مرداد ۱۲۸۵

چگونگی انقلاب مشروطه

جریان مذهبی به رهبری علماء

جریان روشنفکری به رهبری تحصیلکردگان غرب

جریانهای تأثیرگذار در نهضت مشروطه

آیت الله طباطبائی

آیت الله بهبهانی

دو تن از رهبران نهضت مشروطه

تعطیلی مجلس

متمم قانون اساسی - شیخ فضل الله نوری

محمدعلی شاه - به توپ بستن مجلس - سزاخان و باقرخان

دلیل؟

شهادت شیخ فضل الله نوری

پیشهاد؟

فعالیت ۵ کتاب

قرارداد ۱۹۰۷

متحدین: آلمان - اتریش - مجارستان - عثمانی - ایتالیا

متفقین: انگلیس - روسیه - فرانسه - آمریکا

رئیسعلی دلواری

جنگ جهانی اول

پیامدهای جنگ برای ایران؟

ایران در دوران حکومت پهلوی

درس ۱۴

۱- در اواخر جنگ جهانی اول چه تغییری در کشور روسیه اتفاق افتاد؟

زمینه‌های تغییر حکومت از قاجاریه به پهلوی

قرارداد ۱۹۱۹: در اواخر جنگ جهانی اول، حکومت تزاری روسیه بر اثر وقوع انقلابی عظیم سرنگون شد. پس از آن، نام این کشور به اتحاد جماهیر شوروی تغییر یافت. دولت جدید شوروی نیروهایش را از ایران فرا خواند و سرگرم مسائل داخلی خود شد. انگلستان با استفاده از این موقعیت، کوشید نفوذ و سلطه خود را در کشور ما تثبیت کند. از این رو، با وثوق‌الدوله، نخست‌وزیر ایران، قراردادی بست که به «قرارداد ۱۹۱۹» معروف شد. بر اساس این قرارداد، اداره امور نظامی و مالی ایران در اختیار کارشناسان (مستشاران) نظامی و مالی انگلستان قرار می‌گرفت. این قرارداد در ایران با مخالفت گسترده‌ای روبه‌رو شد و بسیاری از شخصیت‌های مبارز و آزادی‌خواه مانند آیت‌الله مدرس و شیخ محمد خیابانی با آن به مخالفت برخاستند و احمد شاه قاجار نیز از تأیید آن خودداری کرد.

۲- درباره قرارداد ۱۹۱۹ هرچه می‌دانید بنویسید.

زمینه‌های تغییر حکومت از قاجاریه به پهلوی

قرارداد ۱۹۱۹: در اواخر جنگ جهانی اول، حکومت تزاری روسیه بر اثر وقوع انقلابی عظیم سرنگون شد. پس از آن، نام این کشور به اتحاد جماهیر شوروی تغییر یافت. دولت جدید شوروی نیروهایش را از ایران فرا خواند و سرگرم مسائل داخلی خود شد. انگلستان با استفاده از این موقعیت، کوشید نفوذ و سلطه خود را در کشور ما تثبیت کند. از این رو، با وثوق الدوله، نخست‌وزیر ایران، قراردادی بست که به «قرارداد ۱۹۱۹» معروف شد. بر اساس این قرارداد، اداره امور نظامی و مالی ایران در اختیار کارشناسان (مستشاران) نظامی و مالی انگلستان قرار می‌گرفت. این قرارداد در ایران با مخالفت گسترده‌ای روبه‌رو شد و بسیاری از شخصیت‌های مبارز و آزادی‌خواه مانند آیت‌الله مدرس و شیخ محمد خیابانی با آن به مخالفت برخاستند و احمد شاه قاجار نیز از تأیید آن خودداری کرد.

۳- چرا انگلیس به فکر امضای قرارداد ۱۹۱۹ با ایران افتاد؟

چون با بیرون رفتن نیروهای شوروی از ایران، خود را بدون رقیب دید و کوشید سلطه و نفوذ خود را تثبیت کند.

۴- عامل امضای قرارداد ۱۹۱۹ انگلیس با ایران چه کسی بود؟ چه کسانی با این قرارداد به مخالفت برخاستند؟

وثوق الدله نخست وزیر ایران، عامل امضای این قرارداد بود -
آیت الله مدرس و شیخ محمد خیابانی با آن به مخالفت برخاستند.

فعالیت

۱- دلیل مخالفت گسترده آزادی خواهان با قرارداد ۱۹۱۹ چه بود؟

جواب فعالیت ۱ :

چون تمام منابع نفتی، امور مالی و نظامی ایران را در اختیار انگلیسیها قرار می داد.

۲- الف) علت کودتای ۱۲۹۹ چه بود؟

ب) کدام شرایط و عوامل داخلی و خارجی، به رضاخان در دستیابی به قدرت کمک کرد؟

احمد شاه، رضاخان و تعدادی از مقام‌های حکومتی

کودتای * ۱۲۹۹ : انگلستان پس از ناکامی در اجرای قرارداد ۱۹۱۹، در صدد برآمد که از طریق کودتا اهداف استعماری خود را در ایران پیگیری کند. انگلیسی‌ها یکی از فرماندهان نیروی قزاق به نام رضاخان (رضا میرپنج) را به عنوان مهره نظامی و سیدضیاءالدین طباطبایی را به عنوان مهره سیاسی کودتا برگزیدند. طباطبایی از سیاستمداران طرفدار انگلستان بود.

در سوم اسفند ۱۲۹۹ نیروهای تحت فرمان رضاخان مراکز مهم پایتخت را اشغال کردند و احمدشاه مجبور شد سیدضیاء را به نخست‌وزیری و رضاخان را به فرماندهی کل قوا منصوب کند. رضاخان دارای روحیه استبدادی بود و این ویژگی، به او برای به ثمر نشان دادن اهداف انگلیسی‌ها کمک می‌کرد.

۲- الف) علت کودتای ۱۲۹۹ چه بود؟

ب) کدام شرایط و عوامل داخلی و خارجی، به رضاخان در دستیابی به قدرت کمک کرد؟

انتقال حکومت از قاجاریه به پهلوی: کودتای ۱۲۹۹

توسط انگلیس مقدمه‌ای برای تغییر حکومت در ایران بود. رضاخان پس از کودتا با سرسختی برای گسترش و تثبیت قدرت خود به تکاپو افتاد. او و نیروهای نظامی‌اش با خشونت تمام، در بین مردم رعب و وحشت ایجاد کرد و فضای حکومت نظامی را بر جامعه حاکم کرد و نظم و آرامش ظاهری به وجود آورد. از این‌رو، طرفدارانش با تبلیغات فراوان او را شایسته‌تر از احمدشاه قاجار برای حکومت معرفی می‌کردند. رضاخان در آن زمان برای جلب نظر مردم، خود را فردی مذهبی و پایبند به احکام و ارزش‌های دینی نشان می‌داد. به همین دلیل، در مراسم و مجالس مذهبی حضور می‌یافت و با علما

دیدار و مشورت می‌کرد. او با استفاده از موقعیت خود به عنوان رضاخان در میان گروهی از فرماندهان نظامی

وزیر جنگ و نخست‌وزیر، طرفداران خود را وارد مجلس شورای ملی کرد. در سال ۱۳۰۴ش مجلس شورای ملی با وجود مخالفت جدی تعدادی از نمایندگان، مانند آیت‌الله مدرس احمدشاه قاجار را از قدرت برکنار کرد و حکومت موقت را به رضاخان سپرد. سپس، مجلس مؤسسان* به طور رسمی حکومت را به رضاخان و خانواده او واگذار کرد.

جواب فعالیت ۲ ب:
حمایت انگلستان از او و برقراری نظم و امنیت و حضور در مراسم و مجالس مذهبی باعث جلب حمایت مردم و روحانیون گشت و از طرفی طرفدارانش در مجلس شورای ملی نفوذ کردند و سرانجام این مجلس در سال ۱۳۰۴ با برکناری احمدشاه قاجار و پادشاهی رضاخان موافقت کرد.

۵- شیوه حکومت و اقدامات رضاشاه پهلوی را به
طور مختصر بیان کنید.

- ❖ **استبداد:** وی دیکتاتور و مستبد بود و هیئت وزیران و مجلس از خود اراده‌ای نداشتند؛
- ❖ **سرکوب آزادی خواهان:** احزاب و روزنامه های مخالف سرکوب می شدند و مخالفان اعدام و تبعید و زندانی می گردیدند؛ مانند شهید مدرس و میرزا کوچک خان جنگلی؛
- ❖ **ایجاد ارتش منظم:** شامل قانون نظام وظیفه اجباری برای سرکوب داخلی!!!
- ❖ **احداث خط آهن سراسری:** با هدف انتقال نیروهای انگلیسی از جنوب به شمال ایران!!!
- ❖ **تضعیف ارزشهای اسلامی و ایرانی:** اجبار به کشف حجاب زنان و لباس یکسان برای مردان(کلاه پهلوی) و محدود شدن مراسم عزاداری محرم و به گلوله بستن مسجد گوهرشاد.

۶- کدام اقدامات رضاخان باعث تضعیف ارزشهای
دینی و فرهنگی ایران گردید؟

- مجبور کردن مردان به پوشیدن لباس یکسان و گذاشتن کلاه پهلوی؛
- ممنوع کردن اجرای مراسم مذهبی همچون مراسم عاشورا؛
- مجبور کردن زنان به کشف حجاب (بی‌حجابی) که وقتی مردم مشهد بدان
اعتراض نمودند دستور قتل و عام آنان را کنار حرم امام رضا (ع) داد.

آثار جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۹۳۹م/۱۳۲۴-۱۳۱۸ ش) بر ایران

رژه نظامیان انگلیسی در خیابان‌های تهران (جنگ جهانی دوم)

نظامیان شوروی در خیابان‌های تبریز (جنگ جهانی دوم)

جنگ جهانی دوم با حمله ناگهانی آلمان به لهستان آغاز شد. ایتالیا و ژاپن به آلمان پیوستند و دولت‌های محور را تشکیل دادند. در جبهه مقابل، انگلستان، فرانسه، شوروی و آمریکا قرار داشتند که متفقین خوانده می‌شدند.

در جنگ جهانی دوم، دولت ایران اعلام بی‌طرفی کرد، اما در شهریور ۱۳۲۰، متفقین به بهانه حضور تعدادی از کارشناسان آلمانی، کشور ما را به اشغال خود درآوردند. هدف اصلی آنها از این اقدام، استفاده از موقعیت و منابع و امکانات ایران به سود خویش بود. متفقین پس از اشغال ایران، رضاشاه را مجبور کردند که از قدرت کناره‌گیری کند و سپس او را از ایران تبعید کردند.

پس از رضاشاه پسرش محمدرضا، شاه ایران شد. وی نیز همانند پدرش، چون منتخب مردم نبود و دست‌نشانده بیگانه بود، مطیع برنامه‌ها و اهداف افرادی بود که بقای خود در حکومت را وابسته به آنها می‌دانست.

در جنگ جهانی دوم، متفقین با شکست دادن آلمان و بمباران اتمی ژاپن (توسط آمریکا)، پیروز شدند.

کشور ما تا پایان جنگ جهانی دوم در اشغال بیگانگان بود. جنگ جهانی دوم نیز همچون جنگ جهانی اول، به اقتصاد و جامعه ایران خسارت‌ها و آسیب‌های زیادی وارد کرد و موجب عقب‌ماندگی کشور شد. مردم ایران طی آن سال‌ها با کمبود و گرانی شدید مواد غذایی، مخصوصاً نان، روبه‌رو بودند و عده زیادی بر اثر گرسنگی و سوءتغذیه جان سپردند.

۷- جنگ جهانی دوم
چگونه آغاز شد؟

آثار جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۹۳۹م/۱۳۲۴-۱۳۱۸ ش) بر ایران

رژه نظامیان انگلیسی در خیابان‌های تهران (جنگ جهانی دوم)

نظامیان شوروی در خیابان‌های تبریز (جنگ جهانی دوم)

جنگ جهانی دوم با حمله ناگهانی آلمان به لهستان آغاز شد. ایتالیا و ژاپن به آلمان پیوستند و دولت‌های محور را تشکیل دادند. در جبههٔ مقابل، انگلستان، فرانسه، شوروی و آمریکا قرار داشتند که متفقین خوانده می‌شدند.

در جنگ جهانی دوم، دولت ایران اعلام بی‌طرفی کرد، اما در شهریور ۱۳۲۰، متفقین به بهانه حضور تعدادی از کارشناسان آلمانی، کشور ما را به اشغال خود درآوردند. هدف اصلی آنها از این اقدام، استفاده از موقعیت و منابع و امکانات ایران به سود خویش بود. متفقین پس از اشغال ایران، رضاشاه را مجبور کردند که از قدرت کناره‌گیری کند و سپس او را از ایران تبعید کردند.

پس از رضاشاه پسرش محمدرضا، شاه ایران شد. وی نیز همانند پدرش، چون منتخب مردم نبود و دست‌نشاندهٔ بیگانه بود، مطیع برنامه‌ها و اهداف افرادی بود که بقای خود در حکومت را وابسته به آنها می‌دانست.

در جنگ جهانی دوم، متفقین با شکست دادن آلمان و بمباران اتمی ژاپن (توسط آمریکا)، پیروز شدند.

کشور ما تا پایان جنگ جهانی دوم در اشغال بیگانگان بود. جنگ جهانی دوم نیز همچون جنگ جهانی اول، به اقتصاد و جامعهٔ ایران خسارت‌ها و آسیب‌های زیادی وارد کرد و موجب عقب‌ماندگی کشور شد. مردم ایران طی آن سال‌ها با کمبود و گرانی شدید مواد غذایی، مخصوصاً نان، روبه‌رو بودند و عدهٔ زیادی بر اثر گرسنگی و سوءتغذیه جان سپردند.

۸- دسته‌بندی کشورها
در جنگ جهانی دوم
چگونه بود؟

آثار جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۹۳۹م/۱۳۲۴-۱۳۱۸ ش) بر ایران

رژه نظامیان انگلیسی در خیابان‌های تهران (جنگ جهانی دوم)

نظامیان شوروی در خیابان‌های تبریز (جنگ جهانی دوم)

جنگ جهانی دوم با حمله ناگهانی آلمان به لهستان آغاز شد. ایتالیا و ژاپن به آلمان پیوستند و دولت‌های محور را تشکیل دادند. در جبههٔ مقابل، انگلستان، فرانسه، شوروی و آمریکا قرار داشتند که متفقین خوانده می‌شدند.

در جنگ جهانی دوم، دولت ایران اعلام بی‌طرفی کرد، اما در شهریور ۱۳۲۰، متفقین به بهانه حضور تعدادی از کارشناسان آلمانی، کشور ما را به اشغال خود درآوردند. هدف اصلی آنها از این اقدام، استفاده از موقعیت و منابع و امکانات ایران به سود خویش بود. متفقین پس از اشغال ایران، رضاشاه را مجبور کردند که از قدرت کناره‌گیری کند و سپس او را از ایران تبعید کردند.

پس از رضاشاه پسرش محمدرضا، شاه ایران شد. وی نیز همانند پدرش، چون منتخب مردم نبود و دست‌نشاندهٔ بیگانه بود، مطیع برنامه‌ها و اهداف افرادی بود که بقای خود در حکومت را وابسته به آنها می‌دانست.

در جنگ جهانی دوم، متفقین با شکست دادن آلمان و بمباران اتمی ژاپن (توسط آمریکا)، پیروز شدند.

کشور ما تا پایان جنگ جهانی دوم در اشغال بیگانگان بود. جنگ جهانی دوم نیز همچون جنگ جهانی اول، به اقتصاد و جامعهٔ ایران خسارت‌ها و آسیب‌های زیادی وارد کرد و موجب عقب‌ماندگی کشور شد. مردم ایران طی آن سال‌ها با کمبود و گرانی شدید مواد غذایی، مخصوصاً نان، روبه‌رو بودند و عدهٔ زیادی بر اثر گرسنگی و سوءتغذیه جان سپردند.

۹- سیاست ایران درباره جنگ جهانی دوم چه بود؟ چه سرنوشتی پیدا کرد؟

آثار جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۹۳۹م/۱۳۲۴-۱۳۱۸ ش) بر ایران

رژه نظامیان انگلیسی در خیابان های تهران (جنگ جهانی دوم)

نظامیان شوروی در خیابان های تبریز (جنگ جهانی دوم)

جنگ جهانی دوم با حمله ناگهانی آلمان به لهستان آغاز شد. ایتالیا و ژاپن به آلمان پیوستند و دولت های محور را تشکیل دادند. در جبهه مقابل، انگلستان، فرانسه، شوروی و آمریکا قرار داشتند که متفقین خوانده می شدند.

در جنگ جهانی دوم، دولت ایران اعلام بی طرفی کرد، اما در شهریور ۱۳۲۰، متفقین به بهانه حضور تعدادی از کارشناسان آلمانی، کشور ما را به اشغال خود درآوردند. هدف اصلی آنها از این اقدام، استفاده از موقعیت و منابع و امکانات ایران به سود خویش بود. متفقین پس از اشغال ایران، رضاشاه را مجبور کردند که از قدرت کناره گیری کند و سپس او را از ایران تبعید کردند.

پس از رضاشاه پسرش محمدرضا، شاه ایران شد. وی نیز همانند پدرش، چون منتخب مردم نبود و دست نشاندۀ بیگانه بود، مطیع برنامه ها و اهداف افرادی بود که بقای خود در حکومت را وابسته به آنها می دانست.

در جنگ جهانی دوم، متفقین با شکست دادن آلمان و بمباران اتمی ژاپن (توسط آمریکا)، پیروز شدند.

کشور ما تا پایان جنگ جهانی دوم در اشغال بیگانگان بود. جنگ جهانی دوم نیز همچون جنگ جهانی اول، به اقتصاد و جامعه ایران خسارت ها و آسیب های زیادی وارد کرد و موجب عقب ماندگی کشور شد. مردم ایران طی آن سال ها با کمبود و گرانی شدید مواد غذایی، مخصوصاً نان، روبه رو بودند و عده زیادی بر اثر گرسنگی و سوء تغذیه جان سپردند.

۱۰ - سرانجام جنگ جهانی دوم چه شد؟

آثار جنگ جهانی دوم (۱۹۴۵-۱۹۳۹م/۱۳۲۴-۱۳۱۸ ش) بر ایران

رژه نظامیان انگلیسی در خیابان‌های تهران (جنگ جهانی دوم)

نظامیان شوروی در خیابان‌های تبریز (جنگ جهانی دوم)

جنگ جهانی دوم با حمله ناگهانی آلمان به لهستان آغاز شد. ایتالیا و ژاپن به آلمان پیوستند و دولت‌های محور را تشکیل دادند. در جبههٔ مقابل، انگلستان، فرانسه، شوروی و آمریکا قرار داشتند که متفقین خوانده می‌شدند.

در جنگ جهانی دوم، دولت ایران اعلام بی‌طرفی کرد، اما در شهریور ۱۳۲۰، متفقین به بهانه حضور تعدادی از کارشناسان آلمانی، کشور ما را به اشغال خود درآوردند. هدف اصلی آنها از این اقدام، استفاده از موقعیت و منابع و امکانات ایران به سود خویش بود. متفقین پس از اشغال ایران، رضاشاه را مجبور کردند که از قدرت کناره‌گیری کند و سپس او را از ایران تبعید کردند.

پس از رضاشاه پسرش محمدرضا، شاه ایران شد. وی نیز همانند پدرش، چون منتخب مردم نبود و دست‌نشاندهٔ بیگانه بود، مطیع برنامه‌ها و اهداف افرادی بود که بقای خود در حکومت را وابسته به آنها می‌دانست.

در جنگ جهانی دوم، متفقین با شکست دادن آلمان و بمباران اتمی ژاپن (توسط آمریکا)، پیروز شدند.

کشور ما تا پایان جنگ جهانی دوم در اشغال بیگانگان بود. جنگ جهانی دوم نیز همچون جنگ جهانی اول، به اقتصاد و جامعهٔ ایران خسارت‌ها و آسیب‌های زیادی وارد کرد و موجب عقب‌ماندگی کشور شد. مردم ایران طی آن سال‌ها با کمبود و گرانی شدید مواد غذایی، مخصوصاً نان، روبه‌رو بودند و عدهٔ زیادی بر اثر گرسنگی و سوءتغذیه جان سپردند.

۱۱ - پیامدهای جنگ جهانی دوم برای ایران چه بود؟

جنگ جهانی دوم

کشورهای متدین و متفقین
رو باید حفظ باشند!

■ متفقین:

■ انگلیس

■ فرانسه

■ شوروی

■ آمریکا

• دولتهای محور (متحدین):

• آلمان

• ژاپن

• ایتالیا

بسیار بسیار مهم!

۳- الف) کشور مادر دو جنگ جهانی اول و دوم «پل پیروزی متفقین» لقب گرفت. باراهنمایی دبیر خود و با همفکری یکدیگر، بگویند چرا این لقب به ایران داده شد. ب) آثار و پیامدهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جنگ جهانی دوم بر ایران چه بود؟

جواب فعالیت ۳ الف:

ایران از این جهت پل پیروزی لقب گرفت که متفقین از طریق ایران توانستند به شوروی کمک برسانند و شوروی توانست در جبهه شرقی آلمان را شکست داده و بعد از آن تضعیف کند.

۱۲- زمینه‌های شکل‌گیری نهضت ملی شدن نفت را توضیح دهید.

نهضت ملی شدن نفت

آیت‌الله کاشانی و مصدق

محمدرضا شاه در سال‌های نخست سلطنت خود این امکان را نداشت که همچون پدرش با استبداد (دیکتاتوری) حکومت کند. بنابراین، برای نمایندگان مجلس شورای ملی و هیئت وزیران فرصتی به وجود آمد که در اداره امور کشور نقش مؤثری داشته باشند. همچنین در این دوره احزاب سیاسی و مطبوعات فعالیت خود را دوباره آغاز کردند. البته رقابت‌های انگلستان، شوروی و آمریکا برای کسب نفوذ سیاسی و اقتصادی هرچه بیشتر در کشور ما به ثبات و آرامش سیاسی کشور آسیب می‌رساند. در چنین شرایطی بود که زمینه برای نهضت ملی شدن نفت به وجود آمد.

خلاصه ۱۲:

قدرت کم محمدرضا شاه - نقش آفرینی مجلس و هیئت وزیران - آزادی احزاب و مطبوعات

۱۳ - نهضت ملی شدن صنعت نفت چگونه شکل گرفت و به پیروزی رسید؟

تصویری از یکی از راه‌پیمایی‌های مردم در حمایت از نهضت ملی شدن نفت

این نهضت یکی از رویدادهای مهم تاریخ معاصر ایران است. امتیاز بهره‌برداری از منابع نفت ایران در زمان مظفرالدین‌شاه به انگلیسی‌ها واگذار شده بود. رضاشاه امتیاز مذکور را لغو کرد اما خیلی زود طی قرارداد دیگری، دوباره منابع نفت ایران را به انگلستان واگذار کرد. در سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم، مردم ایران خواهان لغو آن قرارداد و ملی شدن صنعت نفت بودند. آیت‌الله کاشانی و دکتر محمد مصدق رهبری نهضت ملی شدن صنعت نفت را به عهده گرفتند. مجلس شورای ملی نیز با مشاهده اتحاد و یکدلی مردم، قانون ملی شدن نفت را در اسفند ۱۳۲۹ تصویب کرد. پس از آن، دکتر مصدق نخست وزیر شد تا آن قانون را به اجرا درآورد و دست بیگانگان را از منابع و صنعت نفت کوتاه کند. دولت انگلیس برای جلوگیری از اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت، کارشکنی‌های مختلفی کرد اما به دلیل وحدت ملت و همدلی رهبران نهضت، ناکام ماند.

رهبران نهضت ملی

■ آیت الله ابوالقاسم کاشانی

• دکتر محمد مصدق

بسیار بسیار مهم!

۱۴ - نهضت ملی شدن صنعت نفت چه سرانجامی پیدا کرد؟

کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و بازگشت استبداد (دیکتاتوری)

پس از مدتی، میان رهبران و گروه‌های سیاسی پشتیبان نهضت ملی‌شدن نفت اختلاف بروز کرد و اتحاد و همدلی به تفرقه و دشمنی تبدیل شد. این وضعیت، ملت را دلسرد و دشمنان نهضت را امیدوار کرد. دولت‌های انگلستان و آمریکا از این شرایط برای سرنگونی دولت دکتر مصدق از طریق کودتا استفاده کردند. طبق برنامه‌ای که این دو کشور طراحی کردند، در روز ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ واحدهایی از ارتش به فرماندهی سرلشکر فضل‌الله زاهدی به خیابان‌ها ریختند و با اشغال مراکز مهم پایتخت، دولت دکتر مصدق را سرنگون کردند.

خلاصه ۱۴ :

بین رهبران نهضت ملی اختلاف پیش آمد، آمریکا و انگلیس از این فرصت استفاده کرده و با طرح ریزی یک کودتا در تاریخ ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ که توسط سرلشکر زاهدی صورت گرفت، مصدق را از نخست وزیری برکنار کردند.

۱۵ - دلیل تضعیف نهضت ملی چه بود؟
اختلاف میان سران نهضت و از بین رفتن اتحاد و همدلی

۱۶ - کودتای ۲۸ مرداد توسط چه کشورهایی برنامه‌ریزی شد؟
آمریکا و انگلستان

۱۷ - فرمانده نظامی کودتای ۲۸ مرداد چه کسی بود؟
سرلشکر فضل‌الله زاهدی

۱۸ - کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ چه
تاثیری بر ایران گذاشت؟

محمدرضا شاه که پس از کودتا سلطنت دوباره خود را مدیون انگلیس و آمریکا می‌دید، به شاهی مستبدتر و ستمگر تبدیل شد و اصول قانون اساسی را آشکارا نادیده می‌گرفت. او همچنین با تأسیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک) به کمک آمریکایی‌ها، به سرکوب شدید مخالفان پرداخت و دوباره فضای ترس و خفقان بر ایران حاکم شد.

۴- همفکری کنید و بگویید به نظر شما، چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی در اهداف نهضت تنباکو و نهضت ملی شدن نفت وجود دارد؟

۵- الف) مهم‌ترین دلیل موفقیت کودتای ۲۸ مرداد چه بود؟
ب) کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ چه تفاوت و شباهتی با کودتای ۱۲۹۹ داشت؟

فعالیت ۴:

شباهت: هر دو برای حفظ استقلال کشور و جلوگیری از غارت منابع ایران بود
تفاوت: دخالت خارجی در ماجرای نهضت ملی، باعث شکست آن شد.

فعالیت ۵:

الف) اختلاف میان رهبران نهضت و از بین رفتن اتحاد و همدلی میان آنان
ب) شباهت: در هر دو کودتا کشورهای خارجی مانند انگلیس نقش داشتند
ب) تفاوت: کودتای ۱۲۹۹ به منظور تغییر سلسله پادشاهی از قاجار به پهلوی بود ولی در کودتای ۱۳۳۲ سلسله پهلوی ادامه یافت.

سوالات جای خالی!

- در اواخر جنگ جهانی اول حکومت روسیه سرنگون شد و پس از آن نام این کشور به **شوروی** تغییر یافت.
- قرارداد ۱۹۱۹ در زمان نخست وزیری **وثوق الدوله** بسته شد.
- در سال ۱۳۰۴ ش مجلس شورای ملی با وجود مخالفت جدی تعداد کمی از نمایندگان ، مانند **آیت الله مدرس** احمدشاه را از قدرت برکنار کرد.
- حکومت رضا شاه که بسیار شیفته‌ی ظاهر فرهنگ اروپایی بود اندکی پس از سرکوب **قیام گورشاد** دستور داد **حجاب** را با زور و خشونت از سر زنان و دختران ایرانی بردارند.
- امتیاز بهره برداری از منابع نفت ایران در زمان **مظفرالدین شاه** به **انگلیسی‌ها** واگذار شد.
- پس از تصویب قانون ملی شدن نفت ، **دکتر محمد مصدق** نخست وزیر شد تا آن قانون را اجرا کند و دست بیگانگان را از این ثروت ملی کوتاه کند.
- پس از موفقیت کودتای 28 مرداد ، نفوذ و سلطه **آمریکا** بر کشور ما به تدریج افزایش یافت.

درس چهاردهم

قرارداد ۱۹۱۹

فعالتهای صفحه ۹۲ و ۹۳

کودتای ۳ اسفند ۱۲۹۹

شیوه حکومت رضاخان

استبداد: اختیار نداشتن مجلس و دولت

سرکوب مخالفان: روزنامه ها - تبعید - مدرس

نوسازی ایران: دانشگاه تهران - راه آهن - کلخانه

تضعیف ارزشهای اسلامی: کلاه پهلوی - کشف حجاب - مسجد گوهرشاد

جنگ جهانی دوم

دولتهای محور: آلمان - ایتالیا - ژاپن

متفقین: انگلیس - فرانسه - شوروی - آمریکا

جنگ جهانی دوم

نهضت ملی شدن صنعت نفت

رهبران: دکتر مصدق و آیت الله کاشانی

شبهات و تفاوت کودتای ۲۸ مرداد با کودتای ۱۲۹۹ رضاخان؟

طراحی و اجرای کودتا توسط آمریکا و به تحریک انگلستان

اختلاف میان رهبران نهضت ملی

کودتای ۲۸ مرداد سال ۳۲

انقلابِ اسلامے ایران

درس ۱۵

دو شکل از یک سوال!

۱ - آمریکایی‌ها باهدف جلوگیری از قیام مردمی علیه شاه، به او چه توصیه‌ای نمودند؟

نهضت اسلامی به رهبری امام خمینی

پس از کودتای ۲۸ مرداد و بازگشت محمدرضا شاه به سلطنت، فصل جدیدی از نفوذ و سلطه آمریکا بر ایران آغاز شد. در آن زمان، مردم ایران از شکست نهضت ملی شدن نفت و تسلط دوباره بیگانگان بر کشورشان ناراحت بودند. آمریکایی‌ها برای جلوگیری از وقوع قیام‌های مردمی و حفظ حکومت پهلوی، به شاه توصیه کردند که در امور مختلف اجتماعی و اقتصادی کشور تغییراتی ایجاد کند.

۱ - آمریکاییها به چه دلیل به شاه توصیه کردند که در امور اقتصادی و اجتماعی کشور تغییراتی ایجاد کند؟

۲- اصلی ترین تغییری که در تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی ایجاد شد، چه بود؟

الف) تصویب نامه* انجمن های ایالتی و ولایتی : حکومت

پهلوی در سال ۱۳۴۱ش، قانون انجمن های ایالتی و ولایتی (شوراهای

استان و شهرستان) را تغییر داد. از جمله این تغییرات این بود که شرط

مسلمان بودن برای انتخاب کنندگان و انتخاب شوندگان لغو گردید و دیگر

آنکه شرط سوگند به قرآن یاد کردن انتخاب شوندگان به سوگند به کتاب

آسمانی تبدیل شد.

حکومت پهلوی به ظاهر وانمود می کرد که با این تغییرات قانونی

قصد دارد مردم را در فعالیت های اجتماعی مشارکت بدهد. اما در واقع

هدف او تضعیف هویت اسلامی جامعه ایران بود. به همین دلیل، علما با

افشاگری امام خمینی علیه السلام درباره اقدامات و جنایات حکومت پهلوی

این تغییر قانون مخالفت کردند. برجسته ترین مخالفان، عالمی شجاع به نام آیت الله سید روح الله خمینی بود که در قم اقامت داشت. امام خمینی

می دانست که هدف حکومت از این تغییرات، مخالفت با اسلام و تخریب ارزش های اسلامی است.

سرانجام در نتیجه مخالفت جدی امام و سایر علما، دولت مجبور شد این تصویب نامه را لغو کند.

۳- دلیل مخالفت امام خمینی با تصویب نامه انجمن های ایالتی و ولایتی، چه بود؟ سرانجام آن چه شد؟

۴- دلیل مخالفت امام خمینی با اصول شش گانه (انقلاب سفید)، چه بود؟ سرانجام آن چه شد؟

ب) اصول شش گانه*: محمدرضا شاه پیروی از سیاست‌های آمریکا را برای حفظ حکومت خود ضروری می‌دانست. به همین دلیل، مدت کوتاهی پس از لغو تصویب‌نامه انجمن‌های ایالتی و ولایتی، اعلام کرد که اصول شش گانه‌ای را با عنوان «انقلاب سفید» به همه‌پرسی (رفراندوم) خواهد گذاشت.

اصول شش گانه در ظاهر برای کشور خوب و لازم به نظر می‌رسید، اما امام خمینی و سایر علمای مبارز از اهداف و پیامدهای واقعی این اصول آگاه بودند و یقین داشتند که اجرای این اصول، موجب افزایش سلطه آمریکا بر ایران و وابستگی بیشتر سیاسی و اقتصادی کشور ما به بیگانگان می‌شود. به همین دلیل، امام ضمن غیرقانونی شمردن همه‌پرسی اصول شش گانه، از مردم خواست که در آن شرکت نکنند. در برخی از شهرها مانند تهران و قم، مردم تظاهرات کردند و مخالفت خود را با اصول شش گانه و همه‌پرسی آن نشان دادند. اما همه‌پرسی اصول شش گانه با وجود اعتراض‌های مردمی، در بهمن ۱۳۴۱ برگزار شد و حکومت پهلوی نیز اعلام کرد که بیشتر مردم با اصول شش گانه موافق اند.

فعالیت ۱:

جلوگیری از وقوع انقلاب‌های مردمی و حفظ حکومت پهلوی

فعالیت

- ۱- هدف آمریکا از ایجاد تغییرات در امور اجتماعی و اقتصادی ایران چه بود؟
- ۲- به نظر شما هدف شاه از برگزاری همه‌پرسی اصول شش‌گانه چه بود؟

فعالیت ۲:

می‌خواست همراهی مردم را با خودش نشان دهد.

۵- در خرداد ۱۳۴۲ همزمان با ایام محرم، امام خمینی طی سخنرانی خود، کدام اقدامات شاه را محکوم کرد؟

پ) قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲: با فرا رسیدن ماه محرم، که مقارن با خرداد ۱۳۴۲ بود، امام خمینی به مداحان و سخنرانان مذهبی یادآوری کرد که سکوت در برابر حکومت ستمگر، کمک به دشمنان اسلام است و از آنان خواست که خطر اسرائیل را به مردم گوشزد کنند. در آن زمان، حکومت پهلوی با اسرائیل رابطه برقرار کرده بود. رژیم پهلوی ۷۰ درصد از نفت اسرائیل را تأمین می‌کرد و هیچ‌گاه موضع‌گیری‌ای علیه تجاوز و اشغالگری‌های اسرائیل نمی‌کرد.

امام خمینی، خود نیز در عصر عاشورا (۱۳ خرداد) در سخنانی تاریخی در مدرسه فیضیه قم، شاه را به دلیل ستمگری، همکاری با اسرائیل و وابستگی به آمریکا به شدت محکوم کرد. دو روز بعد، مأموران رژیم شاه شبانه به خانه امام ریختند و ایشان را دستگیر و پس از انتقال به تهران، در یکی از پادگان‌های نظامی زندانی کردند. دستگیری امام، موجب خشم و اعتراض گسترده مردم مسلمان ایران در شهرهای مختلف شد. شدیدترین اعتراض‌ها در شهرهای قم، تهران و ورامین صورت گرفت. رژیم شاه که از حرکت سریع و فراگیر مردم به وحشت افتاده بود، به مأموران خود دستور داد که تظاهرکنندگان را به گلوله ببندند و قیام را سرکوب کنند. قیام ۱۵ خرداد اگرچه به زور اسلحه و با خشونت مأموران رژیم سرکوب شد، بر خشم و نفرت مردم انقلابی نسبت به شاه و عوامل حکومت او افزود و انگیزه آنان را برای مبارزه تا سرنگونی حکومت پهلوی تقویت کرد.

۳- الف) کاربرگه شماره (۱۱) را انجام دهید.

ب) بعد از مطالعه متن زیر به سؤالات پاسخ دهید.

رژیم صهیونیستی با کمک انگلستان، سرزمین فلسطین را به زور تصاحب کرده و در آنجا حکومت تشکیل داد (سال ۱۳۲۷). آنها با فلسطینی‌ها مانند بردگان رفتار می‌کردند و هر روز تعدادی از مبارزان فلسطینی را به شهادت می‌رساندند. بسیاری از آنها مجبور به ترک خانه و سرزمین‌شان شده و آواره کشورهای دیگر شدند. به همین جهت دولت‌های مسلمان منطقه (حتی آنان که رابطه خوبی با غرب داشتند) حاضر به برقراری رابطه سیاسی و اقتصادی با رژیم صهیونیستی نبودند و این رژیم را تحریم کرده و حتی به آن نفت نمی‌فروختند. در این میان حکومت محمدرضا شاه شروع به برقراری رابطه با اسرائیل و کمک به قدرت گرفتن این رژیم کرد. این رابطه از ترس اعتراضات مردمی و نیز برهم خوردن روابط با همسایگان، مخفیانه و غیرعلنی بود. سند زیر بخشی از نامه‌ای است که از طرف وزارت خارجه آمریکا به سفارت آمریکا در تهران ارسال شده است و در سال ۱۳۵۹ در بین اسناد موجود در سفارت آمریکا در تهران یافت شد. این اسناد نشان‌دهنده رابطه عمیق بین حکومت پهلوی و رژیم صهیونیستی است.

سند اول :

وزارت امور خارجه

۲ ژانویه ۱۹۷۷ / ۱۲ دی ۱۳۵۵

سری

ایران مقدار زیادی نفت برای آمریکا و متحدانش صادر می کند و بیش از ۸ درصد نفت وارداتی ایالات متحده از ایران وارد می شود و بیش از ۱۶ درصد نفت ایران برای اروپای غربی و تقریباً ۲۴ درصد برای ژاپن و ۷۰ درصد نفت اسرائیل از ایران تأمین می شود. ایران در سال های ۷۴-۱۹۷۳ برخلاف پیمان اعراب در تحریم حمل و نقل نفت به اسرائیل، شرکت نکرده و صدور نفت خود را به این کشور ادامه داده است. رهبران ایران غالباً اظهار داشته اند که ایران در جنبش های سیاسی تحریمی شرکت نخواهد کرد.

(مؤسسه مطالعات و پژوهش های سیاسی، اسناد لانه جاسوسی آمریکا، جلد اول، صفحه ۴۲۶)

سند دوم :

تاریخ : ۱۷ دسامبر ۱۹۷۶ / ۲۶ آذر ۱۳۵۵

خیلی محرمانه

مقامات ایرانی از احتمال اینکه با شرکای عرب در اوپک* خصومت ورزند، بسیار دلوپس می باشند و طبیعتاً صادرات نفت به اسرائیل را مورد بحث قرار نمی دهند. با این وجود اطلاعات (به دست آمده) از منابع مختلف نشان دهنده این است که [بیش از هفتاد درصد] مصرف کنونی داخلی اسرائیل که در حدود ۱۵۰ هزار بشکه در روز می باشد، به وسیله ایران تأمین می شود.

(مؤسسه مطالعات و پژوهش های سیاسی، اسناد لانه جاسوسی آمریکا، جلد چهارم، صفحه ۴۶۳)

۱- با توجه به اهمیت نفت در تأمین انرژی در آن دوران، فکر می‌کنید فروش نفت به اسرائیل چگونه به قدرت گرفتن این رژیم کمک می‌کرد؟

۲- با مطالعه روابط حکومت پهلوی و رژیم صهیونیستی در این متن و نیز متن سخنان امام خمینی که در کاربرگه شماره ۱۱ خواندید، بگویید اسرائیل چه اهدافی را در ایران دنبال می‌کرد؟

۱- تأمین انرژی اسرائیل، امنیت اقتصادی این رژیم را تضمین می‌کرد و باعث می‌شد اسرائیل بدون نگرانی از پیامدهای منفی اقتصادی، به جنگ با همسایگان مسلمان و نسل‌کشی فلسطینیان بپردازد.

۲- هدف اسرائیل تضعیف اسلام بوده و هست.

۶- واکنش حکومت شاه به سخنرانی امام خمینی در محرم سال ۴۲ چه بود؟ (علت قیام ۱۵ خرداد ۴۲ را شرح دهید.)

پ) قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲: با فرا رسیدن ماه محرم، که مقارن با خرداد ۱۳۴۲ بود، امام خمینی به مداحان و سخنرانان مذهبی یادآوری کرد که سکوت در برابر حکومت ستمگر، کمک به دشمنان اسلام است و از آنان خواست که خطر اسرائیل را به مردم گوشزد کنند. در آن زمان، حکومت پهلوی با اسرائیل رابطه برقرار کرده بود. رژیم پهلوی ۷۰ درصد از نفت اسرائیل را تأمین می‌کرد و هیچ‌گاه موضع‌گیری‌ای علیه تجاوز و اشغالگری‌های اسرائیل نمی‌کرد.

امام خمینی، خود نیز در عصر عاشورا (۱۳ خرداد) در سخنانی تاریخی در مدرسه فیضیه قم، شاه را به دلیل ستمگری، همکاری با اسرائیل و وابستگی به آمریکا به شدت محکوم کرد. دو روز بعد، مأموران رژیم شاه شبانه به خانه امام ریختند و ایشان را دستگیر و پس از انتقال به تهران، در یکی از پادگان‌های نظامی زندانی کردند. دستگیری امام، موجب خشم و اعتراض گسترده مردم مسلمان ایران در شهرهای مختلف شد. شدیدترین اعتراض‌ها در شهرهای قم، تهران و ورامین صورت گرفت. رژیم شاه که از حرکت سریع و فراگیر مردم به وحشت افتاده بود، به مأموران خود دستور داد که تظاهرکنندگان را به گلوله ببندند و قیام را سرکوب کنند. قیام ۱۵ خرداد اگرچه به زور اسلحه و با خشونت مأموران رژیم سرکوب شد، بر خشم و نفرت مردم انقلابی نسبت به شاه و عوامل حکومت او افزود و انگیزه آنان را برای مبارزه تا سرنگونی حکومت پهلوی تقویت کرد.

امام را شبانه دستگیر و زندانی کرد، دو روز پس از دستگیری امام در ۱۵ خرداد ۴۲ مردم قم و تهران و ورامین تظاهرات کردند و رژیم، قیام‌کنندگان را به خاک و خون کشید.

۷- قیام ۱۵ خرداد سال ۴۲ چه تاثیری بر مردم ایران گذاشت؟

پ) قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲: با فرا رسیدن ماه محرم، که مقارن با خرداد ۱۳۴۲ بود، امام خمینی به مداحان و سخنرانان مذهبی یادآوری کرد که سکوت در برابر حکومت ستمگر، کمک به دشمنان اسلام است و از آنان خواست که خطر اسرائیل را به مردم گوشزد کنند. در آن زمان، حکومت پهلوی با اسرائیل رابطه برقرار کرده بود. رژیم پهلوی ۷۰ درصد از نفت اسرائیل را تأمین می‌کرد و هیچ‌گاه موضع‌گیری‌ای علیه تجاوز و اشغالگری‌های اسرائیل نمی‌کرد.

امام خمینی، خود نیز در عصر عاشورا (۱۳ خرداد) در سخنانی تاریخی در مدرسه فیضیه قم، شاه را به دلیل ستمگری، همکاری با اسرائیل و وابستگی به آمریکا به شدت محکوم کرد. دو روز بعد، مأموران رژیم شاه شبانه به خانه امام ریختند و ایشان را دستگیر و پس از انتقال به تهران، در یکی از پادگان‌های نظامی زندانی کردند. دستگیری امام، موجب خشم و اعتراض گسترده مردم مسلمان ایران در شهرهای مختلف شد. شدیدترین اعتراض‌ها در شهرهای قم، تهران و ورامین صورت گرفت. رژیم شاه که از حرکت سریع و فراگیر مردم

به وحشت افتاده بود، به مأموران خود دستور داد که تظاهرکنندگان را به گلوله ببندند و قیام را سرکوب کنند. قیام ۱۵ خرداد اگرچه به زور اسلحه و با خشونت مأموران رژیم سرکوب شد، بر خشم و نفرت مردم انقلابی نسبت به شاه و عوامل حکومت او افزود و انگیزه آنان را برای مبارزه تا سرنگونی حکومت پهلوی تقویت کرد.

۸- تصویب لایحه کاپیتولاسیون (مصونیت قضایی) چه اختیاراتی به آمریکاییها داد و واکنش امام خمینی درباره آن چه بود؟

محمدرضا شاه در ملاقات با نیکسون، رئیس‌جمهور آمریکا

ت) مخالفت امام خمینی با لایحه کاپیتولاسیون (قضاوت سپاری)*:

امام خمینی پس از تحمل چند ماه بازداشت، در فروردین ۱۳۴۳ اجازه یافت که به قم بازگردد. مدتی بعد، آمریکا دولت ایران را مجبور کرد که به مأموران نظامی آمریکا علاوه بر تأمین هزینه‌های آنها مصونیت قضایی یا حق کاپیتولاسیون (قضاوت سپاری)

نیز بدهد. بر اساس این مصونیت، اگر آمریکایی‌ها در ایران مرتکب هر جرمی می‌شدند، دادگاه‌های ایران حق رسیدگی به جرم آنها را نداشتند^۲.

امام خمینی در یک سخنرانی مهم، دادن مصونیت قضایی به آمریکاییان را اقدامی ذلت‌بار و خلاف استقلال کشور شمرد و شاه را به سبب وابستگی به آمریکا به شدت سرزنش کرد.

۹- واکنش حکومت پهلوی به مخالف‌های امام خمینی چه بود؟
(دلیل تبعید امام خمینی چه بود؟)

به این ترتیب، حکومت پهلوی دریافت که امام اهل سازش و سکوت نیست. بنابراین، در ۱۳ آبان ۱۳۴۳ ایشان را به ترکیه تبعید کرد. حدود یک سال بعد، تبعیدگاه امام از ترکیه به عراق تغییر یافت و تا مهر ۱۳۵۷ امام در شهر نجف ساکن بود. امام خمینی در تبعید نیز به مبارزه ادامه داد و با صدور اعلامیه و فرستادن پیام، مردم و گروه‌های سیاسی را به مبارزه با حکومت پهلوی دعوت می‌کرد.

- ۱- انگیزه اصلی امام از مخالفت و مبارزه با حکومت شاه چه بوده است؟
 - ۲- از نظر امام خمینی، چه خطرها و تهدیداتی از جانب اسرائیل متوجه ایران بود؟ آیا این تهدیدها هم اکنون نیز وجود دارد؟
 - ۳- در سطر دوم بند آخر منظور امام از ارباب‌ها کیست؟
 - ۴- اینکه امام به شاه نصیحت می‌کند که «از پدرت عبرت بگیر»، به کدام واقعه تاریخی اشاره دارد؟
- بخش‌های مهمی از سخنان امام در عصر عاشورای ۱۳۴۲ را به دقت بخوانید و به پرسش‌های زیر پاسخ دهید.

کاربرگ ۱۱:

۱- حفظ اسلام

- ۲- مخالفت اسرائیل با اسلام و قرآن و دانشمندان مسلمان - این خطر هنوز هم هست و اسرائیل دانشمندان مسلمان ایرانی را ترور می‌کند
- ۳- منظور قدرتهای بزرگی مانند آمریکا و انگلیس هستند
- ۴- اشاره به برکناری و تبعید رضا شاه توسط متفقین دارد

«اگر دستگاه جبار با مراجع سر جنگ داشت و با علمای اسلام مخالف بود، به قرآن چه کار داشت؟ به مدرسه فیضیه چه کار داشت؟ به طلاب علوم دینیه چه کار داشت؟ ... اینها با اساس اسلام و روحانیت مخالف‌اند؛ اینها نمی‌خواهند این اساس موجود باشد... اسرائیل نمی‌خواهد در این مملکت قرآن باشد، اسرائیل نمی‌خواهد در این مملکت علمای اسلام باشند. اسرائیل نمی‌خواهد در این مملکت احکام اسلام باشد، اسرائیل نمی‌خواهد در این مملکت دانشمندان باشند. اسرائیل به دست عمال سیاه خود مدرسه فیضیه را کوبید، ما را می‌کوبد، شما ملت را می‌کوبد، می‌خواهد اقتصاد شما را قبضه کند. می‌خواهد تجارت و زراعت را از بین ببرد، می‌خواهد ثروت شما را تصاحب کند.

ای آقای شاه، ای جناب شاه، بدبخت، بیچاره، ... به تو نصیحت می‌کنم. دست از این اعمال و رویه بردار! من میل ندارم که اگر روزی ارباب‌ها بخوانند تو بروی، مردم شکرگزاری کنند! من نمی‌خواهم تو مثل پدرت باشی ... کمی تأمل کن! ... کمی عبرت بگیر! عبرت از پدرت بگیر!

امروز به من خبر دادند که عده‌ای از وعاظ و خطبای تهران را برده‌اند سازمان امنیت و تهدید کرده‌اند که از سه موضوع حرف نزنند: از شاه بدگویی نکنند. به اسرائیل حمله نکنند و نگویند که اسلام در خطر است و دیگر هرچه بگویند آزادند. تمام گرفتاری‌ها و اختلافات ما در همین سه موضوع نهفته است. اگر از این سه موضوع بگذریم دیگر اختلافی نداریم.»

فعالیت

۳- الف) کاربرگه شماره (۱۱) را انجام دهید.

ب) با مطالعه دقیق درس، اقدامات امام خمینی را در مبارزه با حکومت پهلوی به ترتیب روی نمودار بنویسید.

مخالفت با تصویب نامه
انجمن های ایالتی و ولایتی

مخالفت با اصول
شش گانه یا انقلاب
سفید

سخنرانی محرم ۲۴ علیه
ظلم و وابستگی به
آمریکا و خطر اسرائیل

مخالفت با
کاپیتولاسیون و
دستگیری و تبعید

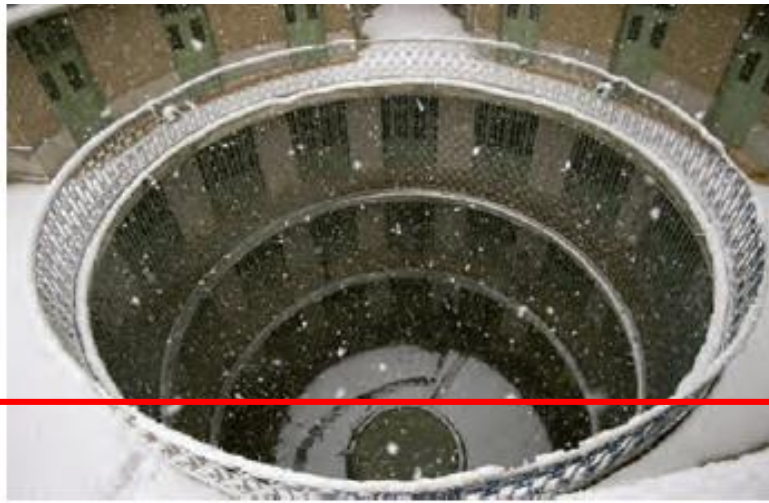
ادامه مبارزه در دوران تبعید

ادامه مبارزه ملت پس از تبعید امام خمینی: قشرهای مختلف مردم به

ویژه روحانیان، فرهنگیان، دانشجویان و بازاریان پس از تبعید رهبر نهضت، به مبارزه ادامه دادند. آنها به پیروی از امام، مبارزه را وظیفه‌ای دینی و شرعی می‌دانستند. علاوه بر یاران و پیروان امام خمینی، گروه‌های دیگری نیز با عقاید سیاسی متفاوت در مبارزه با حکومت پهلوی شرکت داشتند.

برخی از عالمان و اندیشمندان مانند استاد شهید آیت‌الله مطهری، مرحوم آیت‌الله طالقانی و دکتر علی شریعتی می‌کوشیدند با سخنرانی، نوشتن کتاب و مقاله و برگزاری کلاس‌های تفسیر قرآن و نهج‌البلاغه در مساجد، حسینیه‌ها و دانشگاه‌ها، اسلام انقلابی را به جوانان معرفی کنند.

۱۰ - پس از تبعید امام خمینی، مبارزه با حکومت پهلوی به چه شکل و توسط چه کسانی ادامه پیدا کرد؟

در سال ۱۳۵۶، چنین به نظر می‌رسید که حکومت پهلوی در اوج قدرت است. در آن زمان، شاه اکثر مخالفان خود را سرکوب کرده بود. آمریکا و بسیاری از کشورهای قدرتمند نیز از حکومت او پشتیبانی می‌کردند. با این حال، مردم ایران به دلیل مسائل و مشکلات مختلف فرهنگی، سیاسی و اقتصادی از شاه و سیاست‌های او ناراضی بودند:

زندان کمیته مشترک ضد خراب‌کاری که هم اکنون به موزه عبرت تبدیل شده است. در دوران محمدرضا پهلوی در این زندان، آویزان کردن از سقف، دستبند قبانی، آویزان کردن صلیبی، شوک الکتریکی، سوزاندن نقاط حساس بدن با فندک و شعله شمع و شلاق با کابل برقی از رایج‌ترین شکنجه‌های مأموران ساواک بود.

اساسی مشروطه را نادیده می‌گرفت. نمایندگان مجلس شورای ملی و هیئت وزیران در برابر شاه هیچ اختیاری نداشتند و کاملاً مطیع او بودند.

● روزنامه‌ها نیز آزادی نداشتند و نمی‌توانستند از شاه و مقام‌های حکومتی انتقاد کنند. ساواک و مأموران نظامی با انواع شکنجه‌ها، مخالفان را سرکوب می‌کردند و عده زیادی از مخالفان به اعدام، زندان و تبعید محکوم شده بودند.

● حیف و میل و غارت ثروت و سرمایه‌های ملی کشور توسط خاندان پهلوی و مقام‌های حکومتی از جمله موارد دیگری بود که به گوش مردم می‌رسید و آنان را خشمگین‌تر می‌کرد. این در حالی بود که بیشتر مردم، به ویژه در روستاها و شهرهای کوچک، در فقر و محرومیت و بی‌سوادی به سر می‌بردند و درجه اول نگرانی آنها را مسئله «ادامه زندگی و بقا» تشکیل می‌داد. طبق اسناد لانه جاسوسی آمریکا، بسیاری از اعضای خانواده سلطنتی، دارای رفتارهای غیراخلاقی بودند و علاقه‌ای نسبت به ایران و مردم ایران، نداشتند.

● حکومت پهلوی به فرهنگ و ارزش‌های اسلامی توجهی نداشت و برنامه‌های رادیو و تلویزیون و سینما در جهت بی‌بندوباری و تخریب ارزش‌های اسلامی بود.

● حکومت پهلوی به بیگانگان وابسته بود و نفوذ دخالت کشورهای خارجی به ویژه آمریکا در امور ایران، بر نارضایتی مردم افزوده بود.

● استبداد و سرکوب عامل دیگری بود که خشم و نفرت ایرانیان را علیه حکومت شاه برمی‌انگیخت. رژیم پهلوی حقوق ملت و اصول قانون

۱۱ - دلایل نارضایتی مردم از حکومت شاه چه بود؟

خلاصه ۱۱:

الف: بی‌توجهی به ارزش‌های دینی و فرهنگی مردم از سوی رژیم در رسانه‌ها (دلیل فرهنگی و اجتماعی)

ب: نارضایتی اقتصادی و غارت بیت‌المال توسط خاندان شاه (دلیل اقتصادی)

ج: نارضایتی از دخالت بیگانگان در امور کشور بخصوص آمریکا؛ استبداد و سرکوب رژیم توسط ساواک و زیرپا گذاشتن حقوق ملت و قانون اساسی (دلیل سیاسی)

فعالیت

- ۴- جدولی با سه ستون رسم کنید. دلایل سیاسی، فرهنگی – اجتماعی و اقتصادی نارضایتی مردم از حکومت شاه را به تفکیک در آن بنویسید.
- ۵- با توجه به آنچه در کتاب «آمادگی دفاعی» خوانده‌اید درباره زندگی یکی از شخصیت‌هایی که با حکومت پهلوی مبارزه نمود، تحقیق کنید و اهداف وی را در کلاس توضیح دهید.

وابستگی سیاسی حکومت پهلوی به بیگانگان و نفوذ و دخالت کشورهای خارجی به ویژه آمریکا نمایندگان مجلس شورای ملی و هیئت وزیران در برابر شاه هیچ استقلال‌ناشدند

دلایل سیاسی

روزنامه‌ها نیز آزادی نداشتند و نمی‌توانستند از شاه و مقام‌های حکومتی انتقاد کنند ساواک و مأموران نظامی با انواع شکنجه‌ها، مخالفان را سرکوب می‌کردند و عده زیادی به اعدام و زندان و تبعید محکوم شده بودند.

دلایل فرهنگی و اجتماعی

حیف و میل و غارت ثروت و سرمایه‌های ملی کشور توسط خاندان پهلوی

اقتصادی

۱۲ - مهمترین وقایع از آغاز تا پیروزی انقلاب اسلامی را نام ببرید.

جواب ۱۲ :

- ۱- قیام ۱۹ دیماه سال ۵۶ مردم قم در اعتاض به چاپ مقاله توهین آمیز نسبت به امام
- ۲- قیام مردم تبریز در ۲۹ بهمن سال ۵۶ در گرامیداشت کشته شدگان قیام قم
- ۳- قیام ۱۷ شهریور سال ۵۷ در تهران معروف به جمعه سیاه که یکی از خونین ترین رویدادهای انقلاب بود
- ۴- هجرت امام از نجف به پاریس که باعث شد جهانیان صدای رهبر انقلاب ایران را بشنوند
- ۵- ۲۶ دیماه ۵۷ فرار شاه از ایران
- ۶- ۱۲ بهمن ۵۷ ورود امام خمینی به ایران
- ۷- ۲۲ بهمن ۵۷ پیروزی انقلاب اسلامی ایران

۱۳ - علت وقوع قیام ۱۹ دی سال ۵۶ مردم قم چه بود؟

در سال ۱۳۵۶ حاج آقا مصطفی خمینی فرزند بزرگ امام (آبان ۱۳۵۶) به طرز مشکوکی درگذشت. مجالس ختم حاج آقا مصطفی در برخی شهرها برگزار شد و مردم ضمن ابراز ارادت و احترام به امام خمینی رضی الله عنه، خشم خود را نسبت به حکومت شاه نشان دادند.

شاه و درباریان که از اقدام ملت در گرامیداشت یاد و نام امام و فرزندش خشمگین شده بودند، مقاله توهین آمیزی نسبت به ایشان در روزنامه اطلاعات منتشر کردند. این مقاله همچون کبریتی بر انبار باروت انقلاب بود. اعتراضات مردم پس از چاپ مقاله، نشانه اعتقاد مردم به اسلام و روحانیت و همچنین پذیرش فکر و نگرش امام خمینی در دل های مردم بود.

قیام ۱۹ دی قم: مردم قم در ۱۹ دی ۱۳۵۶ در اعتراض به انتشار مقاله توهین آمیز نسبت به امام روزنامه اطلاعات، به تظاهرات پرداختند. مأموران حکومت این تظاهرات را به خاک و خون کشیدند.

شهادت حاج آقا مصطفی خمینی در عراق - برگزاری مجالس ختم در ایران - خشم شاه نسبت به این گرامیداشت - چاپ مقاله توهین آمیز نسبت به امام در روزنامه اطلاعات

گسترش تظاهرات و اعتصاب‌ها در کشور: اعتراض‌های خیابانی مردم در سال ۱۳۵۷، ادامه یافت و شهرهای مختلف ایران صحنه راه‌پیمایی علیه حکومت شد. هرچه زمان می‌گذشت، افراد بیشتری در تظاهرات حضور می‌یافتند و خواستار نابودی حکومت شاه می‌شدند. همچنین در این دوره کارکنان و کارگران شرکت نفت دست به اعتصاب زدند و کارکنان کارخانه‌های دیگر و مراکز آموزشی، رادیو، تلویزیون، روزنامه‌ها و ... دست از کار کشیدند.

یکی از خونین‌ترین رویدادهای دوران انقلاب اسلامی در روز ۱۷ شهریور ۱۳۵۷ در تهران به وقوع پیوست. در آن روز که به جمعه سیاه معروف شد، مأموران رژیم به طرز بی‌رحمانه‌ای تظاهرات مردم را در میدان ژاله (شهدای کنونی) به خاک و خون کشیدند و عده زیادی را شهید و زخمی کردند.

راه‌پیمایی عظیم مردم تهران در روز عاشورا سال ۱۳۵۷

عکس‌العمل شاه در برابر اعتراض و تظاهرات ملت، متفاوت بود؛ از یک‌سو برای فریب ملت، پی‌درپی نخست‌وزیران خود را عوض می‌کرد و مدعی آن بود که پیام انقلاب آنان را شنیده است و به خواسته‌هایشان توجه خواهد کرد. از سوی دیگر، به مأموران خود دستور می‌داد که تظاهرکنندگان را سرکوب کنند. امام خمینی رضی الله عنه، رهبر انقلاب، با هوشیاری اقدامات شاه و حامیان خارجی او را خنثی کرد و مانع توقف و یا انحراف انقلاب از مسیر خود شد.

۱۴ - درباره جمعه سیاه توضیح دهید.

۱۵ - عکس‌العمل شاه در برابر اعتراضات مردم چه بود؟ توضیح دهید.

۱۶ - هجرت امام خمینی از عراق به پاریس، چه تاثیری در پیروزی انقلاب اسلامی داشت؟

هجرت امام از نجف به پاریس :

پس از آنکه قیام ملت علیه حکومت پهلوی، گسترش یافت، دولت عراق امام را وادار کرد که آن کشور را ترک کند. امام ناچار به فرانسه رفت و در محله «نوفل لوشاتو» در حومه شهر پاریس

اقامت گزید. با حضور امام در پاریس، بسیاری از مبارزان توانستند با ایشان ملاقات و گفت و گو کنند. همچنین این امکان برای خبرنگاران سراسر جهان فراهم آمد تا پیام امام را به گوش مردم ایران و جهان برسانند.

۱۷ - انقلاب اسلامی ایران در چه تاریخی به پیروزی رسید؟

۱۸ - مهمترین و اصلی ترین شعار انقلاب اسلامی ایران چه بود؟

۱۹ - سه عامل موفقیت انقلاب اسلامی ایران را نام ببرید.

انقلاب اسلامی در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷ به پیروزی رسید و عصر جدیدی در تاریخ ایران آغاز شد.

انقلاب اسلامی ایران، با شعار اصلی «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» به پیروزی رسید و هدف آن از بین بردن وابستگی کشور به بیگانگان و تأمین حقوق ملت در چارچوب قوانین و ارزش‌های اسلامی بود.

«ایمان به اسلام»، «وحدت ملت» و «رهبری قاطع امام خمینی رضی الله عنه» سه عامل مؤثر در موفقیت انقلاب اسلامی بودند.

سه سوال بسیار مهم!

رویدادهای مهم انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷

به بریده روزنامه‌های دوران انقلاب اسلامی دقت کنید و به پرسش‌ها پاسخ دهید.

۱۳ مهر ۱۳۵۷

(۲)

۱۸ شهریور ۱۳۵۷

(۱)

۲۳ بهمن ۱۳۵۷

(۴)

۱۲ بهمن ۱۳۵۷

(۳)

- ۱- عنوان اصلی بریده شماره ۱، مربوط به چه رویدادی است؟
- ۲- بر اساس خبر بریده شماره ۲، چرا امام عراق را ترک کردند؟
- ۳- به بریده شماره ۲ دقت کنید و بگویید حکومت شاه برای آرام کردن مردم، چه قول‌هایی داد؟
- ۴- در بریده شماره ۳، منظور امام از «مملکت دو دولت ندارد، تو غیر قانونی هستی، برو» کدام دولت است؟
- ۵- در بریده شماره ۴، منظور از «کاخ ۵۷ ساله ظلم» چیست؟
- ۶- به بریده شماره ۴ دقت کنید و بگویید با فروریختن کدام سنگ‌های رژیم پهلوی، انقلاب پیروز شد.

کاربرگ ۱۲ :

- ۱- تظاهرات جمعه سیاه در میدان ژاله (شهدا) که تعداد زیادی از مردم کشته شدند.
- ۲- دولت عراق از تاثیر امام بر شیعیان عراقی نگران بود و ایشان را اخراج کرد.
- ۳- قول آزادی‌های سیاسی.
- ۴- دولت شاپور بختیار آخرین نخست وزیر شاه.
- ۵- منظور ۵۷ سال حکومت پهلوی اول و دوم است.
- ۶- دفتر نخست وزیری، مجلس شورا و سنا، رادیو تلویزیون ملی.

درس ۱۹

چگونگی مبارزه بعد از تبعید امام خمینی

مطهری - شریعتی - طالقانی

سخنرانی - کتاب - کلاس

دلایل نارضایتی مردم از حکومت شاه

سیاسی: وابستگی به بیگانگان - عدم استقلال

اقتصادی: حیف و میل سرمایه های ملی

فرهنگی و اجتماعی: نبود آزادی و حق انتقال - سرکوب مخالفان توسط ساواک

قیام ۱۹ دی ۱۳۵۶

هجرت امام خمینی از نجف به پاریس

پیروزی انقلاب در ۲۲ بهمن ۱۳۵۷

اصول ترین شعار انقلاب: استقلال آزادی جمهوری اسلامی

سه عامل موفقیت: ایمان به اسلام - وحدت مردم - رهبری امام

تغییرات اجتماعی و اقتصادی در ایران

به توصیه؟

دلیل؟

تصویب نامه انجمنهای ایالتی و ولایتی

تغییرات: شرط اسلام - سوگند به قرآن

دلیل مخالفت امام خمینی؟ سرانجام؟

اصول شش گانه

دلیل مخالفت امام خمینی؟ سرانجام؟

قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲

سخنرانی امام خمینی؟

واکنش شاه؟ واکنش مردم؟

تاثیر قیام

لایحه کابینتولاسیون

مخالفت امام خمینی؟

واکنش حکومت

ایران در دوران پس از پیروزی

انقلاب اسلامے

درس ۱۶

از فردای پیروزی انقلاب اسلامی، تلاش برای تحقق شعار «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی» که خواسته اصلی و اساسی ملت در جریان انقلاب اسلامی بود، آغاز شد.

نکته!

۱ - نظام جمهوری اسلامی چگونه و طی چه مراحل برپا شد؟

برپایی نظام جمهوری اسلامی

همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی: امام خمینی رضی الله عنه به دولت موقت انقلاب مأموریت داد که ضمن اداره امور کشور، اقدامات لازم را برای تأسیس نظام سیاسی جدید انجام دهد. مقدمات برگزاری همه‌پرسی برای تعیین نظام سیاسی خیلی زود فراهم شد. مردم ایران در روزهای ۱۰ و ۱۱ فروردین ۱۳۵۸ برای تعیین سرنوشت سیاسی خود به پای صندوق‌های رأی رفتند تا از میان دو گزینه «جمهوری اسلامی: آری یا خیر» یکی را برگزینند. در این همه‌پرسی، ۹۸/۲ درصد مردم به جمهوری اسلامی رأی

مثبت دادند. نتیجه همه‌پرسی در ۱۲ فروردین اعلام گردید و پس از آن، این روز به عنوان روز جمهوری اسلامی نام‌گذاری شد.

تدوین و تصویب قانون اساسی جدید: بلافاصله پس از همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی، مقدمات تدوین قانون اساسی

جمهوری اسلامی فراهم آمد.

انتخابات ریاست جمهوری و مجلس شورای اسلامی: پس از تصویب قانون اساسی، انتخابات اولین دوره ریاست جمهوری (بهمن

۱۳۵۸) و سپس اولین دوره مجلس شورای اسلامی (اسفند ۱۳۵۸) برگزار شد. پس از انتخاب رئیس‌جمهوری و تشکیل مجلس شورای

اسلامی، هیئت دولت نیز تعیین شد و نظام جمهوری اسلامی به طور رسمی شکل گرفت.

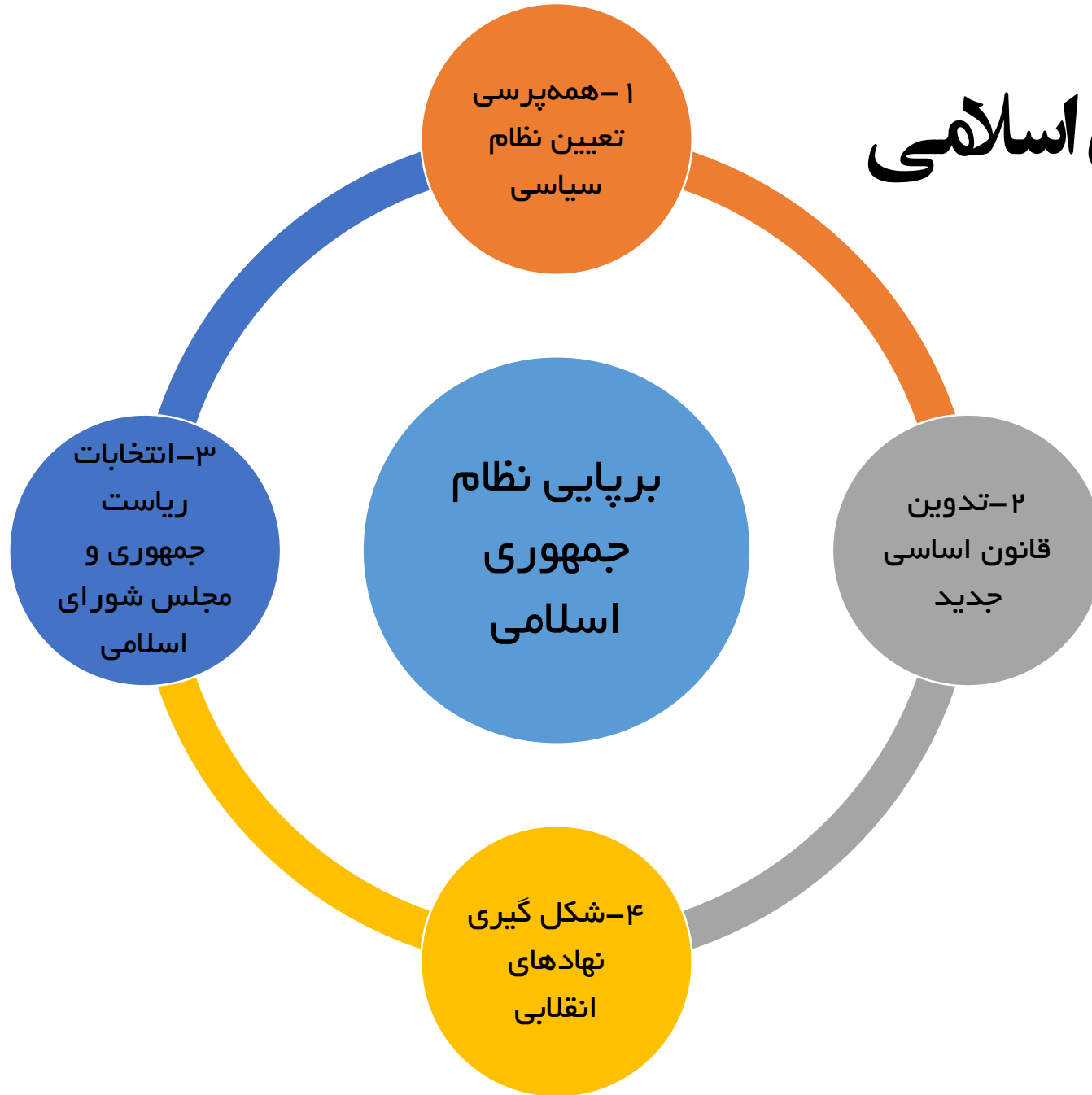
تدوین و تصویب قانون اساسی

در مرداد ۱۳۵۸، مردم، نمایندگان مجلس خبرگان قانون اساسی را انتخاب کردند. این مجلس که از ۷۵ نماینده از سراسر کشور تشکیل شده بود، قانون اساسی جدید را تدوین و تصویب کرد. با تأکید امام خمینی رضی الله عنه، قانون اساسی جدید در آذر ماه ۱۳۵۸ به همه‌پرسی گذاشته شد و ۹۹/۵ درصد ملت آن را تأیید کرد.

۱ - نظام جمهوری اسلامی چگونه و طی چه مراحل برپا شد؟

- ۱ - ابتدا مردم ایران در یک همه‌پرسی برای تعیین نظام سیاسی کشور شرکت کردند که طی آن بیش از ۹۸ درصد مردم به جمهوری اسلامی رای آری دادند، به همین دلیل روز ۱۲ فروردین سال ۵۸ روز جمهوری اسلامی نام گذاری شد.
- ۲ - بلافاصله کار تدوین قانون اساسی جدید آغاز شد و در آذرماه سال ۵۸ مردم به آن رای مثبت دادند.
- ۳ - در بهمن و اسفند سال ۵۸ نیز ابتدا انتخابات ریاست جمهوری و سپس انتخابات مجلس انجام شد و نظام جمهوری اسلامی به طور کامل شکل گرفت.

برپایی نظام جمهوری اسلامی

۲- کدام نهادهای انقلابی پس از پیروزی انقلاب و به فرمان امام خمینی شکل گرفتند؟
هدف از تشکیل این نهادها چه بود؟

شکل‌گیری نهادهای انقلابی: پس از پیروزی انقلاب اسلامی به فرمان امام خمینی، برخی نهادهای انقلابی بر اساس ضرورت

و نیازهای کشور به وجود آمدند. از جمله مهم‌ترین این نهادها، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و بسیج مستضعفان با هدف دفاع از آرمان‌های انقلاب اسلامی و مرز و بوم کشور شکل گرفتند. نام و وظیفه سایر نهادهای انقلابی را در جدول زیر مطالعه کنید.

سوال بسیار بسیار مهم!

۱- با مطالعه متن :

الف) نمودار روند تأسیس حکومت جمهوری اسلامی را تکمیل کنید.

همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی	تدوین و تصویب قانون اساسی	انتخابات اولین دوره ریاست جمهوری	انتخابات اولین دوره مجلس شورای اسلامی	تعیین هیئت دولت
---------------------------	---------------------------	----------------------------------	---------------------------------------	-----------------

ب) با توجه به نمودار، نقش مردم را در تأسیس نظام جمهوری اسلامی توضیح دهید.

قسمت ب:

در انتخاب و شکل‌گیری همه ارکان جمهوری اسلامی، مردم نقش مستقیمی دارند.

۳- چرا دولت‌های سلطه‌گر و زورگویی مانند آمریکا، علیه انقلاب ایران فعالیت می‌کنند؟

توطئه‌ها و دسیسه‌های دشمنان

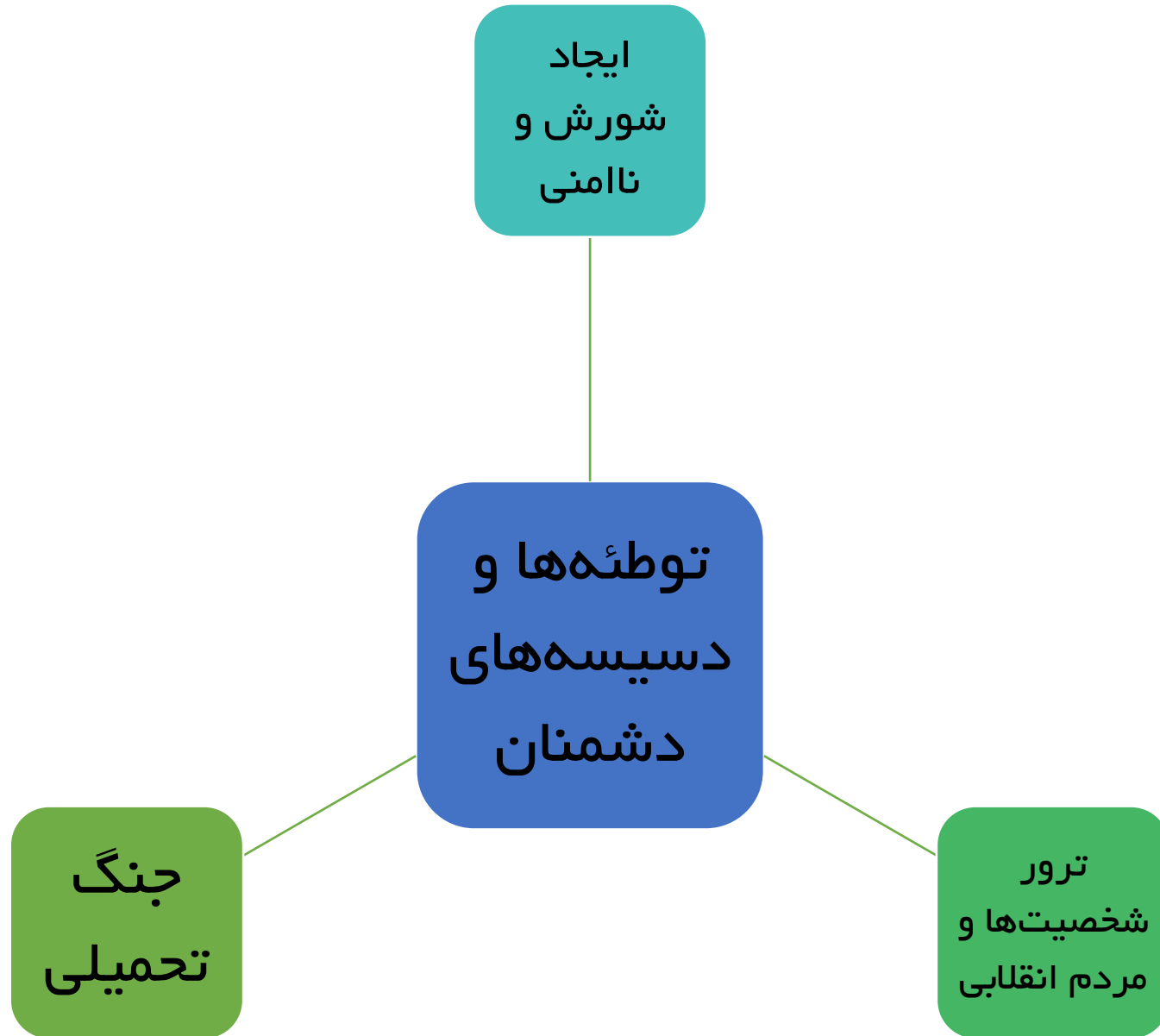
به دنبال پیروزی انقلاب اسلامی، رژیم وابسته پهلوی سقوط کرد و حکومت جمهوری اسلامی تأسیس شد. نظام جمهوری اسلامی ایران از همان ابتدای شکل‌گیری به حمایت از نهضت‌های آزادی‌بخش در سراسر جهان برخاست. به همین دلیل، روابط خود را با رژیم اشغالگر قدس قطع کرد و از قیام مردم فلسطین برای آزادی سرزمین خود پشتیبانی نمود. از این‌رو، دولت‌های سلطه‌گر و زورگو، که در رأس آنها آمریکا بود، فعالیت‌های گسترده‌ای را برای انحراف و نابودی نظام نوپای اسلامی آغاز کردند.

۴- مهمترین توطئه‌ها و دسیسه‌های دشمنان ایران، علیه انقلاب اسلامی چه بود؟

الف: ایجاد شورش و ناامنی در بین اقوام و مناطق مرزی

ب: ترور شخصیت‌های نظام و مردم عادی توسط گروهک‌هایی مانند مجاهدین خلق (منافقین)

پ: اقدامات نظامی مانند حمله بی سرانجام آمریکا به ایران در صحرای طبس و از همه مهمتر جنگ تحمیلی ۸ ساله عراق علیه ایران که با حمایت کشورهای غربی مانند آمریکا و انگلیس و فرانسه انجام شد.

۵- چرا دانشجویان ایرانی در سال ۵۸ تصمیم به اشغال سفارت آمریکا (لانه جاسوسی) گرفتند؟ سرانجام این کار چه شد؟

بقایای هواپیما و بالگردهای آمریکا در طبس (۵ اردیبهشت ۱۳۵۹)

پ) اقدامات نظامی : در ابتدای پیروزی انقلاب، سفارت آمریکا

در ایران به مرکزی برای حمایت از گروه‌های ضد انقلاب و جاسوسی و نفوذ در برخی جریان‌ها و شخصیت‌های سیاسی و مذهبی، تبدیل شده بود. به

همین دلیل، در ۱۳ آبان ۱۳۵۸ دانشجویان پیرو خط امام آنجا را تسخیر کردند و تعدادی از مأموران دولت آمریکا را به گروگان گرفتند. دانشجویان اعلام کردند که چنانچه آمریکا شاه را تحویل دهد و متعهد شود که در امور داخلی ایران دخالت نکند، گروگان‌ها را آزاد خواهند کرد. آمریکا برای

رهایی گروگان‌ها اقدام به حمله نظامی کرد، اما هواپیما و بالگردهای آن کشور

در صحرای طبس دچار طوفان شن شدند و نیروهای آمریکایی با تحمل تلفات و خسارت گریختند. سرانجام با میانجیگری دولت الجزایر،

دانشجویان پس از یک سال و چند ماه گروگان‌های آمریکایی را آزاد کردند.

۶- جنگ تحمیلی ۸ ساله عراق علیه ایران چگونه و در چه زمانی آغاز شد؟

جنگ تحمیلی: در همان زمانی که کشور ما درگیر آشوب‌های وسیع ضدانقلاب داخلی بود، دشمنان خارجی انقلاب اسلامی، جنگی خانمان‌سوز را به ملت ایران تحمیل کردند.

رزمندگان در جبهه‌های جنگ تحمیلی

در سال ششم خواندید که در ۳۱ شهریور ۱۳۵۹، صدام، رئیس حکومت بعثی عراق با پشتیبانی برخی قدرت‌های استکباری، با فرمان حمله به خرمشهر جنگ علیه ایران را آغاز کرد و بخش‌هایی از خاک میهن ما را به اشغال خود درآورد. در طول جنگ تحمیلی، کشورهای مختلفی مانند آمریکا، شوروی، انگلستان، فرانسه، آلمان و ... به رژیم بعث عراق انواع کمک‌های تجهیزاتی و اطلاعاتی را می‌رساندند.

جنگ تحمیلی سرانجام پس از هشت سال پایداری ملت و ایثار رزمندگان به پایان رسید. این در حالی بود که صدام به هیچ یک از هدف‌های خود نرسید و حتی نتوانست یک وجب از خاک کشور عزیز ما را جدا کند.

دو سال بعد از اعلام آتش‌بس، ایران و رژیم بعث عراق برای تبادل اسرا به توافق رسیدند. پس از آن آزادگان (رزمندگان دربند) ایرانی از اسارت رژیم بعث عراق آزاد شدند و در میان استقبال گرم و با شکوه مردم به میهن اسلامی بازگشتند.

فعالیت ۲: به دلیل مردمی بودن این انقلاب

فعالیت

- ۲- با راهنمایی دبیر خود، همفکری کنید و بگویید که انقلاب اسلامی با وجود ترور گسترده شخصیت‌های نظام جمهوری اسلامی، چرا و چگونه به حرکت خود ادامه داده است؟
- ۳- با مطالعه متن و مراجعه به دانسته‌های قبلی خود، درباره حمایت گسترده مردم از انقلاب اسلامی در سال‌های پس از پیروزی چند دلیل بیاورید.

فعالیت ۳: مشارکت گسترده در دفاع از کشور در دوران جنگ تحمیلی مشارکت گسترده در ۴۰ انتخابات مختلف

تحریم اقتصادی و جنگ نرم علیه جمهوری اسلامی ایران

یکی دیگر از اقدامات دشمنان انقلاب اسلامی جهت فشار بیشتر بر مردم و جمهوری اسلامی ایران، تحریم‌های اقتصادی علیه کشور ما بود. برای اولین بار و به سرعت پس از پیروزی انقلاب، آمریکا اقدام به تحریم اقتصادی ایران نمود و بسیاری از پول‌های ایران در بانک‌های خارجی یا اموال کشور در خارج را مصادره کرد. پس از آن تاکنون، هر بار به بهانه‌های مختلف به این فشارها و تحریم‌ها افزوده است، به صورتی که حتی مردم ایران را از داشتن برخی از داروهای حیاتی محروم کرد.

همچنین قدرت‌های مستکبر و زورگویی همچون آمریکا، انگلیس و هم‌پیمانان آنها، پس از آنکه متوجه شدند امکان پیروزی در جنگ نظامی علیه جمهوری اسلامی ایران را نداشته و نخواهند داشت، کم‌کم وارد جنگ نرم علیه کشور عزیز ما شدند که تا امروز نیز ادامه دارد.

۱۰۹

۷- هدف دشمنان ایران از تحریم اقتصادی و جنگ نرم علیه مردم ایران چیست؟ توضیح دهید.

هدف دشمن در جنگ نرم، تغییر ذهن و اراده مردم است تا آنها، چیزی را بخواهند که دشمن می‌خواهد. به همین دلیل، اگر دشمن بر یک فرد یا افرادی غلبه کند، آن فرد یا افراد کشته نمی‌شوند، بلکه تبدیل به یک نیروی جدید برای دشمن می‌شوند. راه پیروزی در نبرد نرم، شناخت ارزش‌های انسانی، تقویت هویت اسلامی - ایرانی، تفکر صحیح و افزایش معنویت و دین‌داری در دل‌هاست.

رحلت امام خمینی و انتخاب حضرت آیت الله خامنه‌ای به رهبری

امام خمینی پس از عمری مجاهدت علمی و مبارزه برای تعالی اسلام و سربلندی ایران اسلامی، سرانجام در شامگاه ۱۳ خرداد ۱۳۶۸ در تهران درگذشت. پیکر او را میلیون‌ها عزادار پس از یک تشییع بی‌نظیر تاریخی در نزدیکی بهشت زهراى تهران به خاک سپردند.

نکته!

عظیم‌ترین ثمره زندگی ایشان، رهبری انقلابی بزرگ بود.

همچنان که آیت‌الله خامنه‌ای در این باره فرمود: «این انقلاب در هیچ کجای جهان بی نام او شناخته نیست».

یک روز پس از ارتحال امام، مجلس خبرگان رهبری، آیت‌الله خامنه‌ای را با توجه به ویژگی‌های بیان شده برای رهبر در قانون اساسی، به رهبری انقلاب برگزید. آیت‌الله خامنه‌ای همواره بر حفظ و تداوم آرمان‌های انقلاب اسلامی و راه امام خمینی تأکید داشته و در این زمینه گام‌های مؤثری برداشته‌اند.

۸- آیت‌الله خامنه‌ای در باره امام خمینی چه فرموده است؟

درس ۱۶

برپایی نظام جمهوری اسلامی

رحلت امام خمینی

- در ۱۳ خرداد ۶۸
- تشییع بی نظیر مردم
- این انقلاب بی نام خمینی شناخته شده نیست

تحریم اقتصادی و جنگ نرم

- هدف: تغییر ذهن و اراده مردم
- راه پیروزی: شناخت ارزشها و هویت دینی و معنویت و غیره
- دلیل: ناتوانی دشمنان در جنگ نظامی

هسیسه های دشمنان

- دلیل: حمایت از نهضت های آزادیبخش و فلسطین
- ایجاد شورش و ناامنی توسط ضد انقلاب
- ترور شخصیتها و مردم انقلابی - مانند؟
- حمله بی سرانجام آمریکا به صحرای طبرس
 - دلیل: تسخیر سفارت آمریکا توسط دانشجویان در ۱۳ آبان ۵۸
- جنگ تحمیلی ۸ ساله
 - حمله صدام به خرمشهر در ۳۱ شهریور ۱۳۵۸

تاریخ ها

